

**T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**HZ. AİŞE VE PEYGAMBER SONRASI
SİYASÎ HAYATTAKİ ROLÜ**

Sevde İLA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA-2007

**T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**HZ. AİŞE VE PEYGAMBER SONRASI
SİYASÎ HAYATTAKİ ROLÜ**

Sevde İLA

Danışman Yrd. Doç. Dr. İsmail YÜRÜK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA-2007

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. İsmail YÜRÜK
(Danışman)

Üye : Prof. Dr. Halife KESKİN

Üye : Yrd. Doç Dr. Asım YAPICI

ONAY:

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
...../...../2007

Prof. Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tâbidir.

ÖZET

HZ. AİŞE VE PEYGAMBER SONRASI SİYASÎ HAYATTAKİ ROLÜ

Sevde İLA

Yüksek Lisans Tezi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. İsmail YÜRÜK

Eylül 2007, 117 sayfa

İlk dönem siyasî olayların şekillenmesinde Hz. Aişe'nin yeri ve önemini, ana kaynaklara dayalı olarak ortaya koymayı amaçlayan tezimiz, zaman olarak Hz. Peygamber, ilk dört halife ve kısmen de Hz. Muaviye dönemini kapsamaktadır. Tezimiz, şahıslar üzerinde yoğunlaşmak, fikir-hadise irtibatı çerçevesinde olayların perde arkasını aralamak, erken dönem kaynaklara dayanmak ve kaynak kritiğini esas almak gibi Mezhepler Tarihi alanının genel prensiplerine uygun olarak hazırlanmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde genel olarak İslam öncesi ve sonrası dönemde kadının toplumsal statüsü ve aldıkları görevler ile bu görevlere getiriliş biçimleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde ilk olarak Hz. Aişe'nin hayatı, bir kadın olarak kişiliği ve Hz. Peygamber döneminde onun hanımı ve bilgisi ile ileri gelen bir şahsiyet olarak Hz. Aişe'nin sahabe arasındaki statüsü ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca İfk olayı, bu olay karşısında Hz. Peygamberin tavrı, Teyemmüm ayetinin gelmesi meselesi ve Hz. Peygamberin hayatının son günlerinde Hz. Aişe'nin yeri konuları üzerinde durulmuştur. Çünkü bu olaylar özellikle sonraki dönem fıkhi ve felsefi düşüncenin şekillenmesi açısından önemlidir.

Üçüncü bölümünde Hz. Aişe'nin siyasî ve sosyal hayattaki yeri üzerinde durulmuştur. Hz. Aişe'nin isminin ön plana çıktığı olayların analizi yapılmış, İslam düşüncesinin ilk döneminde dinî inanç ve pratiklerin şekillenmesinde Hz. Aişe'nin görüşleri ve yer aldığı olayların etkileri tesbit edilmeye çalışılmıştır. Burada gerek halifelerin seçimi ve gerekse toplumu ilgilendiren meselelerin çözümü esnasında Hz. Aişe'nin her zaman aktif bir konumda olması dikkate şayandır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Aişe, İfk Olayı, Siyaset, Dört Halife Dönemi, Cemel Savaşı.

ABSTRACT

AISHA AND HER ROLE IN POLITICAL LIFE AFTER THE PROPHET MUHAMMED

Sevde İLA

Master Degree Thesis, Department of the Basic Islamic Sciences

Supervisor: Assist. Prof. Dr. İsmail YÜRÜK

September 2007, 117 Pages

Our thesis aiming to bring up the role of Aisha in the formation of the events of first period after the prophet Muhammed, using the main sources, contains the periods of the prophet Muhammed, Four Rightly Guided Caliphs and partly the period of Muawiya. The thesis has been prepared in accordance with the general principles of the History of Islamic Sects like focusing on individuals, scrutinizing the back grounds of events baring on firsthand sources and criticizing the sources.

In introduction part social status of women, the duties to which they are assigned and the procedure of their appointments to those duties are dealt with.

In the first chapter, first, the life of Aisha, her personality as a woman and her social status among the Muslims in the period of the Prophet Muhammed, as the wife of the prophet and a foremost person with her culture are showed. Moreover the event of Ifq, the prophet Muhammed's attitude to this event, the verse of tayammum and Aisha's position in last days of the prophet Muhammed are studied. Yet, these events are very important for the formation of legal and philosophical thought of following periods.

In the second chapter, first, the place of Aisha in political and social life is studied. Then, impacts of the opinions of Aisha and the events in which she had a part, on the formation of religious beliefs and practices in the first period of Islamic thought are showed. Aisha's being active in both electing caliphs and solving the social problems is the most interesting matter over here.

Key Words: Aisha, the event of Ifq, Politics, the period of Four Rightly Guided Calips, the Battle of Camel.

ÖNSÖZ

Peygamberimiz zamanında kadınlar sosyal ve dinî hayatta aktif olarak bulunmakla beraber siyaset, ilim ve savaş gibi konularda da erkeklerin yanı başında yer almıştır. Kadınlar, Peygamberimiz zamanında ve Raşit Halifeler döneminde- gerek sosyal gerekse siyasal alanda kendilerinin de bir şeyler yapabileceğini göstermiştir. Hz. Ali'nin hilafeti döneminde bazı sahabelerin, devlet başkanlığına Hz. Aişe'yi getirmek istemeleri de onların sosyal hayatta aktif olarak yer aldığına örnek teşkil eder.

İlk İslam toplumunun oluşmasında kadınların etkisinin hangi oranda olduğu bilinmemekle beraber, o dönemde İslam kültür ve medeniyetinin şekillenmesinde katkısı olduğunu düşündüğümüz Hz. Aişe hakkında bir araştırma yapmayı uygun bulduk. Amacımız Hz. Aişe'nin ilk İslam toplumuna sosyal ve özellikle siyasî açıdan etkisini incelemek ve bunun tesiriyle İslam toplumunda oluşan değişimleri ortaya koymaktır. Bu nedenle tezimizde Hz. Aişe'nin, Peygamberimiz hayatta iken ve öldükten sonra sosyal ve siyasî hayata ne gibi etkilerinin olduğunu incelemeye çalıştık.

Hz. Aişe'nin siyasî tavrı ve diğer sahabe üzerindeki etkilerinin incelenmesi, müslüman toplumun ilk zamanlarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacak önemli bir adım olacaktır. Çünkü o, İslamiyetin ilk zamanlarında yaşamasına rağmen, o günün şartlarında bile sosyal gelişimde toplumu etkileyen hatta siyasî alanda sahabeleri de etrafında toplayan bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İslamiyet öncesi ve sonrasında kadının statüsünü ortaya koymaya çalıştık. İkinci bölümde Hz. Aişe'nin yetiştiği aile ortamı, evliliği, kişiliği ve Hz. Peygamberin yanındaki statüsü hakkında bilgi verdik. Üçüncü bölümde ise Peygamberimizin ölümünden sonra onun gerek aile, gerek ilim ve eğitim ve gerekse siyasî tavırlarının etkileri üzerinde durduk.

Tezimizin bu hale gelmesinde her türlü emeği ve teşvikinden dolayı aileme, hocalarıma ve özellikle yardım ve tavsiyelerini esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. İsmail YÜRÜK'e sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ayrıca İF2005 YL4 No'lu projemizi destekleyen Çukurova Üniversitesi'ne teşekkür ederim.

Sevde İLA
Adana 2007

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR.....	vi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Konunun Amacı	1
1.2. Konunun Kapsamı	2
1.3. Araştırmanın Metotları	2
1.4. İslam Öncesinde ve Sonrasında Kadın	3
1.4.1. Cahiliye Döneminde Kadın ve Toplumsal Rolü.....	3
1.4.2. İslam’da Kadının Değeri.....	7
1.4.2.1. Hz. Peygamber Zamanında Kadın	12
1.4.2.2. Dört Halife Döneminde Kadının Statüsü	15
1.4.2.2.1. Halifelerin Kadınların Görüşlerine Önem Vermeleri	15
1.4.2.2.2. Halife Seçimi ve Kadınlar	17
1.4.2.2.3. Kadınların Resmi Görevlere Getirilmesi	22
1.4.2.2.4. Hilafet Konusunda Görüş Beyan Eden Kadınlar	26

İKİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERİMİZ ZAMANINDA HZ. AİŞE

2.1. Hz. Aişe’nin Hayatı	31
2.1.1. Nesebi ve Doğumu	31
2.1.2. Yetiştigi Aile Ortamı	34
2.1.3. Hz. Muhammed’le Evlenmesi	37
2.1.4. Vefatı	41
2.2. Bir Kadın Olarak Hz. Aişe’nin Kişiliği	43
2.2.1. Zekâsı.....	43
2.2.2. Açık Sözlülüğü	45
2.2.3. Fazileti	45
2.2.3.1. Resulullah’ın Yanında Hz. Aişe.....	45
2.2.3.2. Resulullah’ın Hanımları ve Hz. Aişe	47
2.2.3.3. Sahabe İçinde Hz. Aişe	49
2.3. Hz. Peygamber Döneminde Hz. Aişe’nin Statüsü.....	50
2.3.1. Vahye Sebep Olan Olaylar	50

2.3.1.1. İfk Olayı ve Hz. Aişe'nin Temize Çıkması.....	50
2.3.1.2. Teyemmüm Ayetinin Gelmesi	62
2.3.1.3. İlâ' Hadisesi.....	63
2.3.2. Vahye Vesile Olması Sebebiyle İnsanların Üzerinde Bıraktığı Etkiler.....	66
2.3.3. Hz. Peygamber'in Son Günlerinde Hz. Aişe	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. MUHAMMED (SAV)'İN ÖLÜMÜNDEN SONRA HZ. AİŞE

3.1. İlk Üç Halife Dönemindeki Siyasî Olaylarda Hz. Aişe	71
3.1.1. Hz. Ebu Bekir Dönemi ve Hz. Aişe.....	71
3.1.2. Hz. Ömer Dönemi ve Hz. Aişe	73
3.1.3. Hz. Osman Dönemi ve Hz. Aişe.....	74
3.1.4. Hz. Ali Dönemi ve Hz. Aişe	81
3.1.4.1. Hz. Aişe'nin Hz. Ali ile Yaptığı Siyasî Mücadele	83
3.1.4.2. Muhalefetin Sebepleri	83
3.1.4.3. Muhalefet Cephesinin Oluşumu.....	87
3.1.4.4. Cemel Savaşı Sonrasında Hz. Aişe	95
3.1.5. Muaviye Döneminde Hz. Aişe	99
3.2. Dinî İnanç ve Pratiklerin Oluşumundaki Rolü	102
SONUÇ	106
KAYNAKÇA	109
ÖZGEÇMİŞ	1177

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen madde
A.s.	: Aleyhisselam
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: Bin veya İbn
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CÜİFD	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Çev.	: Çeviren
DEÜİFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Fak.	: Fakülte
H., h.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
H.z.	: Hazreti
Krş.	: Karşılaştı
M.	: Miladi
mad.	: Maddesi
Mat.	: Matbaası
MEBİA	: Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
Neşr.	: Neşreden
Ö.	: Ölüm tarihi
R.a.	: Radıyallahu Anh
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
ss.	: Sayfa sayısı
SDÜİF	: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Ter.	: Tercüme eden
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Trz.	: Tarih yok
Thk.	: Tahkik eden

UÜİFD	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Ünv.	: Üniversite
V.	: Vefat
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayınları
yrz.	: Yeri belli değil
YYÜİFD	: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Konunun Amacı

İslamiyetten önce kadının sosyal, siyasal ve ekonomik alanda herhangi bir etkisinden söz etmek mümkün değildir. Kız çocukları kendilerine daha yaşama hakkı verilmeden uğursuz sayılıp diri diri toprağa gömülüyor, kadınlar ise bir mal gibi pazarda köle olarak satılıyordu. Ancak 610 yılında Hz. Muhammed'in, başta Arabistan yarımadası olmak üzere tüm dünyayı aydınlatmaya başlamasıyla birlikte her alanda olduğu gibi kadınların konumunda da büyük ilerleme kaydedilmiştir.

İslamiyetin getirdiği bu olumlu tutum sayesinde kadınlar yavaş yavaş sosyal, siyasî ve ekonomik vs. alanlarda söz sahibi olmaya başladılar. Onların böylece daha iyi bir konuma gelmelerinde şüphesiz İslam'ın ve onun peygamberinin çok önemli katkıları olmuştur. Çünkü birçok konuda Peygamberimiz, kadınların görüşlerine önem veriyor, sorularını içtenlikle cevaplıyordu.

Bunların yanı sıra Peygamberimizin en sevgili hanımlarından biri olan fakat onun döneminde resmî bir siyasî etkinliği bulunmayan Hz. Aişe'nin, Peygamberimiz öldükten sonra, siyasî hayatta farklı bir yere sahip olduğu görülmektedir. Peygamberimizin vefatından sonra halifeler ve özellikle Hz. Ali döneminde siyasette çok önemli bir fonksiyon icra eden Hz. Aişe gerek devlet yönetiminde gerekse devletin diğer siyasî organlarında ağırlığını hissettirmek istemiştir. Dolayısıyla bu tezimizdeki amacımız Hz. Aişe'nin hayatını ve Onun Peygamber sonrası siyasî hayattaki rolünün ne olduğunu ortaya koymaktır.

Bu nedenle çalışmamızda İslam Tarihinde önemli bir yere sahip olan Hz. Aişe'nin hayatından kısaca bahsettikten sonra onun Peygamberimiz zamanı, dört halife devri ve sonrası siyasî olaylardaki etkisini nesnel bir şekilde değerlendirmeye çalıştık.

1.2. Konunun Kapsamı

Mezhepler tarihi araştırmalarında Hz. Peygamber sonrası yakın dönem İslam kùltür ve siyaset tarihinin en karanlık dönemlerinden biri olma özelliğini taşımaktadır. Bu dönemin en önemli simalarından biri de Hz. Aişe'dir.

Babası Hz. Ebu Bekir ile ikinci halife Hz. Ömer döneminde kısmen iç politikada etkili olan Hz. Aişe, özellikle Hz. Osman ve Hz. Ali devrinde -Cemel Savaşı başta olmak üzere- kendini siyasî hayatın içinde bulur. Bunun yanında İslam dünyasında tefsir, hadis, sùnnet alanında kaynak niteliği taşıyan ve İslamî kùltürün oluşmasında çok büyük katkıları bulunan Peygamberimizin çok sevdiği bu eşi Mezhepler Tarihi açısından bakıldığında da önemli bir konuma sahiptir.

Hz. Aişe'nin Peygamber'in ölümünden sonraki siyasî hayattaki rolünü belirleyebilmek için, kadınların İslam öncesi konumlarını ve İslam'ın onlara kazandırdığı değerleri ortaya koymaya ihtiyaç vardır.

Bu düşünceden hareketle biz de çalışmamızın birinci bölümünü İslamiyetten önce kadın ve toplumsal rolü ile Hz. Peygamber devrinde kadın ile dört halife devrinde kadınların statüsünü genel bir yaklaşımla tesbit etmeye çalıştık.

İkinci bölümde Hz. Aişe'nin doğumu, yetiştiiği aile ortamı, Hz. Peygamberle evlenmesi, kişiliği, zekâsı, açık sözlülüğü, fazileti, Peygamberimiz ve sahabeleri yanında Hz. Aişe'nin konumu, statüsü ve vahye sebep olan olaylarda Hz. Aişe ile ilgili bilgi vermeye çalıştık.

Üçüncü bölümde ise Hz. Peygamberin ölümünden sonra Hz. Aişe'nin raviliği, dinî inanç ve pratiklerin oluşumundaki etkileri, Raşit halifeler, -özellikle Hz. Osman ve Hz. Ali- döneminde Hz. Aişe'nin tutumu ve birtakım mücadelelerini, yani Hz. Aişe'nin siyasî olaylardaki etkisini araştırdık.

1.3. Araştırmanın Metotları

Mezhepler tarihi kaynakları, konularına genel olarak Hz. Osman'ın şehit edilmesi hadisesi ve bu olayın doğurduğu toplumsal sonuçlarla başlar. Bu nedenle Hz. Aişe hakkındaki bilgiler ve veriler bu kaynaklarda ancak bu dönemden itibaren ortaya çıkan birtakım siyasî olaylarla birlikte anılır. Ancak Hz. Aişe'nin bu siyasî olaylardan önceki yaşantısına dair bilgiler İslam tarihi ve hadis kaynaklıdır.

Bu çalışmamızda Hz. Aîşe'nin Peygamberimizle evliliği ve ilişkileri onun kişisel karakterini ilgilendiren hususlarda İslam tarihi kaynakları, onun hadis raviliği ve pratiklerin oluşumlardaki katkılarında hadis kaynakları; siyasî tavırları ve yönetime etkileri konularında ise mezhepler tarihi kaynakları aslî kaynaklarımızdır. Bu bilgilere erişme konusunda ilk dönem eserlere ulaşmaya çalışsak da zaman zaman daha sonraki dönemlerde konumuzla ilgili İslam Tarihi, Hadis, Mezhepler Tarihi ve yeri geldiğinde Tefsir kaynaklarına da müracaat ettik. Bu konularda yazılan yerli ve yabancı kitap ve makale türündeki eserlere de yer verdik. Bütün bunları yaparken kronolojik sırayı takip ettik.

Araştırmamızda, verileri bilimsel kıstaslara uygun metot ve tekniklerle toplamaya ve yorumlamaya çalıştık. Mezhepler Tarihinde kullanılan metotlar yanında açıklayıcı yöntemlerle karşılaştırmalar yaptık. Örneklemeye yöntemi, yorumlama ve genel açıklama metodu kullanarak konulara daha bütüncül ve geniş açıdan bakmaya çalıştık.

1.4. İslam Öncesinde ve Sonrasında Kadın

İslam öncesi ve İslam sonrası Arap toplumunu dinî, sosyal, ekonomik ve siyasal açıdan karşılaştırdığımızda çok köklü farklılıkları tesbit etmemiz mümkündür. Cafer b. Ebi Talib'in ifadesiyle cahiliye döneminde Araplar putlara tapar ölü eti yer fuhşiyata dalar ailelerini terk eder ve kuvvetlerle bir olmak suretiyle zayıfları ezer, karşılıklı emniyet konusunda verdiği sözlerden cayardı.¹ Çünkü İslam, gelişiyile birlikte ümmî Arap toplumunu ıkellikten, bağınazlıktan, cahillikten, kısacası birçok menfî durumdan uzaklaştırarak onları birbirleriyle kaynaştırmış ve yardımlaşmayı, kardeşliğı, insanlara hak ettiğı değeri vermeyi, hukuka saygılı olmayı öğretmiştir. Bunu anlayabilmek için hemen her konuda iki farklı toplumun kıyaslanması gerekir.

Konumuzla ilgili olmasından dolayı burada sadece İslam öncesi ve sonrasında kadının statüsünü ve onun toplumsal rolünün ne olduğunu ortaya koymaya ve bunları karşılaştırmaya çalışacağız.

1.4.1. Cahiliye Döneminde Kadın ve Toplumsal Rolü

Cahiliye döneminde genel olarak orta ve aşağı tabakalarda bulunan kadının hiçbir önemi ve rolü yoktu. Bu durum zaten doğuşta başlıyordu. Bir adamın erkek çocuğı doğarsa sevinir, şenlik yapar, kız çocuğı doğarsa utanır ve adeta bir suç işlemiş

¹ Philip K. Hitti, *Siyasî ve Kültürel İslam Tarihi*, Çev. Salih Tuğ, İstanbul 1989, C.1, s. 180.

durumuna düşerdi. Yani suçluluk hissi çekerdi. Bilhassa aşağı tabakalardan bir kadının, kocası yanındaki değeri onun mülkiyetinde olan mallarından fazla değildi.

Cahiliye çağında Arap erkeği adet zamanlarına bir kadınla aynı odada oturmaz, onlarla birlikte yiyip içmezdi. Hatta bazen adet gören kadın geçici olarak evden bile çıkarılırdı. Kadınlar herhangi bir sebeple boşandığında, boşandıktan sonra onlara eziyet olsun diye onun bir başkasıyla evlenmesine bir müddet engel olunurdu. Bunun için karısını boşayan bir Arap, kadın iddet zamanını tamamlayacağı sırada onu tekrar alır ve boşar, o zaman bir yıl kabul edilen iddet müddeti yeniden başlayacağı için kadın yine başkasıyla evlenemezdi. Kocanın ölümünden sonra ise kadınlar tam bir yıl matem tutar ve iddete girerdi.¹

Durumları bu şekilde olan kadınların göçebe hayatta da önemli görevleri bulunmaktaydı. Örneğin çadırdaki çocuklara bakmak, develeri veya davarları sağlamak, hurma lifinden hasır, devetüyünden giyecek ve çadır örmek gibi işler kadınlara aitti. Bunlardan başka savaş sırasında savaşçılara su taşımak, şiirler söyleyerek onlara cesaret vermek, yaralıları tedavi etmek de kadınların vazifelerindendi. Bunlara rağmen bu görevler kadınlara toplumsal bir hak ve üstün bir statü kazandırmıyordu.²

Cahiliye döneminde bir baba, kızını onun isteyip istemediğine, isteyen çok yaşlı olup olmadığına bakmadan, kendisinin tercih ettiği erkeğe verebilirdi. Aynı zamanda iki kız kardeşle evlenmek Araplarda bulunan bir adetti.³

Cahiliye evlenmelerinde kadınla erkeği birbirine bağlayan nikâh, dinî bir mahiyete haiz olmadığından kadın, ancak çocuk doğurduktan sonra aileye dâhil edilirdi. Bundan dolayı bir kadın, çocuk doğurmadan önce ölürse kocası taziye edilmezdi. Çocuksuz kadın diyet vermeye mahkûm olursa bu diyeti kocası değil, kadının mensup olduğu aile topluluğu verirdi. Araplar, yalnız bu aile topluluğu akrabalığına önem verdiklerinden evlenme yoluyla ortaya çıkan akrabalığın önemi yoktu. Bu nedenle bir baba ölürse oğulları, üvey anne ile evlenebilirlerdi.⁴

¹ Neş'et Çağatay, *İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara 1971, s. 133-134.

² A.g.e., s. 134.

³ İzzet Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Hayatı*, Çev. Mehmet Yolcu, İstanbul 1989, C. 1, s. 131.

⁴ Neş'et Çağatay, a.g.e., s. 129.

Cahiliye devri Araplarında ailenin müstakil bir varlığının olduğunu söylemek güçtür. Gerçekte o mensubu bulunduğu kabilenin bir parçasıdır. Kabile adeta bir aile gibidir. O dönemde aile koca eş veya eşler, çocuklar ve kölelerden meydana geliyordu.¹

İslam öncesi aile yapısı, köklü temellerden yoksun görünmektedir. Sebebi ise, o dönemde kadınlara ve kız çocuklarına itibar edilmemesi, değer verilmemesidir.² Araplarda hâkim olan evlenme çeşidi, erkeğin kendi kabilesi veya aşiretinden bir kadınla evlenmesidir. Daha çok amcakızıyla evlenmenin revaçta olduğu müşahade edilmektedir. Ancak bu, kabilesinin dışındaki kızlarla evlenmesine engel değildir. Kendi kabilesinin dışında biri ile evlendiğinde eşi artık kendi kabilesine katılmış sayılırdı. Bu dönemde erkek, kadın üzerinde otoriter ve hâkimiyet sahibidir. Yabancı kabileden yapılan evlilikte kadına, ailesiyle birlikte belirlenen mehir verilir. Bu normal evliliklerdir. Bunun dışında bir de genelde bir başka kabileyle yaptıkları savaşta elde ettikleri esirlerle evlilik yapılırdı.

Cahiliye döneminde evlilikler, bilinen bir takım formalitelerden ve dinî törenlerden ibaret kutsal antlaşmalardan ziyade tesadüfî birleşmeler mahiyetini taşıyordu. Bu birleşmeler ne kanunlara ne de geleneklere dayanıyordu. Dolayısıyla taraflardan hiçbirini bir taahhüt altına da sokmuyordu. Arapların ihtiraslı karakterleri dolayısıyla bu evlenmeler serbest bir cinsellik hüviyetine bürünüyordu.³ Örneğin, Cahiliye döneminde dört türlü nikâh vardı:

Birincisi halk arasında makbul ve muteber olarak devam eden nikâh tarzıdır. Buna göre bir erkek bir kadın veya kızı velisi veya babasından ister, o da onun bu isteğini benimseyerek istenileni istekliye nikâhlardı.

İkinci tür evlilikte ise koca olacak erkeğin, karısının aybaşı hali kesildikten sonra, asil bir adamın zürriyetini almak maksadıyla, karısına “filana git kendisiyle yat” der ve ondan ayrı durur. Kadının yattığı adamdan hamile kaldığı belli oluncaya kadar ona hiç temasta bulunmazdı. Buna istibda nikâhı denirdi.

Üçüncü tür nikâhta on kişiden az sayıda erkekler bir kadınla düşer kalkarlar, kadın bu temaslar neticesinde hamile kalıp doğurduğu zaman erkeklerden hoşuna gidene “Bu senin çocuğundur.”der. Adam da ister istemez o çocuğu kendi çocukları arasına katardı.

¹ M. Akif Aydın, “Aile”, TDVİA, İstanbul 1989, C.2, s. 198.

² Mücteba Uğur, “Asr-ı Sadette Sosyal Hayat” Bütün Yönleriyle Asr-ı Sadette İslam, Komisyon, İstanbul 1994, C. 1, s. 195.

³ Ahmet Ağaoğlu, *İslamlıkta Kadın*, İstanbul Trz. s. 26.

Dördüncü tür nikâhta ise fahişeliği belli olup kapısına geleni çevirmeyen bir kadının temasta bulunduğu sayısız erkeklerden birisinden hamile kalıp doğurduğu zaman, şekil ve kıyafetten anlayan bir adam çağrılır, çocuğun eşkâlinden kime ait olduğu ona tayin ettirilir ve çocuk da tayin edilen adama mal edilir.¹

Arapların nikâh hususunda yaptıkları en kötü şeylerden biri de üvey analarıyla evlenmeleri keyfiyeti idi. Bir Arap, karısını boşar veya ölürse, bu adamın büyük oğlu bu kadınla evlenmek istediğinde elbisesini o kadının üzerine atar ve bu suretle mehir vermeğe lüzum kalmadan o kadın nikâhlı karısı olurdu. Bu oğul isterse bu üvey anasını başkasıyla evlendirir, mehrin kendisine verilmesini şart koşabilirdi. Hatta ölen kimsenin hayatta kalan oğlu küçük ise üvey anayı, çocuk büyüyünceye kadar bekletip meseleyi onun halletmesine bırakabilirlerdi. Kureyşlilere göre velinin o kadına sahip olması mubah olduğu halde Evs ve Hazrec kabilelerine göre mecburi sayılırdı; fakat kadın çabuk davranarak kendi kabilesine kaçabilirse bu esarete benzer durumdan kurtulabilirdi; varis daha çabuk davranarak elbisesini üvey anasının üzerine atmaya muvaffak olursa artık kadın nişanlanmış sayılırdı. Bu şekilde üvey annesiyle evlenen kimseye “dayzen” denirdi.²

Çocuklar ise, nesep açısından babalara nisbet ediliyordu. Yalnız küçük yaştaki oğullar mirasçı olamıyorlardı. Büyük oğullar mirasın hepsini alıyorlardı. Babanın dul eşi de bu mirasın bir parçası idi. Küçük yaştaki çocuklar, erkek olsunlar, kız olsunlar mirasçı olamıyorlardı. Kadınlar da miras hakkından mahrum idi. Eğer ölen kimse arkasında sadece küçük yaşta erkek çocuk bırakırsa, çocuk babasının mirasçısı olabiliyordu. Ama güçlü yakınlar yetimi elleri altına alarak malını yiyorlardı. Fakat yetim, kız çocuğu ise aile büyükleri onunla evlenerek malını yiyorlar sonra onu boşayarak ortada bırakıyorlardı. O yetim kızcağızın ne geçineceği bir malı kalıyor ve ne de kendisiyle evlenmek isteyecek ve bu sayede geçimini sağlayacak biri çıkıyordu. Yetim problemleriyle karşılaşmak onlarda çok yaygın bir sosyal yara idi. Çünkü aralarında sürekli savaşlar, saldırılar ve yağmalamalar görülürdü. Doğallıkla adam öldürmelere de toplumlarında çok sık rastlanırdı.

Araplarda, çok az görülmekle beraber, kız çocuklarını diri diri gömme âdeti de vardı. Bunu onlar, bir gün şerefi lekeleneyeceği veya yoksulluk çekeceği korkusuyla yapıyorlardı. Göçebe Araplar, yaşamasını istedikleri kızlarına yünden örülmüş bir cübbe

¹ M.Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, Şamil Yay., İstanbul 1981, s. 38-39.

² Neş’et Çağatay, *İslam Öncesi Arap Tarihi*, s. 137.

giydirerek deve veya koyun güttürürlerdi. Öldürmek istedikleri kızlarını ise doğar doğmaz yaptıkları gibi, bazen de altı yaşına geldiğinde ona güzel elbiseler giydirip akrabalarına götüreceklerini söyleyerek çölde önceden hazırladıkları çukura atar, üstünü toprakla örterlerdi. Doğar doğmaz öldürecekleri zaman, doğurmak üzere olan kadın bir çukur kazar orada doğurur, doğan çocuk kız ise o çukura gömer, erkek ise alıp büyütürdü.¹

İslamiyetten önce kadının toplumsal algılanışını ve konumunu şu ayetler çok güzel ifade etmektedir. “Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir, kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşâğılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!”²

Ayrıca savaşlarda yenilen veya karşı koyamayanların kadınlarının esir alınmaları, bazı kadınların intihar etmeleri, cariyelerin mal telakki edilmeleri, pazarda satılmaları kadınların hangi konumda olduğu hakkında bize bilgi vermektedir.

Kadın açısından bu olumsuz durumun yanı sıra, kadınların bazı alanlarda sosyal hayata katkıda bulunduklarını da öğrenmekteyiz. Mesela nesep veya başka konularda anlaşmazlığa düşen bazı Arapların, kadın hakemlere başvurdıkları, kadının, kendisine sığınan kimseye eman verebildiğini rivayetlerden öğreniyoruz.³

Kadınların iş ve ticaret hayatında yer aldıkları ve bunlara örnek olarak Kâbe’nin İslam’dan önceki son tamirinde erkeklerin yanı başında işçilik yaptıkları, Hz. Hatice’nin Kureyş kabilesinin zenginlerinden biri olduğu zikredilebilir. Hz. Hatice’nin, Hz. Peygamber’i İslam’dan önce gözleri ağrıdığı zaman yaşlı bir kadına tedavi için gönderdiği rivayeti kadınların tıbbi işlerle de meşguliyetini göstermektedir.⁴

1.4.2. İslam’da Kadının Değeri

Allah’ın insanlar için bir hidayet rehberi olarak indirdiği İslam dinî kadına büyük değer vermiştir. O, Kur’an’ın pek çok ayeti ile kadını ve kadın haklarını koruma altına almış, cahiliye toplumlarında kadınlara yönelik olarak hâkim olan yanlış bakış açısını ortadan kaldırmış, kadına toplum içerisinde saygın bir yer kazandırmıştır. Allah

¹ Neş’et Çağatay, *a.g.e.*, s. 135.

² Nahl 16/ 58-59.

³ Nimet Yılmaz, *Hz. Aişe’nin İlk Müslüman Topluma Sosyolojik Etkileri (Din Sosyolojisi Açısından Karizmatik Tip Araştırması)*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1998, s. 10.

⁴ *A.g.e.*, s. 10.

Teala Kur'an ayetleriyle insanlara Allah katında üstünlük ölçüsünün cinsiyet değil, Allah korkusu, iman, güzel ahlâk, ihlâs ve takva olduğunu bildirmiştir.

Aslında Cahiliye döneminde kadınların sosyal hayattaki belirsiz durumu vahyin başlangıcından itibaren yavaş yavaş belirlenmeye başlamıştır. Kur'an-ı Kerim yaradılış itibariyle erkek ile kadının birbirini tamamlayan varlıklar olduğunu beyan ederek: “Kaynaşmanız için size kendi cinsinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peyda etmesi de O'nun varlığının delillerindendir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır”¹ ayetiyle kadın ve erkeğin konumunu belirtmektedir.

İslam'da kadının en fazla aile içindeki yaşantısı ve konumu ele alınmıştır. Aile kurumu, haklar ve sorumluluklar açısından bakıldığında sevgi ve bağlılık üzerine oturtulan bir kurumdur. Kadının evlilik öncesi dönemdeki durumu genelde toplumdan topluma değişen bazı uygulamalarla bir gelenek ve örf içerisinde kendini şekillendirmiştir.

Kur'an, toplumun temel yapı taşı olan ailenin ilk oluşumunda ve birbirleriyle kan bağı olmaksızın her an kopabilecek bir bağla bağlı iki insanın birlikte yaşantısında uyması için bazı kurallar koymuş ve ikisi arasında hem statü belirlemesi yapmış hem de görev taksiminde bulunmuştur.

Diğer taraftan Kur'an, evlilik bağının kopmaması için birçok düzenlemeye gitmesinin yanında gerçekçi bir yaklaşımla çiftlerin boşanmasını da meşru kabul etmiş ve onun da kurallarını zikretmiştir. Mehirden başlayacak olursak, onun mehirin kadına bir değer biçme olarak düşünülmesi sadece önyargı nedeniyledir. Mehir kadının kendisine verilir ki, bu sayede daha evlilik hayatının başlangıcında erkek, kadının mülkiyet hakkını tanıdığını göstermektedir: “Kadınlara mehirlerini gönül rızası ile verin.”² Eğer boşanma durumu vaki olacak olursa -isterse malının tamamını mehir olarak vermiş bile olsa- erkeğin kadından hiçbir malı geri alma hakkı yoktur: “Bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın... Vaktiyle siz birbirinizle haşır neşir olduğunuz ve onlar sizden sağlam bir teminat almış olduğu halde onu nasıl geri alırsınız.”³

Şayet evlilik sona erer ve kadın dul kalırsa Cahiliye döneminde genellikle ölen kimsenin diğer eşinden olma en büyük erkek oğluyla evlendirilirdi. Kur'an böyle bir

¹ Rum 30/ 21.

² Nisa 4 /4.

³ Nisa 4/20.

uygulamayı sert bir şekilde tenkit ederek bu geleneği ortadan kaldırılmıştır: “Geçmişte olanlar hariç, babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin! Bu, bir hayâsızlık, iğrenç bir şeydi, ne kötü bir yoldu.”¹

Kur'an, ne dul kadını düşük görür, ne de onunla evlenmeyi yasaklar. Hatta onların korunup kollanması, İslam'da büyük faziletlerdendir. Kur'an onların evlenmeleriyle ilgili olarak düzenlemeler getirmiştir: “Kadınları (geri dönmesi mümkün boşanma şekli ile) boşadığınızda, bekleme sürelerini bitirdiler mi, ya (yeniden nikâhla) onları güzellikle tutun, ya da güzellikle bırakın. Haklarına tecavüz etmek için onlara zarar verecek şekilde tutmayın; böyle yapan, şüphesiz kendisine yazık etmiş olur. Allah'ın ayetlerini de alaya almayın.”², “İçinizden vefat edenlerin geriye bıraktıkları eşleri, kendilerini tutup, dört ay on gün beklerler. Sürelerini doldurduklarında, kendi haklarında meşru sınırlar çerçevesinde verecekleri karardan ve ortaya koyacakları davranışlardan dolayı size bir vebal yoktur. Allah her ne yaparsanız, hepsinden hakkıyla haberdardır.”³, “İçinizden, kendilerine ölüm gelip de, geriye eş bırakacak olanlar, o eşlerinin bir yıl süreyle evden çıkarılmayıp, geçimlerinin sağlanmasını şart koşacak şekilde vasiyette bulunsunlar. Fakat bunlar kendiliklerinden çıkacak olurlarsa, bu durumda, meşru surette yapacakları şahsi davranışlardan dolayı üzerinde her hangi bir vebal yoktur. Allah, azizdir, hakîmdir.”⁴ Hz. Peygamber'in de Hz. Aişe dışındaki bütün hanımlarını dul olarak alması İslam'ın kadınlara olan merhametini açıkça göstermektedir.

Cahiliye döneminde iki kız kardeşi nikâh altına alma âdeti de Kur'an'ın evlenilmesi yasak olan kadınlarla ilgili ayetinde yasaklanmıştır.

Müslüman erkeklere kadınlarla iyi geçinmelerini ve onların mallarını ele geçirmek için sıkıştırmamalarını,⁵ nikâhlamak istedikleri yetim kadınlara karşı adil davranmayı,⁶ kadınlara mehirlerini gönül rızasıyla vermeyi,⁷ verilen mehri geri almamayı⁸ tavsiye ve emretmek suretiyle cahiliye döneminde kadının aleyhindeki durumu düzeltmeyi ve sosyal açıdan kadını güvence altına almayı temin etmiştir.⁹

¹ Nisa 4/22.

² Bakara 2/ 231.

³ Bakara 2/ 234.

⁴ Bakara 2/ 240.

⁵ Nisa 4/ 19.

⁶ Nisa 4/ 127.

⁷ Nisa 4/ 4.

⁸ Nisa 4/ 10.

⁹ Nimet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 11.

İslam, Müslümanların kendilerinden olmayan insanlarla irtibatı devamlı olacağından, eğer herhangi bir sebeple aralarında bir anlaşmazlık çıkar ve bunlarla savaşılmaması gerekirse bu durumda savaşa iştirak edemeyecek olan çocuk, kadın, din erbabı ve ihtiyarlara karşı silah çekilmesini ve öldürülmelerini de yasaklamıştır.¹ Ayrıca Cahiliye döneminde harp meydanlarında mutad olan ve musla adı verilen göz çıkarmak, kulak ve burun kesmek gibi vahşice yapılan bir takım icraatları da ortadan kaldırmıştır.²

Hz. Peygamber devri kadınlarının eğitim ve öğretimi için en önemli yollardan birinin de Hz. Peygamber'e kadınların şahsen başvurmalarıdır diyebiliriz. Bu konuda kadınların, erkeklerden biraz daha şanslı oldukları anlaşılmaktadır. Kadınların kendisine her başvurdıklarında Hz. Peygamberin çok fedakârlıkta bulunduğunu, günün her saatinde ve her yerde kendisine gelen kadınların dertleriyle ilgilendiğini, onların sorularına cevap verme konusunda son derece sabırlı olduğunu tesbit ediyoruz.³

İslam, Cahiliye Araplarında da var olan kız çocuğunu utanç vesilesi olarak görmeyi kökten değiştirmiştir. Eğer Kur'an'ın bu uygulamayı kaldırmak için sert ifadeleri olmasaydı, bu kötü suçun Arabistan'da önünün alınamayacağına dikkat çekilmektedir. Kur'an erkek çocukları ile kız çocukları arasında bir ayrım da yapmaz. O, erkek çocuğu gibi kız çocuğunun da doğumunu Allah'tan bir hediye olarak görür. Hatta kız çocuğunun doğumunu erkek çocuktan daha önce hediye olarak kabul eder. Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) iki kız çocuğuyla nimetlenen kimsenin, onlara büyüyünceye kadar iyi bir şekilde bakarsa, çok büyük bir mükâfata nail olacağını haber vermektedir: "Her kim kız çocuklarını büyütür ve onlara iyi davranırsa, onlar kendisi için Cehennem ateşine karşı kalkan olur."⁴

İslam öncesi putperest Araplar arasında kadınlar mirastan mahrum bırakılıyordu. Kur'an bütün bu adaletsiz adetleri kaldırdı ve mirasçı erkeklerle aynı derecede yakınlığı olan bütün kadınlara mirastan hakkını verdi: "Ana babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır, ana babanın ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Gerek azından gerek çoğundan belli bir hisse ayrılmıştır."⁵,

¹ Bakara 2/191.

² Halim Sabit Şibay, "*Cihad*", MEBİA, İstanbul 1988, C.3, s. 170.

³ Rıza Savaş, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, (Editör. Vecdi Akyüz), İstanbul 1994, C.4, s. 276.

⁴ Buhari, *Sahih*, Edeb, 18, No:5649; Müslim, *Sahih*, Birr ve Sıla 147.

⁵ Nisa 4/7.

“Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe kadının payının iki misli (miras) vermenizi emreder.”¹

Miras taksiminde kadına erkekten daha az pay verilmesinin temel nedenlerinden biri toplumsal yaşam içinde kadının -maddi anlamda- herhangi bir kimseye bakmakla yükümlü tutulmayışıdır. Çünkü bu tür yükümlülükler erkeğe verilmiştir.

Allah kadınların toplum içerisinde korunup kollanmaları, hak ettikleri saygı ve sevgiyi görmeleri için toplumsal alanda alınması gereken tedbirleri Kur'an ayetleri ile bizlere bildirmiştir. Alınan tüm bu tedbirler, kadınların lehinedir ve onların zarara uğramalarını, ezilip yıpratılmalarını önleme amacını taşımaktadır. Allah insanlara Kur'an ile en doğru yolu göstermiş ve cahiliye inançlarını taşıyan insanların yanlış uygulamalarını ortadan kaldırmıştır.

Müslümanlar için, kadının toplumdaki yeri çok belirgindir ve gerçek İslam ahlâkının benimsendiği bir toplumda böyle bir tartışmanın yaşanması mümkün değildir. Çünkü İslam'da kadın ile erkek eşittir. Kadın ve erkek elbetteki fiziksel anlamda birbirlerinden farklı yapılara sahiptirler. Ancak kadının fiziksel olarak, erkeğe oranla daha güçsüz olması, onun toplum içerisinde erkekten daha az değer görmesi için bir sebep değildir.

İslam ahlâkına göre asıl önemli olan bir insanın kadın ya da erkek olması değil, Allah'a derin bir iman ve samimiyetle bağlanmış olması, Onun emir ve yasaklarına titizlikle uyması, Kur'an ahlâkını en güzel şekilde yaşamaya çalışmasıdır. Allah katında asıl değer görecektir olan kişinin bu özellikleri olacaktır.

Kur'an'a göre kadının bizzat kendisi İslam Peygamberiyle bile tartışabilirdi. Hiç kimse ona 'sus' deme hakkına sahip değildir. Kocasını, dinî ve hukuki meselelerde tek referans olarak kabul etme gibi bir yükümlülüğü yoktur. Sonra kadın, mescitte de konuşabilirdi. Örneğin Hz. Ömer gibi bir halifeyi, camide hutbe verirken, yanlış yaptığında tashih bile edebilirdi.

İslam'la birlikte kadınların kazanmaya başladığı statü, sosyal roller üstlenmesini, sosyal roller üstlenen kadının da sosyal hayata katkı ve etkisini doğurmuştur. Bunun en güzel örneklerini kadınların tebliğ faaliyetlerine katılmalarını anlatan rivayetler açıklamaktadır. Abbas isimli bir sahabenin İslam'a girmesine Hz. Hatice'nin sözleri vesile olmuş² tebliğ faaliyetlerinin sınırlı olduğu Mekke döneminde, Guzeyye adlı bir

¹ Nisa 4/11.

² Rıza Savaş, *Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslam*, C.4, s. 259.

kadın sahabi, Kureyş kadınlarının yanına gidip onları İslam’a davet etmiştir. Bu kadının ağır işkencelere karşı dayanıklılık, sabır ve samimiyetini gören Devsliler Müslüman olmuştur. Hz. Osman’ın müslüman olmasını sağlayan da Sa’de binti Kurayz adında bir kadındır.¹

Hz. Peygamber devrinde kadın gerektiği zaman kendini savunacak ve erkeklerin görüşlerinin yanlışlıklarını söyleyebilecek seviyeye gelmiştir. Hz. Peygamber’in eşi Ümmü Seleme’yi buna örnek verebiliriz. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer, Hz. Peygamber ile eşleri arasında çıkan anlaşmazlığa karışarak, bu kadınlara tavsiyelerde bulunmaya başlayınca Ümmü Seleme “...Sizin eşlerinizin arasına kimse girer mi?” der. Bunun üzerine onlar da susarlar.²

Hz. Peygamber devri toplumunda kadının da sözünün dinlendiğini ve görüşüne saygı gösterildiğini ifade eden rivayetlere sahip bulunmaktayız. Hz. Peygamber’e, mescidine bir minber yaptırma fikrini, bir kadın teklif eder ve bu kabul edilir. Bunun üzerine kadının isteği ile kölesi mescide bir minber yapar.³

Kur’an’da açık olarak kadının idareciliği konusuna temas edilmiş değildir. Kadının idareciliği bilindiği gibi genelde sünnet kaynaklı delillerle tartışılmaktadır. Ancak bu tartışmaya Kur’an’da bu konuda açık olmayan bazı ayetlerin dolaylı anlatımlarını delil göstermek de mümkündür. Kadının her türlü mevkide idareci olabileceğini söyleyenler, Hz. Süleyman ile Belkis kıssasını anlatan ayetleri ileri sürebilirler.

Hz. Peygamber’in kadınlarla diyalogu çok iyi olduğu için, onlar pek çok konuda Hz. Peygamber’e başvurup bilgi alırlardı. Kadınların rahat hareket etmeleri için Hz. Peygamber’in bazı açıklamalar yaptığı da dikkat çekicidir.⁴

1.4.2.1. Hz. Peygamber Zamanında Kadın

Hz. Peygamber döneminde kadınların statüsünün Kur’an’ın kadınlara vermiş olduğu değerin bir yansıması olarak gerçekleştiği söylenebilir. Hz. Peygamber İslamî tebliğ döneminde toplumun sosyal yapısında gerek erkek gerekse kadın olan herkese belli bir görev yüklemiştir. Burada belli bir rol tayininden bahsedileceği gibi genel olarak rol dağılımının çok keskin olmadığı söylenebilir. Bu roller kimi toplumlarda

¹ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Çev. Salih Tuğ, İstanbul 1993-1414h., C.1, s. 171.

² Rıza Savaş, *a.g.e.*, C.4, s. 328.

³ *A.g.e.*, C.4, s. 329.

⁴ *A.g.e.*, C.4, s. 276.

dengesiz ve biri diğ erinin aleyhine işleyecek şekilde dağılmış da olabilir. Ancak Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde kadınlar dinî ve sosyal hayatta aktif olarak bulunmakta idiler. Siyaset, savaş ve ilim konularında erkeklerin yanı başında yer alan kadınlar bulunmaktaydı. Siyasî tutukluların affı için aracılık yapan kadınların bu isteklerini yerine getiren Hz. Muhammed (s.a.v.)'in bazen siyasî konularda dahi kendi eşlerinin sözlerine uygun hareket ettiğ i bilinmektedir.

Birçok erkek sahabinin başlarına lider olarak Hz. Aiş e'yi getirmek istemeleri de Müslüman kadınların sosyal hayatta aktif olarak yer aldıkları gerçeğ ine bir örnek teşkil etmektedir.¹

Şunu belirtmek gerekir ki, Hz. Peygamber hayatının başından sonuna kadar yaşadığı toplumun her ferdiyle çok yakından ilgilenmiş, onlara dinî, siyasî, ilmî ve ekonomik birtakım telkinlerde bulunmuş, toplumun refahı için ne gerekiyorsa yapmıştır. Peygamberimizin hayatını konu alan hemen her kitapta bu ilişkilere dair geniş örnekler bulmak mümkündür. Onun kadınlarla olan ilişkilerini, kadınların toplum üzerindeki etkilerini ortaya koymak bir başka çalışmanın konusudur. Biz burada sadece kadının Peygamberimiz dönemindeki statüsünü gerek siyasî, gerekse sosyolojik olaylarda ve iş hayatında kadının rolünün bulunup bulunmadığını ortaya koymak maksadıyla, onun, kadınlarla aralarında cereyan gelen bazı diyalog ve olaylardan örnekler vermek suretiyle konuya son vermek istiyoruz.

Peygamberimiz döneminde çalışma hayatında, bugünkü İslam toplumlarında görünenin aksine iş bölümünde hudutlar daha esnektir. Örneğ in Hz. Peygamber'in eşi Zeynep dericilik ile uğraşırdı ve kazandığını sadaka olarak dağıtırdı. Dolayısıyla İslam'da kadının, bağımsız bir kişiliğ e sahip olduğ u ve aynı zamanda ekonomik açıdan da bağımsız olduğ u görölmektedir. Bunun yanı sıra, Havle binti Amr'dan borç para alması ve Duba binti ez-Zübeyr'den kestiğ i koyunun etini göndermesini istemesi, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kadınlarla ilişkileri hakkında bilgi vermektedir.²

Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde kadınların şahsiyet sahibi olduğ u, haklarının farkında oldukları ve bilinçli bir şekilde kendilerini savundukları görölmektedir. Erkek egemenliğ i altında ezilen, pasif, ikincil statüye sahip Müslüman kadın portresinin, zaman içinde geliş en Müslüman tatbikatlarının bir tezahürü olduğ u söylenebilir.

¹ A.g.e., aynı yer.

² A.g.e., aynı yer.

Müslüman kadınlar hakkındaki menfi düşünceler zaman içinde oluşmuş olup, bunlar Hz. Muhammed (s.a.v.) dönemi pratikleri ile çelişen bir yapıya sahiptir.

Bir gün kadın bir sahabi kadınları temsilen Peygamberin meclisinde bulundu. Sahabeden Esma binti Yezid es-Seken, kadınlar adına Peygamberin huzurunda onları temsil etti.¹ Olayı aktaran Kettanî, Esma'nın Hz. Peygamber'e gelip şöyle dediğini kaydeder: “Ben bir Müslüman kadınlar topluluğunun elçisiyim. Onlar şu sözü söylüyorlar, ben de aynı görüşteyim. Allah seni kadınlara ve erkeklere birlikte göndermiştir. Biz sana iman ettik ve tâbi olduk. Biz kadınlar kocalarına bağlı, namuslu, evde oturan kocalarımızın cinsel ihtiyaçlarını gideren ve onların çocuklarını taşıyanlarız. Erkekler ise cemaat ve cenazeye katılma bakımından bizden üstün tutulmuşlardır. Halbuki erkekler savaşa gittiklerinde, onların mallarını biz korur, çocuklarına biz bakarız. Bu durumda ey Allah'ın elçisi, biz ecir ve sevapta onlara ortak olabilir miyiz?” Peygamber yüzünü sahabeye çevirerek: “Dini hakkında soru soran bu kadının sözünden daha güzel bir söz işittiniz mi?” dedi. Onlar, “Hayır ya Resulallah” dediler. Peygamber, “Ey Esma, git o kadınlara bildir ki, sizden birinizin karı-koca ilişkileri güzel, kocasının gönlünü almaya çalışır ve onun muvafakatına tâbi olursa, bunlar, (erkekler hakkında söylediğin) o şeylerin hepsine bedeldir.” Peygamber'in bu sözünden son derece memnun olan Esma, tekbir ve tehlil getirerek, güle güle sevinçle gitti.²

Peygamber'in amcası Ebu Talib'in kızı Ümmü Hânî, Mekke fethedildiği gün müşriklerden birine eman (İslam ülkesine girme, esir edilmeden yaşama güvencesi) vermiş, Peygamber de bunu kabul etmiştir. Buhari meseleyi şöyle anlatır: “Ümmü Hânî Peygamber'in evine gelir: “Ya Resulallah, anamın oğlu benim eman verdiğim filan kimseyi, İbn Hubeyre'yi öldüreceğini söylüyor.” Peygamber, “Ya Ümmü Hânî, senin ahd ve eman verdiğin kimseye biz de ahd ve eman verdik.” buyurdu. Buradan kadının devlet adına hareket edip devleti temsil ettiği anlaşılmaktadır.³

Ensardan Ümmü Kesir Binti Zeyd isimli bir kadın, kız kardeşiyle birlikte Hz. Peygamber'in huzuruna gidip “Kız kardeşim size bir şey sormak istiyor, fakat utanıyor” deyince Resulallah: “Soracağın şeyleri sor, çünkü ilim talebi farzdır” buyurdu.⁴

¹ Osman Eskicioğlu, *İslamda Kadının Yeri*, İzmir 1994, , Sayı 8, s. 100.

² A.g.e., s. 101; Krş:Kettanî, *et-Teratibü'l-İdariyye*, C.2, s. 119.

³ İbn Hişam, *Siret*, Ter. Hasan Ege, İstanbul 1994, C.4, s. 72-73; Bekir Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, İstanbul 1980, s. 250.

⁴ İbnü'l-Esir, İzzüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Üsdü'l-Ğabe fi Ma'rifeti's-Sahabe*, Beyrut 1994, C.7, s. 381; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C.4, s. 464.

Buradan kadın erkek herkesin ihtiyacı olan bilgileri öğrenmesinin zaruri olduğu ortaya çıkmaktadır.

1.4.2.2. Dört Halife Döneminde Kadının Statüsü

Şüphesiz İslamiyetin gelişiyle birlikte Arap toplumu içerisinde kadının statüsü daha yüksek seviyelere çıkmıştır. Gerek Kur'an ve hadisler, gerekse Peygamberimizin uygulamaları onların sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasî birtakım haklar elde etmesine neden olmuştur. Biz çalışmamızda onların elde ettikleri tüm bu kazanımları ayrı ayrı ele alacak değiliz. Burada bizi en çok ilgilendiren onların siyasî kazanımları olduğundan aşağıda özellikle bu konuya vurgu yapmak istiyoruz.

1.4.2.2.1. Halifelerin Kadınların Görüşlerine Önem Vermeleri

Hız. Peygamber'in vefatından sonra, dört halife dönemi, İslam dininin Arap yarımadasının sınırlarını aşarak yaygınlaştığı bir dönemdir. Bu dönemde Müslümanların birçoğu İslamî konularla ilgili problemlerini onun eşlerine iletmışler, onlar da Müslümanlara pek çok konuda rehberlik etmişlerdir. Onların görüşlerine müracaat edenler arasında halifeler olduğu gibi diğer birçok yöneticiler de bulunmaktadır. Örneğin Hız. Ebu Bekir, kızı Aişe'ye Hız. Peygamber'in hangi günde vefat ettiğini nasıl kefenlendiğini ve nasıl defnedildiğini ile ilgili sorular sorup bilgi almıştır.¹

Yine Hız. Ebu Bekir bir gün Hız. Ömer'e "Gel seninle Hız. Peygamber'in yaptığı gibi Ümmü Eymen'i ziyaret edelim" der.² Çünkü Ümmü Eymen Hız. Peygamber'e gelen vahyi yakından takip ederdi.

Hız. Ömer de hilafeti döneminde kadınlarla istişarede bulunmuştur.³ Onun istişare yaptığı kadınların başında kendi kabilesinden olan eş-Şifa binti Abdullah gelir. Hız. Ömer'in onun görüşüne değer verdiği ve önemseydiği rivayet edilmektedir.⁴ Mesela bir defasında Hız. Ömer onu evine davet etmiş ve onunla uzun bir istişare yapmıştır.⁵

Ayrıca Hız. Ömer'in hadis nakli konusunda Hız. Aişe'nin görüşlerine sık sık başvurduğu görülmektedir. Örneğin Hız. Ömer bir gün çarşıya uğrar ve Amr b.

¹ Rıza Savaş, *Raşid Halifeler Devrinde Kadın*, İstanbul 1996, s. 190.

² İbn Abdilber, Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed, *el-İsti'ab fî Ma'rifeti'l-Ashab*, Kahire 1939, C.4, s. 244.

³ İbnü'l-Cevzi, Cemaleddin Ebu'l Ferec, *Menakıbu Emiri'l-Mü'minin Ömer b. el-Hattab*, Beyrut 1987, s. 190.

⁴ el-Askalâni, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, C.4, s. 333.

⁵ İbn Abdilber, *a.g.e.*, C.4, s. 359.

Ümeyye'nin bir elbise almak istediğini görür. Hz. Ömer Amr'a "Bu nedir ya Amr?" diye sorar. O "Bu elbiseyi alıp tasadduk etmek istiyorum" der. Bunun üzerine Hz. Ömer "Sen mi bunu yapacaksın?" der. Daha sonra Hz. Ömer tekrar Amr'ın yanına gelir ve elbiseyi ne yaptığını sorar. Amr da tasadduk ettiğini söyler Hz. Ömer "Kime tasadduk ettin?" diye sorunca Amr "Müzeyneli Rakika'ya" diye cevap verir. Hz. Ömer "Tasadduk ettiğini mi iddia ediyorsun?" diye sorunca Amr "Evet. Çünkü ben Hz. Peygamber'den 'Onlara verdikleriniz sizin için sadakadır' dediğini duydum" der. Bunun üzerine Hz. Ömer "Ey Amr! Resulullah'a yalan isnat etme" dedikten sonra Hz. Aişe'nin huzuruna çıkarlar. Hz. Aişe Amr'ı doğrular.¹

Hz. Ömer cinsel konularda da kızı ve aynı zamanda Hz. Peygamber'in eşi olan Hafsa'ya danışır. Hatta bir gün bir kadının kocasından ne kadar süre ayrı kalmasının uygun olacağını ona sordu ve Hz. Hafsa da üç veya dört ay şeklinde cevap verince Hz. Ömer bu cevaptan sonra evli erkeklerin orduda bu süreden fazla tutulmalarını emretti.²

Kocasını öldükten sonra dört ay on gün iddet bekleyerek kocaya giden bir kadın dört veya beş ay sonra bir çocuk doğurur. Kocasını, durumu Hz. Ömer'e bildirir. Hz. Ömer, cahiliye döneminde de yaşamış olan ihtiyar bir grup kadını çağırır ve bu olayı kendilerine sorar. Bir kadın konuya açıklık getirir. Bu kadının ölen erkekten hamile olduğunu ve ancak kocasını öldükten sonra ceninin gizlendiğini ve kadının normal hayz gördüğünü ve evlenince ceninin harekete geçerek normal gelişmesini tamamladığını söyler.³

Zeyd b. Sabit, guslün ancak meninin gelmesi ile gerekeceği yani cinsel birleşmelerde eğer kişi inzal (boşalma) olmamışsa guslün gerekmeyeceği şeklinde bir fetva verir. Bunu duyan Hz. Ömer, Zeyd'in verdiği fetvayı ashabın büyüklerine sorar, fakat onlar bu konuyu Hz. Peygamber'in eşlerine sormasını Hz. Ömer'den ister. Hz. Ömer bu soruyu önce Hafsa'ya sorar. Hafsa bilmediğini açıklayınca Hz. Aişe'ye sorar. O "Sünnet yerleri birbirini tecavüz edince gusül gerekli olur." diye cevap verir.⁴

¹ Rıza Savaş Raşid *Halifeler Devrinde Kadın*, s.193; Krş: ez-Zerkeşi, Bedruddin, *İcâbe li İradi Me's-tedrekethu Aişe Ale's-Sahâbe*, Beyrut 1970, s. 68-69.

² Suyutî, Celaluddin Abdurrahman Ebu Bekr, *Tarihu'l-Hulefâ*, Thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Mısır 1383/1964, s. 141-142.

³ Malik b. Enes, *el-Muvatta*, s. 461.

⁴ Rıza Savaş Raşid *Halifeler Devrinde Kadın*, s. 193; Krş: ez-Zerkeşi, *a.g.e.*, s. 68-69.

Rüya tabiri konusunda Hz. Ömer'in Esmâ binti Ümeys'e danıştığı anlaşılmaktadır. İbnü'l-Cevzî, Hz. Ömer'in gördüğü bir rüyayı Esmâ binti Ümeys'e tabir ettirdiği ve onun da “Seni acemlerden bir kişi öldürecek.” dediğini kaydeder.¹

Hz. Osman, vefatından önce Hz. Ömer'de bulunan ve Hz. Ebu Bekir döneminde yazdırılan ve Hz. Ömer'in, kızı Hafsa'ya verdiği Mushaf'ı esas alarak çoğaltmış ve tekrar Hafsa'ya teslim etmiştir.²

Hz. Osman, kocasından ayrılan bir kadının nerede iddet bekleyeceği konusunda kendisine sorulunca, aynı soruyu Hz. Peygamber'in devrinde başından böyle bir olay geçen Furey'a binti Malik'e sorar ve ondan aldığı cevaba göre karar verir.³

Hz. Osman'ın hanımı Naile, kocasına, Hz. Ali'nin tavsiye ettiği gibi Mervan'dan uzak durmasını söyler. Hz. Osman da bu tavsiyeye uyar. Ancak Mervan'dan uzak durma konusunda pek de başarılı olamaz.⁴

İbn Sa'd'ın Tabakatında bulunan bir rivayete göre Hz. Aişe; Hz. Ebu Bekir, Ömer ve Osman'ın hilafeti döneminde fetva verme konusunda tamamen bağımsızdı. Bu ölüncüye kadar böyle devam etmiştir.⁵

Raşit halifeler devrinde İslam'ın tatbikıyla ilgili bir ihtilaf çıktığı zaman başta Hz. Peygamber'in hanımlarına müracaat alışkanlığı, sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Mesela, Mervan'ın “Aramızda Hz. Peygamber'in eşleri ve bizim de annelerimiz bulunduğu halde dinî konularda başka birilerine nasıl soru sorulur?” dediği rivayet edilmektedir.⁶

1.4.2.2.2. Halife Seçimi ve Kadınlar

Kur'an-ı Kerim'de “Hiç şüphesiz Allah size emanetleri ehline teslim etmenizi emrediyor”⁷ buyrulmaktadır. Kamu görevini yerine getirecek olan, seçim yoluyla, mükellef olan kadın ve erkeklerdir. Bu, Peygamberimiz zamanında biat yoluyla yapıliyordu. Hz. Peygamber hem erkeklerden, hem de kadınlardan, kendisinin devlet başkanlığını kabul etmelerinin bir işareti olarak biat almıştır.

¹ İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, s. 214.

² Buhari, *Sahih*, Fezailü'l-Kur'an, 3, No: 4702.

³ İbn Sa'd, Ebu Abdillâh Muhammed, *et-Tabakatu'l-Kübra*, Beyrut 1996/1417, C.8, s. 424.

⁴ et-Taberî, Muhammed b. Cerir, *Tarihu'l-Umem ve'l-Müluk*, thk: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Beyrut 1967/ 1387, C.4, s. 362.

⁵ İbn Sa'd, *Tabakat*, C.2, s. 439; el-Kettâni, Muhammed Abdülhay b. Abdülkebir *et-Teratibu'l-İdariyye* (Hz. Peygamber'in Yönetimi), Çev. Ahmet Özel, İstanbul 1993, C.3, s. 228.

⁶ Rıza Savaş, *Raşit Halifeler Devrinde Kadın*, s. 194.

⁷ Nisa 4/58.

Resulullah'ın kadınlarla biatı, Medine'de ve fethedildiği gün Mekke'de olmak üzere birkaç defa tefekkür etmiştir. Bu biatların siyasî değil, dinî oldukları ileri sürülecek olursa, hırsızlık yapmamak, zina etmemek ve çocuk öldürmemek gibi hususların hukukla ilgili oldukları meydandadır.¹ Resulullah'ın kadınlarla biatını emreden ayette bazı dinî hususlar sayıldıktan sonra Peygamber'e hitaben: "Emredeceğin herhangi meşru bir hususta sana asi olmamaları..."² diye zikredilir. İşte bu, Resulullah'ın devlet reisliği ile alakalı emirlerini ifade eder. Esasen Resulallah'a peygamber olması hasebiyle biat etmek onun risaletine inanmak demektir ki buna biat değil, iman denir. Bunlarla birlikte ayette, peygamberlerin emredeceği iyi ve meşru bir konuda ona karşı gelmemek şartı da bulunmaktadır ki işte bu, peygamberlerin devlet başkanlığı ile alakalı emirlerini ifade eder. Halbuki ayet ve hadislerde "biat" maddesi vardır. Ayrıca ashab-ı kiramdan: "Resulullah kadınlarla biat ettiği gibi bizimle de biat etmiştir..." tarzında sahih rivayetler mevcuttur. Bu hadis kadın ve erkeklerle yapılan biatlerin aynı mahiyette olduğunu ifade eder.³

İslam'ın ilk döneminden itibaren Peygamber'in halefi olmak ümmete bırakılmıştır. Ümmet, dini koruyan ve dünya işini yöneten halifeyi seçmede kendi hakkını kullanır. Hz. Peygamber (s.a.v.) dahi kendisinden sonra devleti yönetecek kişiyi belirlememiştir. Bazılarının, Hz. Peygamber'in Hz. Ebu Bekir'i kendi yerine halife tayin ettiği şeklindeki ifadesi,⁴ kendisinin hastalığı sırasında namazda Müslümanlara imamlık yapmasıyla ilgili işaretinden başka bir şey değildir. Şayet bu durum halife tayin etme anlamında olsaydı, Sakife tartışmaları bunu kesinleştirirdi.

Bazılarının halifelik başkasının değil, Hz. Ali'nin hakkıdır şeklindeki görüşlerini, bizzat Hz. Ali'nin kendisi reddetmiştir. Çünkü Hz. Ali, Hz. Peygamber'in ve kendisinden önceki halifelerin çağdaşıydı. Vefat edeceği sırada, oğlu Hz. Hasan'a biat edip etmemeleri sorulunca, "Size bunu ne emreder, ne de yasaklarım. Siz daha iyi bilirsiniz." cevabını verdi.⁵ Çocuklarına yaptığı vasiyet sırasında, birisi "Veliaht bırakmayacak mısın ey Mü'minlerin emiri?" diye sorunca, "Hayır! Ben sizi Resulullah(s.a.v.)'ın bıraktığı gibi (halefsiz) bırakıyorum" cevabını verdi.⁶

¹ Osman Eskicioğlu, *İslam'da Kadının Yeri*, s. 99.

² Mümtahine 60/ 12.

³ Bekir Topaloğlu, *a.g.e.*, s. 245.

⁴ İbn Kuteybe, Ebi Muhammed Abdullah b. Müslim, *el-İmâme ve's-Siyâse*, Kahire, 1969, 1/2.

⁵ el-Mes'ûdi, Ali b. El-Hüseyn, *Mürûcû'z-Zeheb*, Beyrut 1417/1997, C.2, s. 408.

⁶ el-Mes'ûdi, *a.g.e.*, C.2, s. 408; İbn Kesir, İmaduddin Ebu'l-Fida İsmail, *el-Bidâye ve'n-Nihâye (Büyük İslam Tarihi)*, Çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yay., İstanbul 1995, C.8, s. 29.

Böylelikle, İslam'ı anlama ve uygulama yoluna örnek olarak bakılan bu birinci nesil açısından hilafetin, “seçimli hilafet” şeklinde değerlendirildiği ortaya çıkmaktadır. Hz. Ebu Bekir'in, Hz. Ömer'i halef göstermesi ve Hz. Ömer'in içlerinden birini halife seçmek üzere bir kurul belirlemesi gibi hususların her ikisi de, bu seçimi Müslümanların görüş ve şurasına ve bu halef belirleme işini kabul etmelerine bağlamıştır.

Aynı şekilde, Hz. Ebu Bekir'e Sakife'de biat edilmesi, halifeliğinin tamamlandığı biat değildir. Bilakis onun devlet başkanlığının onaylandığı biat “ehlu'l-hal ve'l-akd”ın biati olarak adlandırılan, birinci biatın ortaya çıkardığı bu seçimi kabul etmelerini ve rıza göstermelerini sağlayan ikinci yani ertesi gün tamamlanan genel biattır. Hz. Osman'ın Müslümanların halifesi olarak seçilmesi de aynı şekilde tamamlandı ve insanların önünde genel bir mecliste biat edildi. Bu prensip, Hz. Osman'ın vefatından sonra insanlar kendisini halife seçmek istemeleri sırasında Hz. Ali'nin davranışlarında da açıktır. Böylelikle, bu modelin, “şura”ya uymasıyla ilgili olduğu açıktır. Çünkü Sakife toplantısında ve Hulefa-i Raşidin'den her birinin seçimi esnasında görüldüğü gibi, hem taraftarların hem de muhaliflerin düşüncelerini açıklaması ve birbirlerini tenkidi mümkündür.¹

Hz. Peygamber ve ondan sonraki dönemlerde devlet başkanının seçilmesi biatla olmuştur. Biat bir musafaha yani tokalaşma olup, devlet reisliğine kabul edilişin işareti ve merasimidir. Peygamberimiz ahabın kadın ve erkeklerinden defalarca biat almıştır.² Bu, ilk defa Mekke devrinin son zamanlarında Akabe'de olmuştur. İslam tarihinde “Akabe biatları” diye meşhur olan bu biatta kadınlar da hazır bulunmuştu.³

Hz. Peygamber'in ahabıyla yaptıkları biatlerin nübüvvet üzerine değil, hükümet üzerine olduğunu gösteren bir husus da, onun çocuklarla biat etmemesidir. Zira sahih olarak rivayet edilmiştir ki buluğa ermemiş çocuklar ebeveynleri vasıtasıyla biat etmişlerdir, fakat Resulullah onlardan biat almamıştır. Gerek Hz. Peygamber ve gerekse halifeler döneminde kadınlardan biat alınması, onun seçme hakkına sahip olduğunun bir göstergesidir.⁴

Hz. Ebu Bekir ise Sakife günü Hz. Ömer, Ebu Ubeyde ve Ensardan çoğunun biatını aldıktan sonra Medineli Müslümanlardan oluşan genel bir meclis topladı ve

¹ Nevin A. Mustafa, *İslam Siyasî Düşüncesinde Muhalefet (el-Mu'arada fi'l-Fikri's-Siyasiyyi'l-İslâmi)*, Ter. Vecdi Akyüz, İstanbul 1990, s. 155.

² İbn Hacer, Şihabuddin Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed el-Askalâni, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1327h., C.4, s. 31, 260.

³ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, C.1, s. 157.

⁴ Hz. Peygamberin kadınlardan biat aldığına dair bkz. İbn Sa'd, *Tabakat*, C.8, s. 404- 406.

hangi şartlarda ve kendi iradesine rağmen nasıl seçildiğini açıkladı ve şöyle dedi: “Siz hepimiz beni tasdik etme mecburiyetinde değilsiniz. Mesele açıktır. Siz herhangi yeni bir kimseyi sükûnet içinde seçebilirsiniz.” Ancak hiç kimse eski kararını değiştirmedii, aksine herkes eski kararını yeniledi. Şehirde oturanların karar ve haberlerinin duyulup öğrenilmesi üzerine seçimi eyaletler de onayladı ve yerel idareciler vasıtasıyla biatlerini bildirdiler.¹

Hız. Ebu Bekir ölüm döşeginde, kâtibi Hız. Osman’dan vasiyet kabilinden arzusunu kâğıda geçirmesini istedi. Yazı “hilafet görevi için aday gösterilmiştir...” şeklinde başlıyordu. Cümleinin tam bu sırasında Hız. Ebu Bekir kendisini kaybetti ve cümleyi, kendini düşünmeksizin Hız. Ömer’in ismini ekleyerek tamamladı. Kısa bir müddet sonra Hız. Ebu Bekir kendine geldi. Hız. Osman’ın ne yazdığını öğrenince onu övdü ve şöyle dedi: “Sen kendi ismini de yazabilirdin, zira buna fazlasıyla layıksın.” Yazım tamamlandıktan sonra vesika mühürlendi ve güvenlik sorumlusu, belgeyi almak ve halka ilan etmek üzere huzura çağrıldı; belgeyi alan görevli halkın huzuruna çıktı ve: “Hız. Ebu Bekir’in, sizden kendisine biat etmenizi istediği kişinin adı işte bu zarfın içindedir.” dedi. Hız. Ebu Bekir’e beslenen güven ve itimat o derece idi ki, zarfın içinde kimin ismi olduğu bilinmeksizin, tayin edilmiş olan veliahde herkes isteyerek biat etti. Ebu Bekir’in ölümünden sonra zarf açıldı ve Hız. Ömer’e olan biat yenilendi.²

Hız. Ebu Bekir’in tesis ettiği idare şekli Hız. Ömer’in döneminde değişmedi. Hız. Ömer kendisinden sonra kimin halife olacağı konusunda ölümüne kadar karar veremedi. Bir suikastçı, korkunç bir şekilde onu yaraladı. Hız. Ömer ölüm döşeginde iken şunu hatırlattı: “Bir gün Peygamber (s.a.v.) cennetle müjdelenen on sahabenin ismini saydı.” Bunlardan yaşayanlardan altısı o sırada Medine’de yaşıyordu. Hız. Ömer şöyle buyurdu: “Bu altı kişi bir araya gelip konuyu düşünsün ve içlerinden birini halife seçsin.” Dört üye toplantıda aday olmadıklarını açıkladılar. Bundan dolayı sadece Osman ya da Ali seçilecekti. Buna Abdurrahman b. Avf’ın karar vermesi konusunda herkes hem fikir oldu. Abdurrahman birkaç gün halkın düşüncesini sordu ve sadece şehrin ileri gelen sakinlerinin düşüncelerini almakla kalmadı. Aynı zamanda tüccarlarla ve o sırada Medine’de bulunan turistlerle de görüştü, hatta talebelerin ve kadınların kanaatlerini

¹ Suyuti, *Târihu’l-Hulefâ*, s. 69; Muhammed Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*, Editör: Vecdi Akyüz, İstanbul 1995, s. 124.

² Muhammed Hamidullah, *a.g.e.*, s. 126.

bile aldı.¹ Büyük bir çoğunluğun kanaati -bu oranın %99,9 olduğunu söyleyebiliriz²- Hz. Osman'ın hilafeti konusunda ağır basınca Abdurrahman b. Avf, diğer şura üyeleri ve halkın biatıyla Hz. Osman halifelik görevini üstlenmiştir.

Hz. Osman'ın şahadetinden sonra Medine'de bulunan sahabe Hz. Ali'ye gelerek ısrarla ona biat etmişlerdir. Bunu nazar-ı itibara alan bazı müellifler Hz. Ali'nin hilafetinin biat usulüyle olduğunu ileri sürmüşlerdir. Daha önce hilafetin Hz. Osman ile Hz. Ali arasında kaldığını, Hz. Osman şehit olunca da artık hilafetin doğrudan Ali'ye ait olacağını düşünen bazıları da seçimin şura usulüyle yapıldığını kabul etmişlerdir.³

Bu açıklamalarımızdan da anlaşıldığına göre İslam kültüründeki biatın bugünkü seçme hakkı demek olduğu ve kadınların da bu seçme hakkına sahip olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

İster seçme hürriyetine sahip âlimler, hâkimler, yüksek idareciler ve halktan bir araya gelmeleri mümkün olanların seçilme ehliyetine sahip bir kimseyi seçip ona biat etmeleri, isterse adil olan halifenin Müslümanlara iyilik olsun diye halife olma ehliyetine sahip olan bir kimsenin kendisinden sonra halife seçilmesini istişareler sonunda toplumdan istemesi, isterse kendisinden sonra halife seçme işini havale etmiş olduğu bir şuranın istişare ederek içlerinden birini halife seçmesi ve halkın da o şahsa biatıyla halife seçilmiş olsun, sonuç itibariyle devlet başkanları toplumu meydana getiren erkek ve kadın tüm fertlerin biatıyla görev başına gelmelidirler. Bu biat bir akit olup, seçilen kimse salâhiyetli kılındığı bütün hususlarda halkın velayeti ve temsilcisidir. Onu seçen, onunla akit yapan ve ona biat eden halk da onu devamlı murakabe altında tutmak, düzeltmek, hatırlatmak, dikkatini çekmek, varsa hakkını ondan almak, görevden almayı gerektiren bir şey yaptığı takdirde onu görevden almak ve yerine bir başkasını getirmek hakkına sahiptir.⁴

Dolayısıyla Peygamber nasıl biat almış, vereceği emirlere sadakat ve itaat anlaşmasına başvurmuşsa, Peygamber olmayan fakat siyasî makamda onun yerini alan ve devlet başkanı olan kimseler de kendilerinin başa geçtiklerini hukuken temellendirebilmek için, erkek ve kadın tüm halkın biatını almalıdırlar. Hâkimiyet

¹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye (Büyük İslam Tarihi)*, Çev. Mehmet Keskin, İstanbul 1994, C.7, s. 239-240.

² Muhammed Hamidullah, *a.g.e.*, s. 127.

³ Şah Velîyullah, Ahmed b. Abdurrahim ed-Dehlevî, *İzâletü'l-Hafâ an Hilâfeti'l-Hulefa*, Karaçi Trz., C.1, s. 26; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul 1999, C.1, s. 132.

⁴ el-Bakillâni, Ebu Bekr Muhammed b. et-Tayyib, *Kitâbu Temhîdu'l-Evâil ve Telhisu'l-Delâil*, Beyrut 1414/1993, s. 476.

prensip olarak Allah’a aittir ve onu istediğine verir. Fakat uygulamada ilahi iradeyi temsil eden, toplumun umumi iradesidir.¹

Devleti yönetmeye talip olan bir kimsenin görevinin geçerliliği erkeklerin onu onaylaması şartına ne kadar bağlı ise aynı şekilde kadınların da bunu onaylaması şartına bağlıdır. Bu da gösteriyor ki kadın İslam toplumu içerisinde kendi yöneticisini belirleme hakkına sahiptir.

1.4.2.2.3. Kadınların Resmi Görevlere Getirilmesi

Kadın seçmen olabildiği gibi seçilme hakkı da vardır. Bu hak, insana, insan olduğu için verilen haklardan olmayıp, belli sıfat, kabiliyet ve ehliyetle sahip bulunan kimselere verilen “görev ve liyakat hakları” cümlesindendir. İslam bütün insanlara, bu görevlere layık ve ehil olma kapısını açmış, bu bakımdan fırsat eşitliği vermiştir. İradesini kullanarak ve gayret ederek “öngörülen ehliyet şartlarını” elde eden herkes kamu görevlerine getirilir ve istihdam edilir.²

Acaba kadın devlet başkanı olabilir mi? Bu soruya doğrudan bir cevap aramadan önce kadınların siyasî hayattaki rolünü tesbit ve bu hususta İslam’ın kadına ne getirdiğini ortaya koyabilmek için bazı ön bilgilere ihtiyaç vardır. Çünkü İslam’da Allah’ın emirlerini uygulama, iyi olanı emredip kötü olanı yasaklama bakımından Peygamber ile devlet başkanı arasında hiçbir fark yoktur. Her ikisi de insanları doğru yola sevk eder, hak ve hukuku gözetirler. Bugünkü ifade ile kamu görevi yaparlar.

Bilindiği gibi kadınların Peygamber olup olamayacakları konusunda Maturidilerle Eş’ariler arasında ihtilaf vardır. Eş’ariler kadınlardan Peygamber olabilir derken, Maturidiler olmaz demişlerdir. Her iki tarafın da kendilerine göre delilleri vardır.³ Burada o konuya girmeye ve uzun uzun onların görüşlerini açıklamaya gerek yoktur. Ancak burada bize lazım olan husus şudur: Eş’arilere göre kadın Peygamber olabiliyorsa, devlet başkanı da olabilir. Dolayısıyla Eş’arilerin bu anlayışına göre kadın, siyasetin her mertebesinde görev alabilir, vali de hâkim de olabilir.⁴

Toplumun işlerini yürütmek üzere Allah tarafından tayin edilen Peygamber’in dışında seçimle iş başına gelen görevliler vardır. Peygamber ile yönetim, tayin ile seçim

¹ A.g.e., s. 100.

² Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, C.1, s. 163.

³ et-Taftazâni, Sa’duddin Mes’ud b. Ömer, *Şerhu’l-Akâid Kelam İlmi ve İslam Akaidi*, Haz. Süleyman Uludağ, İstanbul 1980, s. 44-45.

⁴ Osman Eskicioğlu, *İslamda Kadının Yeri*, s. 98.

konularını daha iyi anlamada bize yardım edecek bir hadis bulunmaktadır. Hz. Muhammed buyuruyor ki: “İsrail oğullarını peygamberler idare ederdi. Bir Peygamber ölünce onun yerine başka bir peygamber gelirdi. Artık benden sonra gelmeyecektir. Ancak halifeler, var olacaktır.”¹

Bu hadise dayanarak Kâmil Miras, toplumu peygamber ile yönetim devrinin kapandığını, seçimle iş başına gelen kimselerin velayetle yönetim devrinin başladığını söyler.²

Kur'an'da kadınlara resmi görevlerin verilmemesi ile ilgili bir yasak olmadığı bilinmektedir. Ancak toplumlarda yüzyıllardan beri oluşmuş düşünce ve anlayışlar bu gibi konulara yaklaşımda etkili olmuştur. Kur'an, kadının devlet başkanlığı görevini yüklendiğine Saba Melikesi'ni örnek gösterdiği halde İslam'ın ilk dönemlerinde, kadının halife olabileceğini ancak uç noktalarda olan ve harici kabul edilen insanlar savunmuşlardır. Emevi halifesi Abdülmelik b. Mervan zamanında yaşayan Şebib b. Yezid b. Ebi Nuaym'ın da kadının halife olabileceğini söylediği rivayet edilmektedir.³

İslam'da kadının kamu görevi alması konusunda herhangi bir yasak yoktur. Ancak sahabeden Ebu Bekre'nin rivayet ettiği bir hadise göre Peygamberimiz “İşlerini bir kadının idaresine bırakan bir millet felah bulmaz”⁴ buyurmaktadır.

Bu hadis kadının devlet başkanı olması ile ilgilidir. Nitekim İslam hukukçuları kadının devlet başkanı olamayacağı ile ilgili iddialarını bu hadise dayandırmaktadırlar. Oysa Kur'an'da “Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin velileridirler. İyiliği emreder, kötülüğü men ederler, namazı kılar, zekâtı verir ve Resulüne itaat ederler. Allah'ın esirgeyeceği işte bunlardır. Allah sonsuz izzet ve hikmet sahibidir”⁵ buyrulmaktadır.

Ayetteki veliden maksat kamu görevidir. Dolayısıyla ayet kadına veli olma yani devlet başkanlığından en alt seviyedeki bir kamu görevine kadar velayet ifade eden bütün görevleri alabileceğini bildirmektedir. Böylece kadının devlet başkanlığı görevini hadis yasaklarken ayet izin vermektedir. Hadise karşı bu ayet daha kuvvetli olduğundan

¹ A.g.e., s. 98-99.

² Kamil Miras, *Tecrid-i Sarih Tercüme ve Şerhi*, Ankara 1973, C.9, s. 187-188.

³ Rıza Savaş, a.g.e., s. 195.

⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 43,47,51.

⁵ Tevbe 9/71.

hadisin terk edilip ayetin hükmünün geçerli kılınması daha doğrudur. Ancak bu sadece izin mahiyetinde olup ihtiyaç anında başvurulmalıdır.¹

Ayrıca Peygamber'e isnat edilen ve kadının devlet başkanlığı görevini üstlenemeyeceğini ifade eden hadis özel bir olayla ilgilidir. Çünkü Peygamberimiz çevre ülkelerin devlet başkanlarına birer elçi ve birer mektup göndererek onları hak dine davet etmiş, bu meyanda İran hükümdarına da bir mektup göndermiş, hükümdar mektubu okuduktan sonra parçalayıp atmıştı. Bu haber kendilerine ulaşınca Peygamberimiz “onlar da paramparça olsunlar” buyurmuş, daha sonra mektubu parçalayan hükümdar ölüp İranlıların onun kızını hükümdar yaptıklarını haber alınca yukarıdaki hadisi zikretmiştir. Görüldüğü gibi Peygamberimiz İran tahtına o günkü dünya şartlarında bir kadının geçmesinin felaketler doğuracağını belirtmiştir. Dolayısıyla bu hadis genel manada dinî bir hüküm ortaya koymak için kesin bir delil olarak değerlendirilemez. Bu sadece Peygamberimizin müşahhas bir olayda kişisel bir kanaati olarak değerlendirilebilir.²

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Süleyman ile Saba melikesi Belkıs arasında geçen olaylar anlatılmaktadır.³ Bu tarihi hadise İslam öncesine ait olmakla birlikte Kur'an'da anlatılmakta, Müslümanların bundan örnek ve ibret almaları istenmektedir. Belkıs yönetimi aleyhinde hiçbir şey söylenmemekte, Onun bilgisini, ileri görüşlülüğünü, yönetim becerisini gösteren sözleri ve davranışları nakledilmektedir. Burada bir ülkeyi kadının yönetmesinin kötü sonuçlar doğuracağına dair bir işarete asla yer verilmemektedir.⁴

Üçüncü halife Hz. Osman'ın şehit edilmesi üzerine Hz. Aişe'nin, Osman'ın kanını talep ettiğini ve işi harbe kadar götürdüğünü, kendisinin Cemel savaşında ordunun başında olduğunu bilmekteyiz. İleride teferruatlı değineceğimiz Cemel Vakası Hz. Ali'ye karşı Hz. Aişe'nin başkanlığında yürütülen siyasî bir muhalefet hareketidir ve buna ileri gelen birçok sahabe destek vermiştir. Şayet İslam'da kadının devlet başkanlığı görevini üstlenmesi konusunda herhangi bir yasak bulunsaydı böyle bir tavır daha işin başında akamete uğrardı. Bir kısım tarih kitapları Hz. Aişe'nin daha sonra bu

¹ Osman Eskicioğlu, *İslamda Kadının Yeri*, s. 90.

² Ahmet Salih, *İslam Dünyasının Bugünkü Durumu Problemleri ve Çözümü*, Bursa 1999, s. 380.

³ Neml 27/22-24.

⁴ Ahmet Salih, *a.g.e.*, s. 381.

hareketinden dolayı pişman olduğunu kaydetmiş olsa da, bu pişmanlık onun siyasete karışmasından dolayı değil, isabetli hareket edemeyişinden kaynaklanmaktadır.¹

Kamu hukuku alanında İslam dünyasının yetiştirdiği iki büyük hukukçu olan Ebu'l-Hasan el-Maverdi ile Ebû Yâ'lâ el-Ferrâ, Ahkâmü's-Sultaniyye adı altında yazdıkları eserlerinde, devlet başkanı olmanın şartları arasında erkeklik diye bir şartı saymamaktadır.²

Kadının devlet başkanlığı, hâkimlik ve valilik gibi kamu görevlerinden herhangi birini yürütüp yürütemeyeceği hususunda eski İslam hukukçuları arasında uzun uzadıya tartışmalar olmuştur. Mesela Hanefiler, hadd ve kısasın dışındaki bütün konularda kadının hâkimlik görevini üstlenebileceğini söylerler.³

Raşid Halifeler devrinde Hz. Aişe'nin fetvalarına başvurulduğu ve onun fetvaları halifeler tarafından geçerli kabul edildiğine göre,⁴ Hz. Aişe'yi bugünkü ifadeyle bir müftü olarak kabul etmemiz yanlış olmasa gerektir.⁵

İbn Cerir et-Taberi ve Hasan el-Basri kadının her türlü mahkemede ve davada hâkim olabileceğini iddia etmişler ve icthad edebilen, fetva verebilen insanın (kadının) tabii olarak hâkim de olabileceğini, salahiyetini sınırlayan bir delilin bulunmadığını ileri sürmüşlerdir.⁶ Gerek Hz. Peygamber ve gerekse Raşid Halifeler zamanında kadınlara hâkimlik görevi verildiğine şahit oluyoruz. Bu cümleden olarak Şifa binti Abdillâh ve Semra binti Nuheyk'in pazarda ortaya çıkan ticari ihtilaflarla ilgili davalara baktıklarına ve bu arada pazarın kontrol görevini de üstlendiklerine göre kadının hâkimlik görevi konusunda dinî kaynaklara dayalı bir engelin bulunmaması gerekir.⁷

Hz. Ömer, okur-yazar bir kadın olan ve Hz. Peygamber'in eşi Hafsa binti Ömer'e de okuma yazma öğreten eş-Şifa binti Abdillâh el-Adeviye'ye değer verir, onun görüşüne de önem verirdi. Zaman zaman onu çarşı işlerinden olan bir işle görevlendirirdi.⁸

Raşid Halifeler devrinde kadınların istihbarat konusunda da bazı hizmetler yaptıkları söylenebilir. Hz. Ali'ye muhalefet eden Mekke'deki Cemel ashabı Mekke'den Basra'ya yönelince, Hz. Abbas'ın hanımı Ümmü Fadl'ın, durumu, Hz.

¹ Bekir Topaloğlu, *İslamda Kadın*, s. 246.

² el-Maverdi, Ebu'l-Hasan, *Ahkâmü's-Sultaniyye*, Mısır 1966, s. 6;

³ *A.g.e.*, s. 103.

⁴ el-Kettani, *a.g.e.*, C. 3, s. 228.

⁵ Rıza Savaş, *a.g.e.*, s. 195.

⁶ Hayrettin Karaman, *İslam'da Kadın ve Aile*, İstanbul 1995, s. 87.

⁷ M. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, C.2, s. 935.

⁸ İbn. Abdilber, *el-İstiâb*, C.4, s. 333; Rıza Savaş, *a.g.e.*, s. 196.

Ali'ye bir mektupla bildirildiği nakledilmektedir. Duyduğu bir haberi babası Hz. Ali'ye gelip haber veren Ümmü Gülsüm'ün de istihbarat konusunda ismi anılabilir. Küfe valisi olan Ebu Musa el-Eş'ari'nin, Hz. Ömer'in vefatıyla ilgili bir haberi bir kadından sorup öğrendiği anlaşılmaktadır.¹

İslam'ın siyasî tarihi incelendiğinde devlet başkanlığına seçilme hakkı herkese ait olmasına rağmen kadınların bu göreve seçilmediğine şahit olsak da, diğer bir takım resmi görevlere getirildiklerini görmekteyiz.

1.4.2.2.4. Hilafet Konusunda Görüş Beyan Eden Kadınlar

Az önce de belirttiğimiz gibi İslam'ın ilk dönemlerinde kadının devlet başkanı olmadığını görüyoruz. Eğer raşid halifeler devrinde kadının da devlet başkanı olması konusunda bir fikir bulunsaydı, Hz. Fatıma ve Hz. Aişe'nin isimleri gündeme gelebilirdi. Çünkü Hz. Peygamber'in vefatından sonra halifelik konusunda onun en yakınlarının isimleri gündeme gelmişti. Nitekim Hz. Peygamber'in en yakın akrabası olan Hz. Ali'nin halife olması gerektiğini savunanlar hep olagelmıştır.²

Bu dönemde kadınların halife olmadığını görmüş olsak da onların politikadan çok da uzak olmadıkları ve kendi yakınlarının devlet başkanı olması konusunda üzerlerine düşeni ihmal etmediklerini söyleyebiliriz. Örneğin Hz. Fatıma, kocası Hz. Ali'nin halife olmasını istiyordu. Hz. Ebu Bekir'e biat edildikten sonra O, kocası Hz. Ali ile bir gece Ensar meclislerine uğrayıp onlardan yardım isteyince onlar da “Ey Resulullah'ın kızı! Biz Ebu Bekir'e biat ettik. Eğer senin kocan ve amcanın oğlu, Hz. Ebu Bekir'den önce gelseydi, ona biat ederdik” derler. Bunun üzerine Hz. Ali “Resulullah'ı evinde defnetmeden bırakıp insanlarla onun halifeliğini mi tartışsaydım?” der. Hz. Fatıma da “Ebu'l-Hasan gerekeni yapmıştır. Onlar ise hesap ve sorgusu Allah'a kalan bir iş yapmışlardır”³ diyerek Hz. Ali'yi destekler.

Hatta Hz. Ebu Bekir'in halife olmasına en çok karşı çıkanların başında gelen Hz. Fatıma'nın evi, bu konuda ne yapılacağının istişare edildiği bir merkez haline gelmiştir diyebiliriz.

Hz. Ebu Bekir de Hz. Fatıma'nın kendi hilafetine karşı çıkmasını ciddiye alarak onu Medine'deki muhaliflerin başı gibi görür. Onun yanında bir araya gelenleri önlemek ister. Bunun için bir gün Hz. Fatıma'nın evinde toplanan bir gurubun

¹ Rıza Savaş, *a.g.e.*, s. 197; Krş: İbn Hibban, *es-Sire*, s. 533.

² Rıza Savaş, *a.g.e.*, s. 178.

³ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, s. 16.

dağıtılması için Hz. Ömer'i oraya gönderir. Hz. Ömer de buraya gelir ve içeridekilerin dışarıya çıkmasını ister. Bunun üzerine Hz. Fatıma kapıya gelir ve ona Peygamber'in cenazesini ortaya koyarak ona danışmadan ve onlara bu konuda bir hak tanımadan hilafeti ele geçirdiklerini söyler.¹

Ya'kubi, Hz. Fatıma'nın evinde Ensar ve Muhacirler'den Hz. Ebu Bekir'in hilafetine karşı olan bir gurubun toplandığını, bu sebeple Hz. Ömer'in, Hz. Ali ile tartıştığını, Hz. Fatıma'nın müdahalesi ile Hz. Ömer'in tartışmadan vazgeçtiğini daha sonra da bu muhaliflerin tek tek Hz. Ebu Bekir'e biat ettiklerini kaydeder.²

Hz. Ebu Bekir, Hz. Fatıma'nın toplumdaki yerini bildiği için, onu bu muhalefet düşüncesinden vazgeçirmek gayesi ile onun evine gelir ve ona olayların nasıl geliştiğini açıklar. Hatta o, Hz. Fatıma'nın bu tutumu sebebiyle istifayı bile düşünür.³ Hz. Aişe'ye göre Hz. Fatıma hayatta iken insanlar Hz. Ali'ye yönelmiş, O vefat edince Hz. Ali, insanların kendisinden desteklerini çektiğini hissetmiş ve bundan sonra Hz. Ebu Bekir'e biat etmiştir.⁴

Şüphesiz ki hilafet konusunda kendi düşüncelerini açıkça beyan eden kadınların başında Hz. Aişe gelmektedir. Hem Hz. Peygamber'in eşi ve hem de ilk halife Hz. Ebu Bekir'in kızı olması hasebiyle Peygamber'in vefatından sonra Hz. Aişe'nin aktif bir şekilde siyasetin içinde bulunduğunu söylememiz yerinde olur kanaatindeyiz. Onun siyasete ilgisi Hz. Ebu Bekir'in halife olmasıyla birlikte başlamış ve ileriki dönemlerde daha da artmıştır. O gerek babasının halife olmasında gerekse icraatlarında hep yanında olmuş ve ona destek vermiştir.

Hz. Peygamber'den sonra halife olma hakkının Hz. Peygamber'e akrabalık ve dava yönüyle en yakın olan Hz. Ali'nin hakkı olduğunu düşünen Hz. Ali taraftarlarının bu fikrini çürütmek için Hz. Aişe'nin bu konuda fikir beyan ettiği ve babasını desteklediği anlaşılmaktadır. Hz. Aişe'ye "Eğer Hz. Peygamber halife bıraksaydı, kimi halife bırakırdı?" diye bir soru yönelttilince o "Ebu Bekir" cevabını verir. Bu soru "Ebu Bekir'den sonra kimi?" diye devam edince o da "Ömer" sonra da "Ebu Ubeyde b. Cerrah" diye devam eder.⁵

¹ Konuyla ilgili daha geniş bilgi için bkz: *a.g.e.*, s. 16-18.

² el-Ya'kubi, Ahmed b. Ebu Yakub b. Cafer, *Tarihu'l-Ya'kûbi*, Beyrut 1413/1993, C.2, s. 11.

³ Abdurrezzak, Ebu Bekr Abdurrezzak b.Hemmame's-Sa'ni, *el-Musannef*, Beyrut 1421/2000, C.5, s. 304-306; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, s. 18; Rıza Savaş, *a.g.e.*, s. 179-180.

⁴ İbn Kuteybe, *a.g.e.*, s. 18; Rıza Savaş, *a.g.e.*, s. 179-180.

⁵ Müslim, *Sahih*, Fezailu's-Sahabe, 9.

Hız. Ebu Bekir'in hilafeti döneminde Hız. Aişe'nin ona tam manasıyla destek verdiğini, ancak bu görevi icra ederken zaman zaman ona müdahale ettiğini de görüyoruz. Mesela Hız. Peygamber vefat ettiği sırada Yemen'de görevli olan Halid b. Said, Medine'ye geldiği zaman Hız. Ebu Bekir'i halife seçilmiş bulur. Halid, iki ay kadar Hız. Ebu Bekir'e biat etmez. Hız. Ali ve Hız. Osman'a da açıkça Hız. Ebu Bekir'in hilafetine muhalif olduğunu söyler. Hız. Ebu Bekir Şam'a ordu gönderirken Halid b. Said'i komutan tayin eder. Bu tayine Hız. Ömer karşı çıkar ve onu azlettirir. Bu olaydan sonra Halid'in oğlu Said, Hız. Ebu Bekir'e gelerek babasının yerine kendisinin tayinini ister. Hız. Ebu Bekir de ona komutanlık görevini verir ve iki bin kişilik bir ordunun başına getirir. Hız. Ömer bunu duyunca Hız. Ebu Bekir'in yanına gelir ve "Sen onu bu göreve getirince o "Düşmanların istememesine rağmen..." dedi ve biliyorsun ki bu sözünü benden başkasını kastetmedi" der. Hız. Ebu Bekir Hız. Aişe'nin yanına geldiğinde Hız. Ömer'in bu konudaki yaklaşımını ona anlatır. Hız. Aişe, Hız. Ömer'in İslam'a önemli destek sağlayan ve kalbinde müslümanlara buğzu olmayan biri olduğunu söyler ve babasının, Said b. Halid'i de görevden almasını sağlar.¹

Yine Hız. Aişe, babası hastalandığı zaman, yakınları yanında bulunduğu bir sırada ona "İnsanlara bir ahitte bulunmak istiyor musun?" diye bir soru yönelttiğinde "Evet" cevabını vermiştir. Hız. Aişe de "Senden sonra kimin yönetici olacağını bilmeleri için bunu insanlara açıkla" diye babasına söylemiş ve ondan müsbet bir cevap alınca da: "Bu işe senden sonra insanların en uygun olanı Ömer'dir" şeklinde öneride bulunmuştur. Kardeşi Abdurrahman da söze karışarak: "Kureyş, Osman'ın yönetimini sever. Ömer'in sertliği sebebiyle onun yönetimini istemezler" der. Bunun üzerine Hız. Ebu Bekir de yönetime teklifinin Ömer olduğunu söyler. Hız. Ebu Bekir'in eşi Esmâ b. Ümeys ise, Muhacirlerin, Hız. Ömer'in halifelğe tayinini hoş karşılamadığını bizzat Hız. Ebu Bekir'e ifade etmiştir.²

Hız. Aişe'nin, Hız. Ömer'in halifelğe tayin edilmesinde bir etkisinin olup olmadığını kesin olarak ifade etmek zor olsa da, onun Hız. Peygamber döneminde atılan zina iftirası konusunda Hız. Ömer'in kendisi lehinde tavır koyarak, bunun büyük bir iftira olduğunu söylemesi, şüphesiz Hız. Aişe'yi oldukça sevindirmişti. Bu nedenle onun Hız. Ömer'i hep iyilikle andığı rivayetler arasında yer almaktadır.³

¹ el-Belazuri, Ahmed b. Yahya b. Cabir, *Futuhu'l-Buldan*, Çev. Mustafa Fayda, Ankara 2002, s. 155-156.

² Rıza Savaş, *a.g.e.*, s. 181; Krş: İbn Hibban, *es-Sire*, s. 453; el-Ezraki, Ebu'l-Velid Muhammed b. Abdullah b. Ahmed, *Ahbaru'l-Mekke Vema Câte Fiha Mine'l-Asar*, Beyrut 1979, C.2, s. 152-153.

³ İbn Abdirabbih, *el-Ikdu'l-Ferid*, C.1, s. 33.

Hız. Ömer kendi hilafeti döneminde suikasta maruz kaldıktan sonra Hız. Ali, Hız. Osman, Sa'd b. Ebi Vakkas, Abdurrahman b. Avf ve Zübeyr b. Avvam'ı yanına çağırırır ve içlerinden birini halife seçmelerini emretmiştir. Bir rivayete göre de bu konudaki istişareyi, kendisinden izin alarak Hız. Aişe'nin evinde yapmalarını söylemiş, fakat daha sonra bu fikrinden vazgeçmiş, onun evine yakın bir yerde toplanmalarını istemiştir.¹ Hız. Ömer'in bu tavrından ilk önce hilafet konusunda Hız. Aişe'nin de istişare heyetine katılarak, halifeyi seçecek olan Şuray-ı Hassa'da yer almasını düşündüğü, daha sonra ise bu görüşten vazgeçip, üyelerinin bazı şeyleri sorma ihtiyacını duyabilecekleri ihtimalini göz önünde bulundurarak onun evine yakın bir evde toplantı yapmalarını istediğı düşünölebilir.

Hız. Osman'ın icraatından rahatsız olanlar Hız. Aişe'ye başvurarak onunla istişare etmişlerdir. Bu da Hız. Aişe'nin yönetime etki edebilecek bir konumda olduğunun bir delilidir. Mısırlılar vali Abdullah b. Ebi Serh'in yaptıklarını şikâyet için, Hız. Aişe'nin yönetimde etkili olduğunu bildiklerinden onu devreye koymuşlar, o da bu konuda Hız. Osman'a eleştiriler yöneltmiştir.²

Hız. Osman'ı savunurken hanımı Naile'nin parmaklarının kesildiğı bilinmektedir. O, kocasının şehit edilmesinden sonra da katillerinin cezalandırılması için büyük çaba harcamıştır. Olaydan sonra Muaviye'ye, uzunca bir mektup yazan Naile mektubunda Muhammed b. Ebi Bekr, Ammar b. Yasir ve Ali b. Ebi Talib'in Mısırlılar'a yardım ettiklerini ve onların bu canilere Hız. Osman'ı öldürmelerini söylediklerini bildirmiş ve bunun üzerine Şamlılar Hız. Ali ile savaşmaya yemin etmişlerdir.³

Yine Hız. Peygamber'in eşlerinden Ümmü Seleme, Hız. Aişe'nin Hız. Ali'ye karşı muhalefete başladığını duyunca onu bu işten vazgeçirmek için gayret sarf etmiştir.⁴ Daima uzlaşmadan yan bir kadın olan Ümmü Seleme Basra'ya gitmeye azmeden Hız. Aişe'yi bu kararından döndürememiştir.⁵

Bazı kadınlar da şiirle Hız. Ali'ye destek olmaya çalışmışlardır. Bunlardan biri Sevde binti Ümare b. el-Eşter el-Hemedani'dir.⁶

Yine bazı kadınlar Sıffin Savaşında Hız. Ali'nin ordusuna katılmış ve aktif rollerde yer almışlardır. Küfe'li Ümmü'l-Hayr binti el-Haris savaş sırasında Hız. Ali'nin

¹ İbn Kesir, *el-Bidâye*, C.7, s. 239.

² Sâid Fâyiz, *Mevsuâtü Fıkh-ı Aişe Ümmü'l-Mü'minin*, Beyrut 1989, s. 59-60.

³ el-Belazûri, Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Ensâbu'l-Eşrâf*, Jerusalem 1971, C.5, s. 87.

⁴ Ya'kubi, *Tarih*, C.2, s. 78.

⁵ ed-Dîneveri, *el-Ahbaru't-Tıval*, s. 51-52.

⁶ İbn Abdirabbih, *el-Ikdu'l-Ferid*, C.1, s. 291.

lehinde uzun bir konuşma yapmış, Küfeli diğer bir kadın Zerka binti Adi b. Mürre de bu savaşta Muaviye'ye karşı yer almıştır.¹

Bazı kadınlar Muaviye'nin huzurunda da Hz. Ali'yi savunmaya devam etmişlerdir. Hicaz bölgesinde yaşayan ve zenci bir kadın olan Darimiyye el-Hacuniyye, Hz. Ali'yi Muaviye'nin huzurunda savunurken "Ali'yi idaresi altındakilere adil davranması ve eşit taksimatta bulunması sebebiyle sevdim. Sana da, hilafete senden daha layık olan biriyle savaştığın ve hakkın olmayan bir şeyi istediğin için kızdım. Ayrıca Ali'ye, fakirleri, güçsüzleri sevdiği, yolculara yardım ettiği, dini iyi anladığı, hak uğrunda çalıştığı ve Hz. Peygamber'in onu sevmesi sebebiyle dost oldum. Sana da dünyayı istediğin, kan döktüğün ve zor kullandığın için düşman oldum."der.² Erva binti el-Haris b. Abdulmuttalib de Muaviye ve yandaşlarına karşı Hz. Ali'nin siyasetini savunan kadınlardan biridir.³

Muaviye ise Hz. Ali'ye destek veren kadınlarla kendi döneminde görüşmüş ve onlarla geçmişteki siyasî olayları tartışmıştır. Toplumda etkili olduklarını ve diğer kadınları yönlendirebileceği kanaatini taşıyan Muaviye onlara iyi davranmış ve hediyeler vermiştir.⁴

Hz. Aişe'nin, Hz. Ali'nin hilafete geçmesinden sonra ona muhalefet eden Emevi ailesi ile beraber hareket ettiği ve kardeşi Muhammed b. Ebi Bekr'in ise Hz. Ali'nin yanında yer aldığı bilinmektedir. Muhammed Mısır valisi iken öldürülünce Emeviler sevinir. Hz. Peygamber'in Emevi ailesinden olan eşi Ümmü Habibe de sevinenler arasındadır. Hz. Aişe ise bu olay üzerine çok üzülmüş ve Muaviye ile Amr b. el-As'a beddua etmiştir.⁵

Aslında İslam siyasî tarihinde kadınların aktif olarak politikaya iştirak ettiklerinin örnekleri oldukça fazladır. Konuyla ilgili hadis, İslam Tarihi ve siyasî tarih kitapları incelendiğinde bunları görmek mümkündür. Biz sadece raşit halifeler ve onun akabinde Emevi yönetiminde siyasetle meşgul olan hanımlardan birer örnek vererek o günkü ortamda kadınların siyasî rolünü ortaya koymaya çalıştık.

¹ İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Ali b. Hasan, *Tarihu Medineti Dımaşk (Teracimu'n-Nisa kısmı)*, thk. Sekine eş-Şihabi, Dımeşk 1982, s. 109-111.

² İbn Bekkar, el-Abbas ed-Dabbi, *Ahbaru'l-Vafidat Mine'n-Nisa Ala Muaviye b. Ebi Süfyan*, thk. Sekine eş-Şihabi, Beyrut 1403/1983, s. 41-42.

³ *A.g.e.*, s. 47-51.

⁴ İbn Asâkir, *Tarih*, s. 111.

⁵ İbnu'l-Cevzi, Cemaleddin Ebu'l-Ferec, *el-Muntazam fı Tarihi'l-Ümem ve'l-Müluk*, Beyrut 1992, C.5, s. 151-152.

İKİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERİMİZ ZAMANINDA HZ. AİŞE

2.1. Hz. Aişe'nin Hayatı

2.1.1. Nesebi ve Doğumu

Tarihçiler arasında, Hz. Aişe'nin nesebi konusunda herhangi bir tartışma yoktur. Babası, Mekke'nin Teym kabilesinden Ebu Bekr es-Sıddık b. Ebi Kuhafe'dir.¹

Hz. Aişe'nin nesebi, baba tarafından yedinci, sekizinci batında Mürre b.Ka'b'da, anne tarafından on birinci, on ikinci batında Hz. Peygamber'in soyu ile birleşmektedir.² Hz. Peygamber bu nesebin şerefini şu hadisi şerifte belirtmiştir: “Allah İsmail'in oğullarından Kinâne kabilesini, Kinâne'den Kureyş'i, Kureyş'ten Hâşimoğullarını, Hâşimoğullarından da beni seçti.”³

Hz. Aişe'nin doğum tarihi konusunda tarih ve hadis kaynakları farklı ifadeler kullanmaktadırlar. İbn Sa'd ve ondan yararlanan bazı Siret yazarlarına göre Hz. Aişe nübüvvetin dördüncü senesinin başında doğmuştur.⁴ Fakat bu iddia doğru olamaz. Çünkü Hz. Aişe nübüvvetin dördüncü yılının başında doğmuş ve onuncu yılında nikâh akdi yapmışsa onun evlendiği zaman altı yaşında değil yedi yaşında olması gerekir. Hz. Aişe'nin yaşı ile ilgili sabit olan nokta onun hicretten üç sene önce altı yaşında iken nikâh akdinin yapıldığı, hicretin birinci yılı şevval ayında dokuz yaşında iken zifafa girdiği, hicretin on birinci yılının Rebiu'l-Evvel ayında on sekiz yaşında iken dul kaldığıdır. Bu hesaba göre Hz. Aişe'nin, nübüvvetin dördüncü yılının sonlarına doğru yani Miladi 614 senesi temmuz ayında doğmuş olması gerekir.⁵

¹ ez-Zehebi, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, Beyrut 1402/1982, C.2, s. 135; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, C.2, s. 678; Mustafa Fayda, “Aişe” mad., TDVİA, C.2, s. 201; *İslam Alimleri Ansiklopedisi*, İstanbul Trz., C.1, s. 153; Mustafa Necati Bursalı, *Saadet Devrinde Mübarek Hanımlar, (Büyük İslam Hanımlarının Örnek Hayatları)*, İstanbul 1980, s. 85; Kadir Kınar, *Hz. Aişe'nin İctihad Metotları ve Kaynakları (Yüksek Lisans Tezi)*, Kayseri 1995, s. 12.

² Süleyman Nedvi, *İslam Tarihi Asr-ı Saadet*, Ter. Ömer Rıza, İstanbul 1346/1928, C.5, s. 11.

³ Müslim, *Sahih*, Fezail, 1; Tirmizi, *Sünen*, Menâkıb, 1, No: 3605.

⁴ İbn Sa'd, *Tabakat*, C.8, s. 271.

⁵ Süleyman Nedvi, *a.g.e.*, C.5, s. 12-13; Ömer Rıza Doğrul, *Büyük İslam Tarihi Asr-ı Saadet*, C.3, s. 259-260.

Hız. Aişe bi'setin 4. yılında hicretten 8 yıl önce M. 614 yılında Mekke'de doğmuştur.¹ Kendisi Peygamberimizin kızı Hız. Fatıma'dan sekiz yaş küçüktür.² İsmi Aişe binti Ebi Bekr es-Sıddık b. Ebi Kuhafe b. Amir b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b b. Lüeyy³dir.

Peygamberimiz kendisine bazen "Aiş" diye de hitap ederdi. Hatta Buhari ve Müslim'de geçen bir hadise göre Hız. Peygamber kendisine, "Ey Aiş! İşte bu Cibril'dir. Sana selam söylüyor" demiş, O da, "Allah'ın selamı, rahmet ve bereketi onun üzerine olsun"⁴ şeklinde karşılık vermiştir.

Hız. Aişe Hız. Peygamber'in diğer hanımlarına söylemediği bazı lakaplarla anılma gibi bir imtiyaza da sahip olmuştur. Hız. Peygamber onu bazen yaşamaktan türeme bir isim olan "Aiş"⁵ isminin yanında, bazen de "Ya Müveffeka" diye çağırırdı. Çoğu kere de Hız. Peygamber ona "Ey Sıddık'ın kızı!" ve "Ey Ebu Bekir'in kızı!" diye hitap ederdi. Kimi zaman da beyazlığından kinaye olarak ona "Ey Hümeyra!" derdi.⁶

Hız. Aişe, mü'minlerin diğer anneleri gibi, kendisinin de bir künyesi olmasını Hız. Peygamber'den talep etmiş, Hız. Peygamber de ona: "Oğlun Abdullah ile künyelen" demişti. Kız kardeşi Esma'nın oğlu Abdullah b. Zübeyr'i kastetmekteydi. Urve b. Zübeyr onun şöyle dediğini naklediyor: "Allah'ın Resulüne, 'bütün arkadaşlarımın künyesi var' dedim. Hız. Peygamber de bana: 'Oğlun Abdullah yani kız kardeşinin oğlu ile künyelen' dedi.⁷ O bu sebeple 'Abdullah'ın annesi' diye künyelendi.⁸

Hız. Aişe'nin Hız. Peygamber'den Abdullah isminde bir çocuk doğurduğu ve bundan dolayı Ümmü Abdullah diye künyelendiği şeklindeki rivayet doğru görülmemektedir. Çünkü Hız. Aişe Peygamberden çocuk doğurmamıştır.⁹

¹ Mustafa Fayda, *a.g.m.*, s.201; *İslam Alimleri Ansiklopedisi*, C.1, s. 153; Pınar Uslan, *Hız. Aişe'nin Bayan Öğrencileri (Yüksek Lisans Tezi)*, İzmir 2003, s. 1; Sevgi Tütün, *et-Taberi'nin Camiu'l-Beyan İsimli Eserinde Hız. Aişe'den Yapılan Rivayetlerin Tespiti ve Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1999, s.12.

² ez-Zehebi, *Siyer*, s. 139.

³ İbn Sa'd, *Tabakatü'l-Kübra*, C.8, s. 271.

⁴ Buhari, *Sahih*, Fezailü's-Sahabe, 30, No: 3557; Müslim, *Sahih*, Fezailü's-Sahabe, 91; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 146; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, C.7, s. 188; Kadir Kınar, *a.g.e.*, s. 18.

⁵ Mustafa Fayda, "Aişe" s. 201.

⁶ İbn Sa'd, *Tabakat*, C. 8, s. 284; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 167.

⁷ İbn Sa'd, *Tabakat*, s. 275; Ebu Davud, *Sünen*, Edeb, 78, No: 4970; İbn Mace, *Sünen*, Edeb, 34..No: 3739; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 260, No: 26285; Süleyman Nedvi, *İslam Tarihi*, C.5, s. 10-11; *İslam Alimleri Ansiklopedisi*, C.1, s. 153; Mustafa Fayda, *a.g.m.*, s.201.

⁸ İbn Sa'd, *Tabakat*, C.8, s. 275; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, thk: Servet Ukkâş, Mısır 1992, s. 134; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, C.7, s. 186; M. Seligsohn, "Aişe", MEBİA, C.1, s. 229.

⁹ İbn İshak, *Siyer*, s. 239; el-Askalani, *el-İsabe*, C.8, s. 140; *Fethu'l-Bari bi Şerh-i Sahih-i'l-Buhari*, Kahire 1325h., C.7, s. 107; İbn Kesir, *el-Bidaye*, C.8, s. 159.

Bu hususta Nevevi: “Hz. Aişe’den ‘Ben nebi (s.a.v.)’den bir çocuk düşürdüm. Onu Abdullah diye isimlendirdi ve beni Ümmü Abdullah diye künyeledi.’ şeklinde rivayet ettiğimiz hadis, zayıf hadistir”¹ demektedir.

Hz. Aişe’nin çocukluğuyla ilgili pek fazla bilgi yoktur.² Ancak birkaç olay onun zekâ, düşünce ve hafıza olarak diğer çocuklardan üstün olduğunu ortaya koymaktadır. Hz. Aişe hicret ettiği zaman sekiz dokuz yaşlarında küçük bir çocuk olduğu halde hicreti ve olayları bütün teferruatıyla hatırlamaktadır.³

Hz. Aişe’nin babası Hz. Ebu Bekir ilk Müslüman olanlardandır. Cahiliye döneminde ismi Abdulka’be olan Hz. Ebu Bekr’i Peygamberimiz Abdullah diye isimlendirmiş ve Sıddık lakabıyla lakaplandırmıştır. Yine Hz. Aişe’nin rivayet ettiği bir hadise göre Hz. Ebu Bekir, Hz. Peygamber’in huzuruna girmiş, Hz. Peygamber ona “müjde sana sen Allah’ın ateşten azatlısısın,” demiş ve o günden sonra “atik” diye isimlendirilmiştir.⁴ Diğer bir rivayete göre ise yüzünün güzel olması dolayısıyla bu lakabı almıştır.⁵

Hz. Aişe’nin annesi Ümmü Ruman binti Amir b. Uveymir (Ümeyr) b. Abdişşems b. Attab b. Uzeyne b. Sübey’ b. Dühman b. el-Haris b. Ğanem b. Malik b. Kinane el-Kinaniyye’dir.⁶ Ümmü Ruman daha önce Abdullah b. Haris b. Sahbere ile evli idi. Ondan et-Tufeyl isminde bir oğlu vardı. Hz. Ebu Bekir, Ümmü Ruman’la, ilk kocası olan Abdullah b. Haris el-Ezdi öldükten sonra evlenmişti.⁷ Ümmü Ruman İslam’ın ilk döneminde müslüman olmuş, Hz. Peygambere biat ve Medine’ye hicret etmişti. Hz. Aişe’nin şu sözü bunu doğrulamaktadır: “Aklım ereliden beri ebeveynimi bu dini kendilerine din edindiklerini gördüm.”⁸ Onun bu ifadeleri de kendisinin bi’set-i nebeviyyeden sonra doğduğunu ortaya koymaktadır.

¹ Nevevi, Muhyiddin Ebi Zekeriya Yahya b. Şeref, *el-Ezkar*, el-Mektebetü’l-İslamiyye, İstanbul Trz., s. 251.

² Mustafa Fayda, “*Aişe*” s. 201; Nimet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 4.

³ Pınar Uslan, *a.g.e.*, s. 1.

⁴ Tirmizi, *Sünen*, Menakıb, 16. H.No:3679; İbn Kuteybe, *el-Meârif*, s. 167; Mes’udi, Ebu’l-Hasan Ali b.Hüseyn, *Murucu’l Zeheb ve Meadinu’l-Cevher*, Beyrut 1417/1997, C.2, s. 300.

⁵ İbn Kuteybe, *el-Meârif*, s. 167.

⁶ ez-Zehebi, *Siyer*, s. 135; İbn Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, C.7, s. 186; İbn Hacer, *el-İsabe*, C.8, s. 139; Süleyman Nedvi, *İslam Tarihi*, C.5, s.11; K.V.Zettersteen, *İslam Ansiklopedisi* (İslam Alemi Tarihi, Coğrafya, Etnografya ve Bibliyografya Lügati), “*Aişe*”mad., İstanbul 1978, C.1, s. 229; Mustafa Fayda, *a.g.m.*, s.201; Nimet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 4; Pınar Uslan, *a.g.e.*, s.1.

⁷ İbn Kuteybe, *el-Me’arif*, s. 173; Süleyman Nedvi, *a.g.e.*, C.5, s. 12.

⁸ Buhari, *Sahih*, Fezailu’s-Sahabe, 74, No: 3692; Edeb 64, No: 5729; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 139; Mustafa Fayda, *a.g.m.*, C.2, s. 201.

Hız. Aişe baba tarafından Kureyşli olup Temim kabilesine, anne tarafından ise Kinane kabilesine mensuptur.¹ Abdurrahman b. Ebi Bekr de Aişe'nin kardeşidir. et-Tufeyl ise Hız. Aişe'nin anne bir erkek kardeşidir.²

2.1.2. Yetiştirdiği Aile Ortamı

Hız. Aişe tefsir, hadis, fıkıh, fıkıh usulü, kelam ve akaid, dinin incelikleri gibi yüksek ilimlere hizmet etmiş, tarihte, edebiyatta, hatiplikte ve şiirde seçkin bir kişiliğe sahip olduğunu isbat etmiştir. Hız. Ebu Bekir, Hız. Ömer ve Hız. Osman zamanında ashabın ileri gelenleri ve Peygamberimize muasır şahsiyetler arasında fetva verecek, ders okutacak, herkesi irşat edecek, ileri gelen birçok sahabe hakkında tenkitlerde bulunacak ilmi ve edebi bir güç ve selahiyete sahip olmuştur. Onun bu tür özelliklere sadece Peygamberimizle evlendikten sonra sahip olduğunu söylemek çok doğru bir iddia olamaz. Çünkü bu tür insanlar çocukluk zamanlarından itibaren kişiliklerinin inceliklerini ve yüksekliklerini gösterirler. Bunların her hal ve tavırlarında bir üstünlük vardır. Dolayısıyla doğumdan itibaren çocukların içinde bulunduğu aile ortamı onların gelişmesinde ileride büyük ve muazzam bir geleceğe namzet olacağının bir göstergesidir. Bu nedenle Hız. Aişe'nin yetiştiği aile ortamını tam manasıyla tanımak gerekir.

Hız. Aişe'nin babası olan Hız. Ebu Bekir'in İslam'dan önce de kavmi arasında yüksek bir mevki sahibi olduğu bilinen bir gerçektir. O, kavmi arasında sevilen, uyumlu, yumuşak huylu bir kimseydi. Kureyş'in nesebini iyi bilenlerdendi. Kureyş'te olan iyi ve kötü olayları en iyi o bilirdi. Ahlâkıyla maruf tacir bir kimseydi. Reis, zengin, doğru, şerefli, kuvvetli, adaletli, faziletli ve yüksek dereceli bir insan-ı kâmil di. Kavminden insanlar çeşitli işleri için ona başvurulardı. Kimi zaman bilgisi, kimi zaman ticareti kimi zaman hoş sohbeti için ona gelirlerdi.³

İslam gelince, Hız. Ebu Bekir bu konumuna ilk müslümanlardan olması,⁴ bu dinin yayılması için canı, malı ve ailesiyle çalışması bir başka yükseklik daha ekledi. Hız. Ebu Bekir'in cahiliye dönemindeki ve İslam'daki bu yüksek konumunun Hız. Aişe'nin siyasî şahsiyetinin oluşmasında önemli katkıları olmuştur.

¹ Süleyman Nedvi, *İslam Tarihi*, C.5, s. 11; Ömer Rıza Doğrul, *a.g.e.*, C.3, s. 258.

² İbn Kuteybe, *el-Mearif*, s. 173.

³ İbn Kesir, *el-Bidaye*, C.3, s. 45.; Mahmut el- Savvaf, *Resulullah'ın Pak Zevceleri ve Birkaç Oluşunun Hikmeti*, Çev. Ali Aslan, Ankara 1966, s. 19; Kadir Kınar, *a.g.e.*, s.42; Pınar Uslan, *a.g.e.*, s. 5.

⁴ İbn İshak, *Siret*, s. 120.

Hız. Ebu Bekir'in ailesi dikkatli bir şekilde incelendiğinde ekonomik yönden iyi bir durumda olduğu görülecektir. Ailesinin maddi yönden bir sıkıntıları yoktu. İslam'dan önce de Hız. Ebu Bekir'in belli başı tüccarlardan olması bunu göstermektedir.¹

Hız. Ebu Bekir'in ailesi İslam'dan önce de sonra da büyük bir konuma sahipti. Onun bu durumunu İbnü'd-Duğunne şu sözleriyle anlatmaktadır: "Ey Ebu Bekir! Senin gibi bir zat ne yurdundan çıkar ne de başkaları tarafından çıkarılır. Şurası bir gerçektir ki sen herkeste bulunmayan en değerli bir malı ihsan edersin. Akıabanı ziyaret edersin, reşit olmayan aile efradının yükünü çekersin, misafiri ağırlarsın, hayır işlere yardım edersin..."²

Hız. Ebu Bekir İslam'dan önce olduğu gibi, sonra da ihtiyaç fazlası malını Allah yolunda sarf ederdi. Hız. Peygamberle birlikte hicret olayı bu hususa delalet etmektedir. Bahsi geçen hadisede Hız. Ebu Bekir iki binek hazırlamış, Amir b. Füheyre onun sağmal koyunlarını gütmüş³ ve Hız. Peygamber kendi ailesini Medine'ye getireceğinde ona beş yüz dirhem vermiştir.⁴ Bütün bunlar bu ailenin bolluk içinde yaşadığını göstermektedir. Onun bu cömertliğı, kızı Hız. Aişe'nin de cömert bir kişiliğe sahip olmasında etkili olmuştur. Çünkü Ona yüz bin dirhem verildiğinde ve kendisine iftarlık dahi bırakmadan onları dağıtmış cömert kişiliğini ve tok gönüllüğünü ortaya koymuştur.⁵

Hız. Aişe gerek evlenmeden önce, gerekse evlendikten sonra yaşadığı yer itibariyle üstün bir yerde idi. Çünkü o, nesep bilgisi ve şairlik yönü olan, Hız. Peygamber'in en yakın arkadaşı Hız. Ebu Bekir ve eşi gibi Müslüman bir anne baba tarafından yetiştirilmiştir. Böyle bir ailenin kızı olmak Hız. Aişe için çok büyük bir şanstı. O Peygamberle evlenmek suretiyle ikinci bir şansa daha sahip oldu ve böylece üstün bir mevkiye ulaştı. Hız. Peygamber, Hız. Hatice'den sonra genç, dinamik, zeki ve dikkatli bir hanımla evlenmek istedi ve Hız. Aişe ile evlendi. Böylece Hız. Aişe gelişmesini ve yetişmesini, Resulullah'ın evinde tamamlama imkânına sahip oldu. Kuvvetli hafızası ile de Resulullah'ın diğer hanımları arasındaki bilgi akışını sağlayan en büyük yardımcısı konumuna geldi.

¹ Kadir Kınar, *a.g.e.*, s. 20.

² Buhari, *Sahih*, Kefale, 4. No. 2175.

³ Buhari, *Sahih*, Fezailu's-Sahabe, 74, No: 3692; İbn Hişam, *Siret*, C.2, s. 152.

⁴ İbn Hişam, *Siret*, C.2, s. 156; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 152.

⁵ ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 187; İbn Hacer, *el-İsabe*, C.8, s.141; Ebu Nuaym, Ahmed b. Abdillahi el-İsfahani, *Hilyetü'l-Evliya ve Tabakâtü'l-Esfiyâ*, Lübnan 1967, C.2, s. 47.

Bunun içindir ki bu ortamın Hz. Aişe'ye kazandırdığı zihin berraklığı, fikir aydınlığı ve kalp temizliği sayesinde onun düşüncesine şirkten, cahiliye sapıklıklarından bir şey karışmamış, bu durum onu kendi asrında ve kendinden sonraki asırlarda şahsiyetiyle maruf bir bilgin yapmıştır. Ebu Seleme b Abdurrahman şöyle demiştir: “Resulullah’ın sünnetlerini, bir ayetin nüzul sebebini ve bir miras taksimini Aişe’den daha iyi bilen birisini görmedim.”¹

Biraz sonra değineceğimiz üzere Hz. Aişe’nin Peygamberimizle evlendiği yaş konusunda klasik İslam Tarihi ve Hadis kaynaklarıyla çağdaş yazarların anlayışları arasında her ne kadar büyük farklar bulunsada, biz Hz. Aişe’nin evleninceye kadar kendi ailesiyle birlikte geçirdiği günler hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Ancak onun çocukluk dönemiyle ilgili birkaç hatırasından bahsedilmektedir.

Örneğin Peygamberimiz, Hz. Ebu Bekir’le İslam öncesinden beri çok yakın arkadaş olduğundan sık sık onun evine gider ve Hz. Aişe’yi de ekseriya oyun oynarken bulurdu. Hz. Aişe ile oynayan çocuklar Hz. Peygamber’i görür görmez kaçıştıkları ve dağıldıkları halde, Peygamberimiz çocukların oynamasından ve sevinmesinden memnurluk duyduğu için onları çağırır ve oyunlarına devam etmesini emrederdi.²

Bir gün Peygamberimiz, Hz. Aişe ve arkadaşları karınca oyunu oynarken gelmiş, karıncalar içinde bir de kanatlı bir at bulunduğunu görmüştü. Hz. Peygamber Hz. Aişe’ye sordu: “Bu nedir?” Hz. Aişe “Attır!” dedi. “Fakat atın kanatları olur mu?” buyurdu. Hz. Aişe hemen cevap verdi: “Neden olmasın! Hz. Süleyman’ın atları kanatlı değil miydi?” Resul-i Ekrem, Hz. Aişe’nin cevabından memnun olarak gülümsemişti.³ Hz. Aişe’nin bu cevabı, şüphesiz onun zekâsını, hafızasının kuvvetliliğini ve çağrışım kabiliyetini gösterir.

Sonuç olarak özellikle Hadis ve Fıkıh sahalarında temayüz etmiş ve İslam siyasi tarihinde çok önemli roller üstlenmiş olan Hz. Aişe küçüklüğünden beri İslam kültürü ile yetişmiş, ailesiyle birlikte İslam’ın ilk zuhurunda karşılaşılan zorluk ve musibetlere göğüs germiş ve mesuliyetler yüklenmiştir.

¹ İbn Sa’d, *Tabakat*, C.2, s. 439.

² Müslim, *Sahih*, Fezailü’s-Sahabe, 81; Süleyman Nedvi, *a.g.e.*, C.5, s. 36; Ömer Rıza Doğrul, *Büyük İslam Tarihi*, C.3, s. 267.

³ Ebu Davud, *Sünen*, Edeb 54, No: 4932; Süleyman Nedvi, *a.g.e.*, s. 26.

2.1.3. Hz. Muhammed'le Evlenmesi

Hz. Peygamber, İbrahim'in dışındaki tüm çocuklarının annesi olan Hz. Hatice nübüvvetin onuncu yılı ramazan ayında vefat edince¹ oldukça üzülmüştü. Bunu gören kadın sahabelerden Osman b. Ma'zun'un hanımı Havle binti Hâkim b. Evkas es-Sülemiyye Resulullah'a gelerek: "Ey Allah'ın Resulu seni Hatice'nin vefatından sonra çok üzgün görüyorum" dedi. Peygamberimiz "Evet, çünkü o ailemin annesi ve evimin sahibiydi" deyince, Havle ona tekrar evlenmesini hatırlattı ve dullardan Amir b. Lüeyy'in kabilesinden Sevde binti Zem'a'yı ve bakirelerden de Aişe binti Ebi Bekr'i teklif etti.² Bunun üzerine Peygamberimiz gidip duyurmasını istedi. Havle binti Hâkim, Sevde'yi ve Aişe'yi ailesinden Peygamber'e istedi.³ Peygamberimiz Sevde ile Mekke'de evlenmiştir.⁴

Hz. Ebu Bekir, Hz. Peygamber'in Havle vasıtasıyla yapmış olduğu bu teklif karşısında şaşırды. Çünkü o Hz. Peygamberle din kardeşliği yapmıştı. Cahiliye döneminde söz kardeşliği yapanların çocukları arasında nikâh caiz değildi. Fakat Resulullah "Sen benim, Allah'ın din ve kitabına göre kardeşimsin. O bana helaldir"buyurdu.⁵ Hz. Muhammed (s.a.v.) konuyu bu şekilde açıklayınca o son derece memnun oldu ve ferahladı.⁶

Hz. Ebu Bekir Peygamberimizden kızı Aişe'ye gelen bu teklife çok sevinmekle birlikte, Hz. Aişe daha önceden Cübeyr b. Mu'tim'in oğluna sözlü idi ve onlar Müslüman olmamışlardı. Hz. Ebu Bekir onların Müslüman olup olmayacağını bir kere daha sormak için gitti. Müşrik olan Cübeyr'in karısı, Hz. Aişe'nin, oğlunu atalarının dininden çevirir diye bu evliliğe itiraz etti.⁷ Cübeyr de bu teklifi kabul etmemişti. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir Resulullah'a haber salarak kızını vereceğini bildirdi.⁸ Hz. Peygamber gelerek Hz. Aişe'ye nikâh akti yaptı ve dört yüz veya beş yüz dirhem verdi.⁹

İbn Sa'd, Hz. Aişe'nin nikâhlanmasından bahsederken iki rivayet nakleder bunların birine göre Hz. Peygamber Aişe'ye mehir olarak bir ev vermiştir ve bunun

¹ M. Asım Köksal, *İslam Tarihi Hz. Muhammed ve İslamiyet Mekke Devri*, Ankara 1966, s.302-303.

² İbn Sa'd, *Tabakat*, C.8, s. 271.

³ ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, 149; İbn Hacer, *el-İsabe*, C.8, s. 139-140; Mustafa Necati Bursalı, *Mübarek Hanımlar*, s. 89; Rıza Savaş, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, C.4, s. 301.

⁴ İbn İshak, *Siyer*, *Konya* 1401/1981, s. 239.

⁵ Buhari, *Sahih*, Nikah 11, No: 4793; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, C.7, s. 186-187; İbn Hacer, *el-İsabe*, C.8, s. 140; Mustafa Necati Bursalı, *Mübarek Kadınlar*, s. 90-91.

⁶ İbn Sad, *Tabakat*, C.8, s. 272; Mahmut el- Savvaf, *a.g.e.*, s. 20.

⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C.6, s. 211.

⁸ İbn Sa'd, *Tabakat*, C.8, s. 271; ez-Zehebi, *Siyer*, C. 2, s. 149; Neş'et Çağatay, *İslam Tarihi*, Ankara 1993, s. 184.

⁹ İbn Hişam, *Siret*, C.4, s. 396.

bedeli elli veya bu civarda bir dirhemdir.¹ Diğer bir rivayetine göre ise Hz. Aişe'nin mehri beş yüz dirhemdir.²

Peygamberimizin Aişe ile evlenmelerinde en önemli husus nikâh akdinin Hz. Peygamber'in arzusuyla değil, Allah'ın emriyle olmasıdır. Buhari'deki rivayetlere göre Peygamberimiz Aişe'ye şöyle demiştir: “Seni üç gece rüyada gördüm. Bir melek seni ipek bir kumaşa sarmış halde getirip, bu senin hanımındır, dedi. Ben de yüzünü açtım bir de baktım ki sensin, Eğer Allah tarafından ise Cenab-ı Hak hayırlı etsin dedim.”³ Tirmizi'nin beyanına göre Cebrail (a.s.) Peygamberimize yeşil bir ipek içinde Hz. Aişe'nin suretini getirdi ve “Bu, senin dünyada ve ahirette hatunundur” buyurdu.⁴

İbn İshak'ın Siyerinde geçen ifadelerle göre ise Hz. Peygamber'e kendisiyle evlenmeden önce rüyasında Hz. Aişe'nin sureti iki defa gösterilmiştir. Bu da onun Resulullah'ın nazarındaki değerini pekiştirmiş, Peygamberimiz de bunu zaman zaman Aişe'ye ifade etmiştir. “Bana rüyamda iki defa gösterildin. Birinci rüyamda, bir adam seni beyaz, saf ipek içinde getiriyor ve ‘Bu senin hanımındır!’ diyor. İpeği açıyorum, bir de ne göreyim! İçindeki sensin. ‘Eğer bu Allah’tan ise gerçekleştirir’ diyorum.”⁵

Böylece Resulullah (s.a.v.) elli dört yaşında iken Medine'ye hicret etmiş ve orada Mescidini yaptıktan sonra, Hz. Aişe dokuz yaşında iken onunla orada zifafa girmiştir. O, Hz. Aişe ile hicretten önce onunla yedi yaşında iken nikâhlanmıştı. Bazıları onun altı yaşında evlendiğini ve hicretten yedi ay sonra Medine'de Peygamberimizle zifafa girdiğini söylemişlerdir.⁶ Yani Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ile evlenmesi Hz. Hatice'nin ölümünden üç yıl sonra olmuştur.⁷

Resulullah Aişe'yi istediği zaman, O daha evlenme yaşına gelmemiştir. Onun için üç dört sene kadar düğün yapma işi bekletildi.⁸ Peygamber'in, Hz. Aişe ile evlenmesi ve zifafı aynı anda olmadı. Evlilik akdinden sonra iki veya üç sene geçti. Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra Hz. Aişe ile zifafa girdi.⁹

¹ İbn Sa'd, *Tabakat*, C.8, s. 272; Süleyman Nedvi, *a.g.e.*, C .5, s. 29.

² Süleyman Nedvi, *a.g.e.*, C.5, s. 29.

³ Buhari, *Sahih*, Nikah, 9, No: 4790; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 140.

⁴ Tirmizi, *Sünen*, Menakıb, 63, H.No.3880; ez-Zehebi, *a.g.e.*, C.2, s. 140-141; *İslam Alimleri Ansiklopedisi*, C.1, s. 153; Mustafa Necati Bursalı, *Mübarek Hanımlar*, s. 91-92; Pınar Uslan, *a.g.e.*, s. 5; Kadir Kınar, *a.g.e.*, s.24.

⁵ İbn İshak, *Siyer*, s. 239; İbn Kesir, *el-Bidâye*, C. 8. 159; *İslam Alimleri Ansiklopedisi*, C.1, s. 153; Nimet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 17.

⁶ Abdurrezzak, *el-Musannef*, C.7, s. 390; Mes'udi, *Murucu'z-Zeheb ve Meadinu'l-Cevher*, C.2, s. 290; *İslam Alimleri Ansiklopedisi*, İstanbul Trz., C.1, s. 153.

⁷ İbn İshak, *Siyer*, s. 239; İbn Hacer, *el-İsabe*, C.8, s. 139.

⁸ Mahmut el- Savvaf, *a.g.e.*, s.20; Kadir Kınar, *a.g.e.*, s. 24.

⁹ Ya'kubi, *Tarih*, C.1, s. 407.

Nübüvvet'in onuncu senesi M.620'de, hicretten iki yıl önce Mekke'de¹ Hz. Aişe altı² veya yedi³ yaşlarında iken Hz. Peygamberle nikâhlandı.⁴ İki sene baba evinde kaldı. Babası, Hz. Peygamber ile önce hicret ettiğinden O aynı yıl annesi Ümmü Rüman, ağabeyi Abdullah, kız kardeşi Esmâ, Hz. Peygamber'in hanımı Sevede, kızları Fatıma ve Ümmü Gülsüm ile Medine'ye hicret ettiler.⁵ Mekke'den gelen Resulullah'ın ev halkı kendi odalarının önünde indi. Hz. Aişe, Hz. Ebu Bekir'in evinde bir müddet ikamet etti. Hz. Ebu Bekir bir gün Resulullah'a "Ya Resulallah ehlinle evlenmekten seni alıkoyan nedir?" diye sordu. Resulullah "mehirdir" diye buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir Hz. Peygamber'e ihtiyacı olan mehir parasını ödünç göndermiştir.⁶

Bu sebeple geciken düğün hicretten 2 yıl (H.2/ M.624) sonra Bedir savaşı dönüşü⁷ Şevval ayında (Nisan 624) oldu.⁸ Diğer bir rivayete göre ise Mekke'ye gittikten yedi ay sonra Hz. Peygamberle evlenen Hz. Aişe dokuz yaşlarındaydı.⁹ Nikâhı ise gayet sade olmuştur.¹⁰

Hz. Aişe evliliğini şöyle anlatıyor: "Hz. Peygamber benimle Şevval ayında evlendi. Şevval ayında benimle zifafa girdi. Resulullah'ın hanımlarından hangisi benim gibi şanslı olabilir?"¹¹ Kendisi de Şevval ayında nikâh akti yaptırmadan hoşlanırdı. Hatip el-Bağdadi de Hz. Aişe'nin dokuz yaşlarındayken Hz. Peygamber ile evlendiğini ve daha sonra bu yaşta kendisinden duyduğu hadisleri rivayet ettiğini saptamaktadır.¹²

Resulullah tüm hanımları içinde sadece Hz. Aişe ile bakire olarak¹³ ve küçük yaşta evlenmiş, Hz. Aişe de bununla hayatı boyunca iftihar etmiştir. Hz. Aişe bir gün Resulullah'a: "Ya Resulallah! Bir vadiye insan, orada uçlarından yenilmiş ve yenilmemiş bir takım ot ve ağaçlar görsen, deveyi hangisiyle otlatırsın?" diye sormuş, O

¹ Abdurrezzak, *Musannef*, C.7, s. 390; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, s.134; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, C. 2, s. 678; İrfan Yücel, *Peygamberimizin Hayatı*, Ankara 1992, s. 112; Mustafa Fayda, "Aişe" mad. TDVİA, C.2, s. 201; Rıza Savaş, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, C. 4, s.301.

² İbn Sa'd, *Tabakat*, C.8, s. 271; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, s. 134.

³ İbn Hişam, *Siret*, C.4, s. 396.

⁴ İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, C.7, s. 186; İbn Hacer, *el-İsabe*, C.8, s. 139.

⁵ İbn Sa'd, *Tabakat*, C.8, s. 273; ez-Zehebî, *Siyer*, C.2, s. 152; Pınar Uslan, *a.g.e.*, s. 2; *İslam Alimleri Ansiklopedisi*, C.1, s. 153; İrfan Yücel, *a.g.e.*, s. 111.

⁶ İbn Sa'd, *Tabakat*, C.8, s. 274; *İslam Alimleri Ansiklopedisi*, C.1, s. 154; Mustafa Fayda, "Aişe"mad., C.2, s. 201.

⁷ Halife b. Hayyat, *Tarih*, Çev. Abdulhalık Bakır, Ankara 2001, s. 91.

⁸ İbn Sa'd, *Tabakat*, C.8, s. 271; ez-Zehebî, *Siyer*, C.2, s. 141-142; Süleyman Ateş, *Tefsir*, C.6, s. 169; Mustafa Fayda, *a.g.m.*, C.2, s. 201; Pınar Uslan, *a.g.e.*, s. 2.

⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, Aynı yer; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, s. 134.

¹⁰ Süleyman Nedvi, *a.g.e.*, C.5, s. 36; Pınar Uslan, *a.g.e.*, s. 2.

¹¹ Müslim, *Sahih*, Nikah, 11, H.No.1423; İbn Sa'd, *Tabakat*, C.8., s. 272; Kadir Kınar, *a.g.e.*, s. 26.

¹² Hatib el-Bağdadi, Ebu Bekir Ahmed b. Ali b. Sabit, *el-Kifaye fi İlmi'r-Rivaye*, Medine, Trz. s. 55.

¹³ İbn İshak, *Siyer*, s. 239; İbn Kuteybe, *el-Ma'arif*, s. 134; Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa (Peygamberler ve Halifeler Tarihi)*, İstanbul 1981, s. 204.

da “Üzerinden koparılmamış olanda otlatırdım.” cevabını verince, “İşte o benim”¹ diyerek kendisinin diğer hanımlardan farkını ortaya koymak istemiştir.

Hız. Aişe Resul-i Ekrem ile evlendikten sonra üstün bir mevkiye ve haklı bir şöhrete ulaştı. Peygamber hanımlarının Mü'minlerin anneleri (*ümmehatü'l-mü'minin*) olduklarını bildiren ve Hız. Peygamberden sonra, başkalarının onlarla evlenmesini ebediyen yasaklayan Kur'an ayetleri² gereğince Ümmü'l-Mü'minin diye anılmıştır.³

İslam'ı ilk kabul eden birkaç kişiden biri olan ve bu uğurda malıyla canıyla çalışan Hız. Ebu Bekir'le Hız. Peygamber arasındaki dostluk ve yakınlık bu evlilikle daha da artmış,⁴ böylece Resulullah (s.a.v.) ile Hız. Ebu Bekir arasındaki manevi bağ akrabalık bağı ile daha da kuvvetlenmiştir.⁵

Klasik Hadis, İslam Tarihi ve teracim müelliflerinin, Peygamberimizin, Hız. Aişe'nin kendi beyanını dikkate alarak, bölgenin iklim şartlarını ileri sürerek altı yaşında nikâhlanıp dokuz yaşında zifafa girdiğini iddia edenlerin yanında, onun on yedi veya on sekiz yaşında evlendiğini iddia eden çağdaş araştırmacılar da bulunmaktadır. Bunlara göre Hız. Aişe'nin altı yaşında nişanlandığı, dokuz yaşında nikâhlandığı şeklindeki rivayetler doğru değildir ve tarihi hakikatlere aykırıdır. Çünkü:

1. Hız. Muhammed henüz Mekke'de iken “onların vadeleri kıyamettir. Kıyamet ne dehşetli ve ne acıdır”⁶ mealindeki ayet inmişti. Bu sure Mekke devrinin birinci döneminde inmiştir. Hız. Aişe validemiz bu sure ve ayetleri net olarak hatırladığını ifade ettiğine göre yukarıdaki iddianın doğru olması mümkün değildir. Olayları ayrıntılarıyla hatırlayabilmesi ve sokakta oynayan bir çocuk olması için en az beş veya altı yaşında(veya daha büyük) olması gerekir.

2. Ayrıca Hız. Aişe'nin kız kardeşi Esmâ, yüz yaşına kadar yaşamış ve hicretin 73. yılında vefat etmiştir. O, Hız. Aişe'den on yaş daha büyüktür. Esmâ yüz yaşında ve hicri 73. yılda öldüğüne göre hicret esnasında 27 yaşında, bundan on yaş küçük olan kardeşi Hız. Aişe'nin de 17 yaşında olması gerekir ki bu da aşağı yukarı Buhari'de Hız. Aişe'nin kendi hadisindeki ifadeye uygun düşmektedir. Hız. Aişe Peygamberimizle dokuz yıl beraber yaşamıştır. Onun Kur'an, Hadis ve Fıkıh ilimlerindeki önemini bütün

¹ Buhari, *Sahih*, Nikah, 9/104; ez-Zehebî, *Siyer*, C.2, s. 164.

² Ahzab 33/6, 53.

³ er-Razi, *Tefsir-i Kebir, Mefatihü'l-Gayb*, Ter. S.Yıldırım- L.Cebeci-S.Kılıç-S.Doğru, Ankara 1993, C.18, s. 235; Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1968, C.6, s. 3871; Mustafa Fayda, “Aişe” mad., TDVİA, C.2, s. 201.

⁴ Rıza Savaş, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, s. 301.

⁵ İrfan Yücel, *Peygamberimiz'in Hayatı*, Ankara 1992, s. 112.

⁶ Kamer, 54/46.

İslam âlimleri kabul etmektedir. O, devrinin en büyük âlimlerini tenkit etmiş, çeşitli konularda fetvalar vermiş, Kur'an ve Sünnet'in doğru anlaşılması konusunda insanlara önderlik etmiştir. Bu birikimi henüz çocuk denecek yaştaki bir insanın elde etmiş olmasını kabullenmek oldukça zordur.

3. Bir başka rivayet de şöyledir: Hz. Aişe henüz Peygamberimizle evlenmeden önce Cübeyr b. Mut'im ile nişanlanmıştı. Mut'im, Hz. Aişe'yi oğluna almakla evine müslümanlığı getireceğini düşünerek bu nikâhı istememişti. Hz. Ebu Bekir İslam'ı ilk kabul edenlerden biri olduğuna göre bunun, İslam'ın açıkça duyurulmasından önce olması gerekir. Bu olay da yine Hz. Aişe'nin, Peygamberimizle evlenmeden önce evlilik çağına geldiğini ve nişanlandığını göstermektedir. Yani değil Hz. Resulle nişanlanıp bir yıl sonra evlenmesi, daha önce evlenecek çağa gelmişti, nişanlandığı zaman İslam tebliği yayılınca Hz. Ebu Bekir'in Müslüman olması bu işi bozdu. Daha sonra da Hz. Resul onunla nişanlanıp bir yıl sonra da evlenmiştir.¹

Sonuç olarak Hz. Aişe'nin doğum tarihiyle ilgili ihtilaflar tamamen günümüz şartları dikkate alınarak değerlendirilmekte, o günün sosyal şartları dikkate alınmamaktadır. Diğer taraftan Hz. Aişe'nin, altı yaşında nikahlanıp dokuz yaşında zifafa girdiğini belirten sözleri, kendisinin hangi yaşta evlendiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu ifadeler göz ardı edilip sadece ne zaman nazil olduğu kesin olarak belli olmayan sure, küçük yaşta Peygamberimizden önce başka biriyle nişanlanması ve dinî konulardaki zekiliği gibi hususları delil göstererek onun daha ileriki yaşlarda evlendiğini iddia etmek Hz. Aişe'nin kendi ifadelerine aykırı düşmektedir. Bize göre kişinin kendi beyanı esas alınmalıdır.

2.1.4. Vefatı

Hz. Aişe, Muaviye devrinin son zamanlarına kadar yaşadı.² O hicretin elli sekizinci senesinde hastalanmış, hastalık haberi duyulur duyulmaz herkes ziyaretine koşmuştu.³ Bu sırada Hz. Aişe'yi ziyaret eden İbn Abbas ona: "Müjdeler olsun sana! Seninle Peygamber arasında o ölünceye kadar sevgiden başka bir şey olmamıştır. Sen Peygamberin hanımları arasında en çok sevdiği kişiydin. O ölürken senin kucağında ölmüştür ve senin bulunduğu evde defnolunmuştur. İnsanlar su bulamadıklarında teyemmüm ayeti senin sebebinle nazil olmuştur. Ve böylece Allah ümmete teyemmüm

¹ Süleynam Nedvi, *Asr-ı Saadet*, C.5, s. 14 vd.; Ömer Rıza Doğrul, *Büyük İslam Tarihi*, C.3, s. 260 vd.

² Süleynam Nedvi, *a.g.e.*, s. 163.

³ İbn Sa'd, *Tabakat*, C.8, s. 280.

ruhsatını vermiştir ve Allah yedi kat semadan Cebrail'i göndererek senin masumiyetini bildirmiştir. Kur'an'ın senin şanında inen ayetleri mescitlerde ve mihraplarda okunuyor" demiş, Hz. Aişe de: "İbn Abbas beni rahat bırak Allah'a yemin ederim ki ben unutulmuş, hatırlanmaz biri olmayı çok isterdim" diye karşılık vermiştir.¹

Hz. Aişe'nin, 56², 57³, 58⁴ veya 59⁵ yıllarında öldüğü şeklinde değişik rivayetler olmasına rağmen ekseriye tarihçilerin verdikleri bilgiye göre, 66 yaşında, 17 Ramazan 58 (14 Temmuz 678) tarihinde Çarşamba gecesi vitir namazını kıldıktan sonra Medine'de vefat etmiştir.⁶ Diğer bir rivayete göre ise 63 yaşında ölmüştür.⁷ Ölümü Medine'de büyük bir üzüntüyle karşılanmış, kendisi ölümünü müteakip definin geciktirilmemesini vasiyet ettiğinden, cenazesi geceleyin kaldırılmıştır.⁸

Hz. Aişe'nin cenazesi Peygamberimizin yanına değil de, "Beni Hz. Peygamberim yanına değil, onun diğer zevcelerinin yanında Baki mezarlığında defnediniz. Çünkü ben ondan sonra yanlış bir harekette bulundum"⁹ şeklindeki vasiyeti üzerine Baki kabristanlığına defnedilmiştir.¹⁰ Kadınlar da dâhil olmak üzere Medine ve civarındaki bölgelerde yaşayan bütün halk geceleyin Cennetü'l-Baki'ye gelmiş, büyük bir kalabalık onu mezarına kadar uğurlamıştı. Kadınlar cenazeye o kadar geniş ölçüde iştirak etmişlerdi ki böyle bir manzara hiçbir zaman görülmemiştir.¹¹

Cenaze namazı o sırada Medine vali vekili Ebu Hüreyre tarafından kılınmıştır.¹² Mezarına beş kişi inmiş ve defin işini tamamlamışlardır. Onu kabre erkek ve kız kardeşlerinin çocukları (Kasım b. Muhammed, Abdullah b. Abdurrahman, Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman, Urve b. Zübeyr ve Abdullah b. Zübeyr) koymuşlardır.¹³

¹ İbn Sa'd, *Tabakat*, C.8, s. 281; İbn Kesir, *el-Bidaye*, C.8, s. 163.

² Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul 1985, C.1, s. 327.

³ İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, C.7, s. 189.

⁴ İbn Kesir, *el-Bidaye*, C.8, s.163.

⁵ ez-Zehebi, *a.g.e.*, C.2, s. 192.

⁶ İbn Sa'd, *Tabakat*, C.8, s. 282; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, C.7, s. 189; Mustafa Fayda, "Aişe" mad., C.2, s. 202; *İslam Alimleri Ansiklopedisi*, C.1, s. 153; Mustafa Necati Bursalı, *Mübarek Hanımlar*, s. 132-133.

⁷ ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 193.

⁸ İbn Sa'd, *Tabakat*, C.8, s. 282.

⁹ *A.g.e.*, C.8, s. 280; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 193; Süleyman Nedvi, *a.g.e.*, C.5, s. 163.

¹⁰ İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, C.7, s. 189.

¹¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, Aynı yer; Süleyman Nedvi, *Asr-ı Saadet*, C.5, s.163-164.

¹² İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.8, s. 282; İbn Kesir, *el-Bidaye*, C.8, s. 163; İbn Esir, *a.g.e.*, C.7, s. 189; *İslam Alimleri Ansiklopedisi*, C.1, s. 153; İbn Esir, *a.g.e.*, C.7, s. 186-187; Mustafa Necati Bursalı, *a.g.e.*, s. 133.

¹³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.8, s.282; İbn Kesir, *a.g.e.*, 163-164; Mustafa Fayda, "Aişe" mad., C.2, s. 202.

2.2. Bir Kadın Olarak Hz. Aîşe'nin Kişiliği

2.2.1. Zekâsı

Hz. Aîşe fıkhîta, ilimde ve fesahatta mümtazdı. Çok az bir kadında görülen bir zekâ keskinliği ve idrak kabiliyetine sahipti.¹

Yaşadığı zaman sürecinin şartlarına göre bir kadından beklenmeyecek sosyal aktiviteyi gerçekleştiren bir insanın mutlaka üstün meziyetlerle donatılmış olması gerekmektedir. İşte Hz. Aîşe zekâsı, dirayeti ve ilmi yetenekleri sayesinde sosyal bir aktivite gerçekleştirmiş ve çevresindeki insanları, bir kadın olarak etrafında toplayıp peşinden sürükleyebilmiştir. Bu şahsiyet aslında o derece gelişmişti ki, daha önce yardımcı kuvvetler olarak katılabildikleri savaşlarda Hz. Aîşe, toplumun ileri gelen erkeklerinin önünde bir komutan olarak savaş idare edebilecek bir konuma ulaşabilmiş, kendini ilmi alanda da ispatlamış, ashabın ileri gelenlerinin, birçok defa ihtilaflarının çözümü için kendisine müracaat ettikleri görülmüştür.²

Hz. Aîşe yaşadığı çağdaki kadınların sosyal konumuna ve kadın anlayışına rağmen, ancak bazı erkeklerin başarabileceği bir konuma yükselmiştir. Onun kişiliğinin oluşmasında çocukluğundan itibaren anne ve babası ile birlikte, yanında bizzat Hz. Peygamber'in etkisi olmuştur. Çünkü Mekke devrinde Hz. Ebu Bekir'in evine giden Allah'ın elçisi, onun annesi Ümmü Rûman'a, Aîşe'ye iyi davranmasını tavsiye ediyordu.³ Daha sonra Hz. Peygamber Hz. Aîşe'yle evlenmiş ve eğitimiyle bizzat ilgilendirilerek onu hayata hazırlamıştır.

Hz. Aîşe, Peygamberimizin yanında, onun terbiyesi altında ona gelen vahiylerle şahit olmak, kendisine yöneltilen problemleri halletmesiyle ilgili olayları görmek, onunla konuşan, sohbetinde bulunan kimseleri irşat ettiğindeki sözlerini duymak suretiyle zengin bir ilimle yüklenmiş, bu ilmi de diğer insanlara ve ümmete nakletmiştir. Bu durum onu başkalarıyla kıyaslanamayacak bir ilim seviyesine çıkarmıştır. Ebu'd-Duha şöyle demiştir: "Sahabenin ileri gelenlerinden birçoğunun Hz. Aîşe'ye feraizden sorduğunu gördüm."⁴ Zühri de şöyle der: "Bana göre bütün Mü'minlerin annelerinin ilmi ve bütün kadınların ilmi toplansa Aîşe'nin ilmi daha efdal olurdu."⁵ Ata b. Ebi Rebah'tan ise şu şöyle bir rivayet gelmiştir: "Aîşe insanların en fakih ve en âlimi idi.

¹ Mustafa Necati Bursalı, *Mübarek Hanımlar*, s. 92.

² Nimet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 13.

³ İbn Sa'd, *Tabakat*, C.8, s. 283.

⁴ İbn Hacer, *el-İsabe*, C.8, s. 140; el-Kettâni, *Hz. Peygamber'in Yönetimi*, C.3, s. 227.

⁵ İbn Kesir, *el-Bidâye*, C.8, s. 160; İbn Hacer, *a.g.e.*, C.8, s. 140; el-Kettani, *a.g.e.*, C.3, s. 228; Mustafa Necati Bursalı, *a.g.e.*, s. 105; Mahmut el-Savvaf, *a.g.e.*, s. 22; *İslam Alimleri Ansiklopedisi*, C.1, s. 160.

Genel olarak insanların en iyi görüşlüsüydü.”¹ Ebu Musa el-Eş’ari buyurdu ki: “Bizler (Ashab-ı Kiram) müşkil bir mesele ile karşılaşınca gider Hz. Aişe’ye sorardık. Hz. Aişe’nin ilmi pek çoktur.”² Urve b. Zübeyr: “Aişe’den daha iyi fıkıh, tıp ve şiir bilen başka bir kimse görmedim”³ ve “Ebu Hureyre dışında onun kadar Resulullahtan çok rivayette bulunan başka bir kadın ve erkek mevcut değildir”⁴ demektedir.

Dokuz yaşından itibaren ölünceye kadar Hz. Peygamber’in yanında olan ve her hareketini gözlemleyen Hz. Aişe Peygamberimizin aile hayatını yakından görmüş, böylece kuvvetli hafızası sayesinde Hz. Peygamberin hadis ve sünnetini daha sonraki nesillere ulaştırılmakla İslam dinine büyük bir hizmet sunmuştur. Onun, Peygamberimizin hadislerini daha sonraki nesillere hatta dört halifeyle birlikte diğer meşhur sahabelere aktaran⁵ ve böylece gerek hadis gerekse fıkıh sahalarında dinî hükümlerin ortaya çıkmasına sebep olan en önemli sahabe olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle onun elinde erkek ve kadın birçok öğrenci yetişmiştir.⁶

Hz. Aişe zekâsı, anlayış kabiliyeti, kuvvetli hafızası öğrenme isteğiyle kendini en iyi şekilde yetiştirmiştir. Fıkıh bilgisi ve aynı zamanda hitabeti oldukça gelişmiş bir hanımdır. Kur’an’ı tefsir etmiş, hadisleri nakil ve şerh etmiş, kıraat ilmini de öğrenmişti. Ayetlerin nüzul sebeplerini ve onlardan nasıl hükümler çıkarılacağını çok iyi bilirdi. Aynı şekilde sünneti de çok iyi anlamış olan Hz. Aişe, istinbat ve kıyasla yeni hükümler de çıkarırdı. Sahabeden çok sayıda fetva vermesiyle meşhur olan yedi kişiden biri Hz. Aişe’dir. Onun ilme merakı sadece dinî bilgilerle sınırlı değildi. O Arap dili, şiiri, tarihi, ensab ilmi, cahiliye çağı örf-adetleri ve tıp ilminde de geniş bilgi sahibiydi.⁷ Aişe din konusunda sonsuz bir deniz, hikmet kaynağı ve ayaklı bir medrese idi. Hangi tarafa yönelirse ilim, fazilet ve takva saçardı.⁸

Hz. Aişe son derece zeki, bilgili ve kültürlü bir hanımdı. Dinî hükümlerin Müslüman kadınlara öğretilmesinde büyük gayreti yanında, onlar özellikle Resulullah’ın ev ve aile hayatı ile ilgili bilgileri ondan öğrenmişlerdir.

¹ İbn Kesir, *a.g.e.*, Aynı yer; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, C.7, s. 189; İbn Hacer, *a.g.e.*, C.8, s. 140.

² İbn Hacer, *a.g.e.*, C.8, s. 140.

³ *A.g.e.*, Aynı yer.

⁴ İbn Kesir, *a.g.e.*, Aynı yer; İbn Esir, *a.g.e.*, s. Aynı yer.; el-Kettani, *a.g.e.*, C.3, s. 228.

⁵ İbn Hacer, *el-İsabe*, C.8, s. 141.

⁶ Bkz: Pınar Uslan, *Hz. Aişe'nin Bayan Öğrencileri*, s. 8 vd.

⁷ el-Kettâni, *a.g.e.*, C.3, s. 228.

⁸ İrfan Yücel, *Peygamberimiz'in Hayatı*, Ankara 1992, s.112; Mahmut el-Savvaf, *a.g.e.*, s. 21.

2.2.2. Açık Sözlülüğü

Hız. Aişe'nin insanlar üzerinde etkili olmasında belki en önemli sebeplerden birisi, onun açık sözlü olması, sözünü kim olursa olsun esirgememesi ve bu yolla karşısındakini etkilemesidir. Hız. Peygamber'i dahi eleştirmesi, ona içindekini açıkça ifade etmesi açık sözlülüğünü anlatan en güzel örneklerdir.

Hanımları arasında Hız. Peygamber'i en çok kıskanan ve sevgisini kazanmak için en çok gayret sarf eden de o idi. Hız. Peygamber'in çok sevdiği ve hatırasını daima canlı tuttuğu Hız. Hatice'yi bile kıskanırdı. O, Hız. Hatice'yi sık sık hayırla anan Hız. Peygamber'e, onun ihtiyar bir kadın olduğunu söyleyerek kıskançlığını açığa vurur, Hız. Peygamber, buna çok kızar ve onun İslam'a yaptığı hizmetleri anlatmasının yanında mükemmel bir eş ve aynı zamanda çocuklarının annesi olduğunu söylerdi.¹

2.2.3. Fazileti

2.2.3.1. Resulullah'ın Yanında Hız. Aişe

Resulullah her ne kadar ilk eşi Hız. Hatice'yi hiçbir zaman unutmasa, onu hayırla yâd etse de, Hız. Aişe'ye apayrı bir değer veriyordu. Resulullah'ın, en zor ve yalnız kaldığı zamanlarda kendisinin sırdaşı, sadık bir dostu ve aynı zamanda evlatlarının annesi olan Hız. Hatice'ye ayrı bir değer vermesi aykırı bir durum değildir. Ancak Hız. Aişe Resulullah'ın yanında hem genç bir eş, hem zekâ ve dirayetiyle ön plana çıkan bir kişilik, hem de ilme meraklı cesur bir kadın olarak seçkin bir yere sahipti.

Hız. Peygamber eşi Aişe'yi çok sevdiğini açık açık söylemekteydi. Amr b. As'tan rivayet edilen bir hadise göre, Amr Hız. Peygamber'e insanlardan en çok kimi sevdiğini sorunca O, en çok sevdiği kimsenin Aişe olduğunu söyledi. Sonra o erkeklerden kimi çok sevdiğini sordu. Peygamberimiz "Hız. Aişe'nin babası" şeklinde cevap verdi.² Peygamberimizin bu ifadeleri Hız. Aişe'ye olan sevgisini açıkça izhar ediyor ve aynı zamanda insanlara da ilan ediyordu.

Peygamberimizle Hız. Aişe arasında karşılıklı sevgi, nezih bir arkadaşlık, iki taraflı bir samimiyet hâkimdi. Onun Hız. Aişe'ye sevgisi son derece kuvvetli idi. Bütün sahabe bunu bildiklerinden, Peygamberimiz Hız. Aişe'nin yanında bulunduğu zaman ona hediyeler gönderirlerdi. Peygamberimizin diğer hanımları ise Hız. Aişe'nin bu

¹ *İslam Alimleri Ansiklopedisi*, C.1, s. 202; Rıza Savaş, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, C. 4, s. 307.

² İbn Kesir, *el-Bidaye*, C.3, s. 344; ez-Zehebî, *Siyer* C.2, s. 142; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, C.7, s. 188.

konumuna gıpta ederlerdi. Ümmü Seleme bu hususu şöyle anlatıyor: “İnsanlar Aişe’nin gününde hediyelerini sunardı. Peygamber’e ‘nerede isen insanlara hediyelerini oraya getirmelerini emret’ dedim. O buna cevap vermedi. İkinci tekrarda yine cevap vermedi. Üçüncüde ise şöyle buyurdu: “Ümmü Seleme! Aişe hakkında bana eziyet etme! Yemin olsun, ondan başka biriyle aynı örtü altındayken bana vahiy gelmedi.”¹

Bir gün Hz. Ömer kızı Hafsa’ya “Hafsa! Sakın Aişe’yi kötüleme. O senden güzeldir ve Hz. Peygamberin gözdesidir” demişti. Peygamberimizin bu sözü duyunca gülümsemesi, ilâ hadisesinde eşlerinden bir ay ayrı kalmak için yemin ettikten sonra bu müddet dolunca, ilk önce Hz. Aişe’nin yanına gitmesi ve buna benzer olaylar², onun Hz. Aişe’yi çok sevdiğinin bir işaretidir.³

Hz. Aişe zekâsı, anlayışı, kuvvetli hafızası, güzel konuşması, Kur’an’ı Kerim’i ve Hz. Peygamber’i en iyi anlamaya çalışması gibi vasıfları sayesinde Hz. Peygamber’in yanında müstesna bir mevki kazandı.⁴ Urve b. Zübeyr’in ifadesine göre İfk olayı olmamış olsa bile, Hz. Aişe’nin kuvvetli zekâsı ve kıyamete kadar okunan bir kısım Kur’an ayetlerinin onun yanında inmesi fazilet bakımından ona kâfidir.⁵

Neticede Hz. Peygamber onun diğer hanımları arasındaki yerini şu meşhur sözleriyle ifade etmiştir: “Birçok erkek mükemmel kılınmıştır. Kadınlardan ise sadece Meryem binti İmran ve Firavunun hanımı Asiye faziletli kılınmıştır. Hz. Aişe’nin diğer bütün kadınlara üstünlüğü ise ‘Tirit’in’ öbür yemeklere olan üstünlüğü gibidir.”⁶

Hz. Peygamber, “Aişe benim cennetteki eşimdir”⁷ buyurarak, onun hakkındaki bütün hissiyatını ortaya koymuştur.⁸ Hatta Hz. Ömer divan defterlerini tanzim ettirirken Peygamberimizin diğer eşlerine onar bin dirhem tahsis etmiş, Hz. Aişe’ye ise on iki bin dirhem ayırmıştır. Buna ise yegâne sebep olarak onun, Hz. Aişe’yi diğer hanımlarından daha fazla sevdiğini göstermiştir.⁹

¹ ez-Zehebi, *a.g.e.*, Aynı yer; İbn Kesir, *el-Bidaye*, C.8, s. 162; İbn Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, C.7, s. 187-188; Mustafa Necati Bursalı, *Mübarek Hanımlar*, s. 104; *İslam Alimleri Ansiklopedisi*, C.1, s. 159; Rıza Savaş, *a.g.e.*, C.4, s. 306; Nimet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 17.

² Süleyman Nedvi, *Asr-ı Saadet*, C.5, s. 60 vd.

³ Ömer Rıza Doğrul, *Büyük İslam Tarihi*, C.3, s. 291.

⁴ Mustafa Fayda, “*Aişe*”, TDVİA, C.2, s. 202.

⁵ İbn Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, C.7, s. 189.

⁶ ez-Zehebi, *Siyer*, C. 2, s. 144-145; İbn Esir, *a.g.e.*, C.7, s. 187; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C.8, s. 140.

⁷ İbn Sa’d, *Tabakat*, C.8, s. 275; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 145; İbn Hacer, *a.g.e.*, C.8, s. 140.

⁸ *A.g.e.*, s.18.

⁹ el-Belazuri, *Futuhu’l-Buldan*, s. 664.

2.2.3.2. Resulullah'ın Hanımları ve Hz. Aîşe

Hız. Peygamber'in hadislerinden hanımlarına adil davrandığı, onların giyimleri, kalacakları ev ve onlarla beraber bulunma konularında adaleti yerine getirdiğı, fakat sevgi konusunda hepsini eşit olarak tutmasının mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Hız. Peygamber'in hanımları arasındaki sevgi farklılığı onlarda kıskançlık meydana getirmiş, bu da bazı problemler çıkarmıştır. Hanımlarından her birinin, Hız. Peygamber'in kendi yanında biraz daha fazla kalmasını sağlamak ve diğerlerine daha az zaman bırakmak için büyük çabalar harcadığı görülmektedir.¹

Hız. Peygamber'in, hanımlarının kıskançlığını ortadan kaldırmak için bazen yapmasında sakınca bulunmayan bir şeyi kendi nefesine haram kıldığı ve bu sebeple Tahrim suresinin ilk ayetlerinin nazil olduğu kaynaklarda genişçe açıklanmaktadır.²

Hız. Peygamber'in hanımlarından bir ay süresince ayrı yaşamaya (İlâ) yemin ettiği kaydedilmektedir. Ümmü Seleme ise, onun bu yemini hanımlarından sadece biri hakkında yaptığını rivayet eder.³

Hız. Peygamber hanımları arasında Hız. Hatice'den sonra en çok Hız. Aîşe'yi sevmiş, dünyada en çok kimi sevdiği sorusuna karşılık olarak onun adını vermiş ve bu sevgisini dile getirmiştir. Hanımları içinde yalnızca Aîşe ile birlikte olduğunda kendisine vahiy geldiğini açıklaması, onun diğer hanımlarından daha faziletli olduğunu ve sevginin ilahi kaynağa dayandığını göstermektedir.

Hız. Aîşe, diğer hanımlarından farklı olarak Hız. Peygamber'in kalbinde özel bir mevkiye sahip olmuştur. Bu durum diğer hanımların onu kıskanmasına ve Hız. Peygamber'den bu konuda adaletli davranmasını istemelerine sebep olmuştur. Hatta bu hususta Hız. Peygamber'in kızı, Hız. Fatıma'yı aracı olarak da göndermişlerdir. Fakat bütün bu girişimler Hız. Peygamber'in kalbine tesir edememiş, Hız. Fatıma'ya şöyle demiştir: "Ey kızcağızım! Benim sevdiğimi sen de sevmek istemez misin? O 'evet severim' demiş ve bu durumu dönüp diğer hanımlarına haber vermiştir.⁴

Hız. Aîşe'nin diğer hanımlara göre faziletini kendi ağzından dinleyelim. "Ben on hasletle Resulullah'ın diğer hanımlarından üstün kıldım. Bunlar: Benden başka hiçbir bakire ile evlenmemiş olması, benden başka anne babası muhacir olan bir kadınla evlenmemesi, Allah'ın ayetle benim suçsuzluğumu bildirmesi, Cebrail'in, benim

¹ Rıza Savaş, *Bütün Yönleriyle Asrı Saadet'te İslam*, C.4, s. 308.

² A.g.e., s. 308.

³ Rıza Savaş, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam*, C. 4, s. 309.

⁴ Buhari, *Sahih*, Hibe 7, No: 2442; Müslim, *Sahih*, Fezailu's-Sahabe, 83.

şeklîni gösteren bir ipekle gelip “Bu senin hanımıdır” demesi, Resulullah ile ikimizin tek bir kaptan yıkanmamız ki bunu benden başka bir hanımı ile yapmazdı. Benim yanı başımda namaz kılması, benim yanımdayken vahyin nazil olması, Allah’ın Onun ruhunu benim kucağımdayken alması, benim gecemde ölmesi ve benim evimde defnedilmiş olmasıdır.”¹

Buna benzer ifadeler aynı şekilde Zehebi’de de geçmektedir. Ancak Bısr b. el- Velid, Hz. Aişe’nin diğer hanımlarından dokuz yönden üstün olduğunu ve bunların Hz. Meryem’den sonra kendisine verildiğini söylemektedir.²

Hz. Aişe yaşça diğer hanımlarından küçük olmasına rağmen, zaman zaman diğer hanımların Hz. Aişe’ye karşı birlikte tavır almaya yönelten hareketler içine girdiğini görmekteyiz. Bu durumu daha çok aralarındaki çekişmelerde, Hz. Aişe’nin başı çektiği olaylardan anlamaktayız. Bir tarafta Hz. Aişe, Sevde, Hafsa ve Safiyye diğer tarafta ise Ümmü Seleme ve diğer hanımları olmak üzere iki kısma ayrılan Hz. Peygamber’in eşlerinden ilk gruba Hz. Aişe’nin liderlik ettiği sabittir.³ Belki de daha sonra siyasî olaylara müdahil olduğunda insanlara öncülük etme yeteneklerinin Peygamber’in diğer eşleriyle olan çekişmelerindeki faaliyetleri neticesinde pekiştiğini söyleyebiliriz.⁴

Ancak Hz. Aişe, Peygamberimizin diğer eşleriyle çeşitli defalar çekişmesine, onları kıskanmasına rağmen, kişilerin hakkını vermesi, doğruyu söylemesi ve gerçekçi olmasından dolayı onlar hakkındaki düşünceleri dikkat çekicidir. En büyük rakibi Zeynep validemiz hakkında şunları söylemektedir: “Zeynep Peygamber’in diğer hanımlarına göre benimle çok yarış yapan ve rekabete giren birisidir. Benim, Resulullah’ın yanındaki kıymet ve mevkiim buna sebep olmaktadır. Bununla beraber din ve takva bakımından Zeynep’ten daha hayırlı, ondan daha doğru sözlü, akrabayı gözeten ve çok sadaka veren bir kadın görmedim.”⁵

Hz. Aişe Peygamber hanımları arasında en bilgini olarak bilinmektedir. Bu ve zikrettiğimiz diğer sebeplerden dolayı Hz. Peygamber’in yanında Hz. Aişe’nin ayrı bir yeri ve değeri vardır.

¹ İbn Sa’d, *Tabakat*, C.8, s. 274; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 147; İbn Hacer, *el-İsabe*, C.8, s. 141; Süleyman Ateş, *Tefsir*, C.6, s. 169; *İslam Alimleri Ansiklopedisi*, C.1, İstanbul Trz., s. 159; Nimet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 18; Mustafa Necati Bursalı, *Mübarek Hanımlar*, s. 93.; Rıza Savaş, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, s. 307.

² ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 141.

³ *A.g.e.*, C.2, s. 143.

⁴ Nimet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 18-19.

⁵ Müslim, *Sahih*, Fezailu’s-Sahabe, 83.

2.2.3.3. Sahabe İçinde Hz. Aişe

Hız. Aişe, başta eşler arasındaki münasebetler olmak üzere gerek ilmî gerekse hukuki alanlardaki müracaatlar, onu sahabe kadınlarının rehberi, koruyucusu ve önderi konumuna getirmiştir. O hayatı boyunca pek çok kız çocuğunu himayesi altına almış, onları bizzat eğitip terbiye etmiş ve evlendirmiştir. Bütün bu faaliyetleri onun sahabe arasındaki konumunu güçlendirmiş ve kadınların topluma etkisi açısından yeniden şekillenen İslam toplumuna önemli katkılarda bulunmuştur.

Kadınlar Hız. Aişe'ye anne gözüyle bakıp, ona anne diye hitap ediyorlardı. Ancak Hız. Aişe, Peygamber'in hanımlarını "mü'minlerin annesi" olarak nitelendiren "Hız. Peygamber mü'minlere kendi canlarından daha yakındır. Eşleri, onların analarıdır"¹ şeklinde ayette geçen anneliği erkeklere has olarak anladığı için, kendisine anne diye hitap eden bir kadına "Ben senin değil, erkeklerinizin annesiyim"² demiştir.

Peygamber hanımlarını mü'minlerin annesi ilan eden bu ilahi buyruk zaten Hız. Aişe gibi hemen her yönden ihtimam gördüğü ashabın ona karşı hislerini ve bağlılığını kuvvetlendiren bir etken olmuştur. Allah'a tam teslimiyeti şiar edinmiş olan bu topluluk, yine Kur'an'ın emriyle öz anneye gösterilmesi emredilen saygıyı ve ihtimamı³ Hız. Aişe'den de esirgememişlerdir.

Bu hususa en güzel örneklerden bir tanesi, halife Hız. Ömer'in, Irak'ın fethinde ele geçen incilerin paylaşımında sıkıntı doğunca, onun bu incileri Hız. Aişe'ye vermek istemesi, cemaat de bunu uygun bulunca, bu incileri Aişe'ye göndermesidir. Hız. Ömer'in, kendi öz kızı Hafsa da Peygamber'in hanımı olmasına rağmen, bu incileri ona değil de, Hız. Aişe'ye göndermesi ve ona daha fazla ihtimam göstermesi, onun ashab nezdindeki değerini daha iyi ifade etmektedir.⁴

Suyun bulunmadığı yer ve zamanlarda teyemmüm yoluyla abdest alma kolaylığı olan teyemmüm hükmünün⁵ inmesine vesile olması nedeniyle, Ebu Bekir, kızı Hız. Aişe'ye şu iltifatta bulunmuştur: "Vallahi sen ne kadar mübarek bir insansın, Allah senin sayende insanlara ne kadar kolaylık ve bereket kılmıştır."⁶

Ashabın Hız. Aişe'ye kendi hanımlarından daha fazla değer verdiği ve ona daha fazla güvendiklerini ifade eden rivayetler vardır.

¹ Ahzap, 33/, 6.

² İbn Sa'd, *Tabakat*, C. 8, s. 274.

³ İsra, 17/, 23.

⁴ Süleyman Nedvi, *Asr-ı Saadet*, C.5, s. 125; Nimet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 21.

⁵ Nisa, 4/43.; Maide, 5/, 6.

⁶ ez-Zehebî, *Siyer*, C.2, s. 171.

Ashabın Hz. Aişe'ye karşı olan ihtimamı Resulullah'a sunmak istedikleri hediyeleri onun yanında iken vermeleri ile başka bir boyut kazanır. Ashap Hz. Peygamber'i memnun etmekle birlikte, Hz. Aişe'yi de şerefliendirmektedirler. Hz. Aişe'nin bu ihtimamları müşahade etmesi, onun ashabın kendisi hakkındaki düşünceleri anlamasına ve bunlardan cesaret alarak, Hz. Osman zamanından başlayıp bazı Müslümanlar üzerinde yoğunlaştığına inandığı haksızlıklara karşı mücadele etmeye kendisini sevk ettiğini söyleyebiliriz.

2.3. Hz. Peygamber Döneminde Hz. Aişe'nin Statüsü

Hz. Peygamber'in eşi olan Hz. Aişe, Peygamberle diğer insanlar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi, dinî konularda Müslümanların bilgilendirilmesi gibi hususların yanı sıra toplumsal hayatın şekillenmesiyle ilgili hemen her alanda etkin bir konuma sahiptir. Bu nedenle o toplumsal hayatta etkili bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Konumuzun bütünlüğü açısından burada özellikle İfk olayı ve teyemmüm ayetinin gelmesi bağlamında¹ Hz. Aişe ismi üzerinde durmamız ayrı bir önem taşımaktadır.

2.3.1. Vahye Sebep Olan Olaylar

Peygamberimiz döneminde toplumu şekillendiren ve vahyin bizzat gelişine vesile olan birtakım olayların içinde Aişe'yi görmekteyiz. Hz. Aişe'nin bazı hükümlerin vahiy edilmesine vesile olması ve bu hükümlerin sosyal nitelikte olmaları, onun toplumsal statüsünün yükselmesine katkıda bulunmuş, insanların güven ve teveccühünü kazanmasına da vesile olmuştur.

2.3.1.1. İfk Olayı ve Hz. Aişe'nin Temize Çıkması

İslam tarihinde, zaman zaman, meydana geldiği toplumda derin izler bırakan ve daha sonraki hadiselerle tesir edecek kadar önemli olan birtakım olaylar yaşanmıştır. İşte

¹ Bu noktada Hz. Aişe'nin İslam dünyasının en meşhur kadınlarından birisi olduğunu vurgulayan Fayda, onun hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır; "Hz. Peygamber'in hanımı olmasının yanında İfk, İlâ ve Tahyir hadiseleri dolayısıyla kendisi hakkında Kur'an ayetleri nazil olmuştur. Onun hayatı ve şahsiyeti ile rivayet ettiği hadisler, İstidrakleri, fetvaları, siyasi faaliyetleri hakkında Tefsir, Hadis ve Fıkıh külliyyatı, Siyer ve Megazi, Tarih ve Tabakat, Şiir ve Edebiyat kitaplarında pek çok vesika ve geniş bilgi bulunmaktadır." Bkz: Fayda "Aişe" mad., s.204; Hz. Aişe üzerinde yapılan çalışmalara baktığımız zaman Fayda'nın bu tesbitlerine katılmamak mümkün gözükmemektedir.

bu tür olaylardan biri Hz. Peygamber ve eşi Hz. Aişe ile doğrudan ilgili olan ve İslam tarihi literatürüne “İfk hadisesi”¹ olarak geçen vakıdır.²

İfk, insana yalan ve iftira olarak ulaşan şeydir.³ Kişiye ansızın ulaşınca kadar, kendisinin bile hiç hissetmediği bir bühtan olduğu da söylenmiştir.⁴ Esasen ikisi de aynı anlamı ifade etmektedir. Buna göre ifk, doğru olmadığı halde bir kişi ya da toplum hakkında herhangi bir haberin ortaya atılmasıdır,⁵ denilebilir. İslam tarihine “İfk Hadisesi” olarak geçen olay da, Hz. Peygamber’in eşi Hz. Aişe’nin şeref ve namusuna atılmış olan bir iftira ve dil uzatma olayıdır.⁶

Belki de Hz. Aişe’nin hayatından en fazla zihinde kalan bilgi, onun bir iftiraya uğraması ve Allah tarafından ayetle temize çıkarılmasıdır.⁷ Bu bilgi, zihinlerde Hz. Aişe’nin şahsiyetine ve Allah’ın ona verdiği değere izafeten bir sevgi ve saygıyı var etmektedir. Biz bütün bu yönlerinden farklı olarak hadiseyi meydana getiren sosyal etkenlere, hadise esnasında Aişe’nin tutumuna ve ayetlerle varılmak istenen toplumsal değişmelere değinmek istiyoruz.

İslam tarihinde “İfk Hadisesi” olarak bilinen olay hicretin altıncı yılında cereyan eden Beni Mustalik Gazvesi⁸ esnasında vuku bulmuştur. Mustalikoğullarıyla yapılan bu savaşa Resulullah’la birlikte Hz. Aişe de katılmıştı.⁹ Savaştan sonra Medine’ye

¹ İfk hadisesi ve bu hadisenin yer aldığı Beni Mustalik Gazvesinin cereyanı ve İfk konusundaki rivayetler hakkında geniş bilgi için bkz: İbn Hişam, *Siret*, C.3, s. 398-423.

² İfk Olayı hakkında geniş bir değerlendirme için bkz: Seyfullah Kara, “İfk Olayının Etkileri ve Olayla İlgili Ortaya Konan Tavırlar”, AÜİFD, Erzurum 2001, S. 15., ss. 343-382, s. 343.

³ İbn Manzur, Ebu’l-Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem el-Ensari, (711/1311), *Lisan’ül-Arab*, Beyrut Trz., C.10, s.390; Mustafa Fayda, “İfk” mad., TDVİA, C.21, s. 507; Şâmil İslam Ansiklopedisi, C.4, Yrz.2000, s. 38.

⁴ Nisa 4/20, Ahzab 33/58, Nur 24/16. Ayetlerde İfk bir iftira ve büyük bir günah olarak geçmektedir. Ayrıca bkz: Hüseyin Algül, “İslâm Tarihinden Örneklerle İftira Olayına Tahlili Bir Bakış”, UÜİFD, Bursa 2000, S. 9, C. 9, s. 132.

⁵ İbn Manzur, *Lisan’ül-Arab*, C.10, s. 390.

⁶ Halife b. Hayat, *Tarih*, s. 106; Yakubi, *Tarih*, C. 1, s. 372; Taberi, *Tarih*, C. 2, s. 551-552; Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1990, C. 6, s. 162; Seyfullah Kara, *a.g.m.*, s. 343.

⁷ Nitekim gerek Hz. Aişe hakkında bilgi veren tarihi kaynaklara gerekse çağdaş çalışmalara göz attığımız zaman Hz. Aişe’yle ilgili olarak bütün yazarlar tarafından İfk olayına ayrı bir yer ve önem verildiği görülmektedir. Bkz: Taberi, *Tarih*, s. 551-553; ez-Zehebî, *Siyer*, C. 2, s. 153-167; Süleyman Nedvi, *Asr-ı Saadet*, C. 5, s. 94-107; Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi Hz. Peygamber’in Hayatı Hülafe-i Raşidin Dönemi- Emeviler*, s. 168; Seyfullah Kara, *a.g.e.*, s. 343-345; A.Hümeysra Aslantürk, *Kur’an’ın İfk Hadisesi’ni Beyanı Bağlamında İnsanlığa Sunduğu Evrensel Mesajlar*, , Isparta 2004, C. 7, ss. 215-235, s. 215-220.

⁸ Vakidi, Muhammed b. Ömer, *Kitabu’l-Meğazi*, Thk. Marsden Jones, London 1966, C. 1, s. 404-407; İbn Hişam, *Siret*, C. 3, s. 408; Yakubi, *Tarih*, C. 1, s. 371; İbnu’l-İmad, Ebi’l-Felah Abdulhay el-Hanbeli, *Şezeratü’z-Zeheb fi Ahbari men Zeheb*, Beyrut Trz., C. 1, s. 11; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 1, s. 482.

⁹ Taberi, *Tarih*, C. 2, s. 551; Süleyman Ateş, *Tefsir*, C.6, s. 162.

dönerken İfk hadisesi meydana gelmiş, Hz. Aişe hakkında bu iftirayı yaymışlardı.¹ Nur suresinin iniş sebebi kabul edilen² ve özellikle 10-22.ayetlerinde ifade edilen İfk olayını kısaca aktaralım. “Resulullah bir sefere çıkmak istediği zaman hanımları arasında kur’a çeker ve kime çıkarsa onu kendisiyle birlikte sefere götürürdü.³ Müstalikoğulları gazvesine gidilmesi söz konusu olunca da, önceden yaptığı şekilde hanımları arasında kur’a çekti, onunla gitmek kurada Hz. Aişe’ye çıktı ve onu götürdü.”⁴

Olay Hz. Aişe’nin ağzından şu şekilde rivayet edilmektedir: “Resulullah, Beni Mustalik savaşından dönüp Medine’ye yaklaştığında bir yerde konakladı. Daha sonra da tekrar hareket edileceğini haber verdi. Bu sırada ihtiyacımı gidermeye gitmiştim. İhtiyacımı giderdikten sonra yerime dönerken, Zafar boncuklarından olan gerdanlığımın⁵ kopmuş olduğunu gördüm. Bunun üzerine onu aramaya gittim. Aramam beni epey alıkoydu. Beni taşıyan askerler hevdec içinde olduğumu sanarak devemi çekip gitmişler. Döndüğümde orada hiç kimseyi bulamadım. Böylece oturdum ve beni aramak için geri dönerler diye beklemeye başladım derken uyuya kalmışım.”⁶

“Allah’a yemin olsun ki, ben öyle yanım üzere yatmış dururken Safvan b. Muattal çıkageldi. Safvan, geriden gelir, insanların arkada bıraktıkları eşyaları araştırır, bir şey kalmışsa kaybolmasın diye onları alıp bir sonraki konaklama mahalline götürürdü. O, benim karartımı görünce bana doğru yöneldi ve beni tanıyarak başucumda durdu. Yanıma gelince istirca ayetini okudu ve “Ey Allah Resülü’nün zevcesi! dedi. Ben çarşafıma büründüm, ‘Seni insanlardan geri bırakan nedir?’ diye sordu. Ben ona hiçbir şey söylemedim. Sonra devesini çöktürüp bana: ‘Bin’ dedi ve benden uzağa çekildi. Deveye bindim, o da devenin yularını çekerek orduya yetiştirmek isteğiyle süratle yola koyuldu. Yemin olsun ki, benim kaybolduğum günün sabahına kadar askere

¹ Bu olayda Hz. Aişe hakkındaki rivayetler için bkz: ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 153-167; Ayrıca bkz: Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi Hz. Peygamber’in Hayatı Hülafe-i Raşidin Dönemi- Emeviler*, s. 168.

² Süleyman Ateş, *Tefsir*, C.6, s. 162-163.

³ ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 153.

⁴ Vakidi, *Kitabu'l-Meğazi*, C.2, s. 580; İbn Hişam, *Siret*, C.3, s. 408-409; Taberi, *Tarih*, C.2, s.552-553; İbn Kesir, *el-Bidaye*, C.4, s. 273; Süleyman Ateş, *Tefsir*, C.6, s. 162; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul 1992, s. 484; ; Salih Suruç, *a.g.e.*, C.2, İstanbul 1993, s.

⁵ Bu gerdanlığın Hz. Aişe’ye, gelin olduğunda annesi Ümmü Rüman’ın düğün hediyesi olarak (bkz: Salih Suruç, *a.g.e.*, s. 82) veya kız kardeşi Esmâ tarafından hediye edildiği ifade edilmektedir. *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, C.4, s. 39.

⁶ İbn Hişam, *Siret*, C.3, s. 409; Taberi, *Tarih*, C.2, s. 553; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 154; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, C.4, s. 273; Süleyman Ateş, *Tefsir*, C.6, s. 163; Ahmet Akbulut, *Sahabe Devri Siyasî Hadiselerin Kelamî Problemlere Etkileri*, İstanbul 1992, s. 216; Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz: A.Hümeysra Aslantürk, *İfk Hadisesi*, s. 216; Seyfullah Kara, *a.g.m.*, s. 350; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, s. 484.; Ali Aksu, *İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme*, Sivas 2004, s. 4.; Martin Lings, *Hz. Muhammed’in Hayatı*, Çev. Ali Çavuşoğlu, Ankara 2000, s. 532.

yetişemedik. Tam sabah olmuş, ordu konaklamak için yerleşmek üzere iken orduya yetiştik.¹ İşte bu hadise üzerine iftiracılar söylediklerini söylemiş, ordugh ızdırıp ve üzüntüyle alkalanmıştı. Vallahi bunların hiçbirinden benim haberim yoktu.² Sonra Medine'ye geldik. Çok geçmeden şiddetli bir hastalığa tutuldum.³ Daha önce hastalandığımda Hz. Peygamber'den görmekte olduğum o ltufkr davranışı göremedim.⁴ çünkü O, yanıma geliyor ve: 'Hastanız nasıldır?' diye beni yanımdakilere soruyordu. Bu durum beni üzüyor ve şphelendiriyordu. Buna rağmen ben başıma gelenlerin, hakkımda söylenenlerin farkında değildim.⁵ Daha sonra tesadüfen hakkımda söylenen iftiraları duydum. Bunun zerine hastalığım iyice arttı ve Resulllah'a 'izin ver, ana-babama gideyim' dedim O da bana müsaade etti.⁶ Ben de ebeveynimin yanına gidip anneme 'Anneciğim, halk ne söylüyor!' dedim. O da 'Evladım, kendini zme, Allah'a yemin ederim ki, kendini seven bir erkeğin yanında itibarlı ve güzel bir kadın olacak ve onun hakkında ileri-geri konuşmayacaklar, bu çok nadirdir' dedi.⁷ Sonra bana 'Sen şu ana kadar hakkında söylenenleri bilmiyor muydun?' deyince ben hıkır hıkır ağlamaya başladım ve o gece ağlayarak sabahladım.⁸ Yanıma babam geldiğinde ben hl ağlıyordum. Babam anneme 'Onu ağlatan nedir?' diye sordu. Annem de ona 'şu ana kadar kendisi hakkında söylenenleri bilmiyormuş' dedi. O zaman babam da ağlamaya başladı ve 'Sus, ağlama kızım' diyerek beni teselli etmeye çalıştı. Ben o günü de ağlayarak geçirdim. Bir gün annem ve babam yanımdayken Allah'ın Resulü yanıma girdi. Selam verip oturdu. Hakkımdaki dedikodular başladığından beri O benim yanıma oturmamıştı. Yemin olsun ki, O, bu konuda hakkımda vahiy ininceye kadar geçen bir ayı böyle geçirmişti. Sonra da "Ey Aişe, senin hakkında bana şöyle şöyle haberler ulaştı. şayet sen masumsan Allah seni aklayıp suçsuzluğunu ortaya

¹ ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 154-155; İbn KesİR, *a.g.e.*, C.4, s. 273- 274; Süleyman Ateş, *Tefsir*, C.6, s. 163; Ahmet Sezikli, *Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, Yrz. 1994, s.119; Mustafa Fayda, "İfk" mad., C.21, s. 507-508; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İşlam Tarihi*, s. 485.

² İbn Hişam, *Siret*, C.3, s. 410; Taberi, *Tarih*, C.2, s. 554; İbn Kesir, *el-Bidaye*, C.4, s. 274; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İşlam Tarihi*, C.1, s. 484; İrfan Yücel, *Peygamberimizin Hayatı*, s. 159; Ali Aksu, *a.g.m.*, s. 4; Martin Lings, *a.g.e.*, s. 532.

³ ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 155.

⁴ İbn Hişam, *Siret*, C.3, s. 410; Taberi, *a.g.e.*, C.2, s. 554-555; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 155.

⁵ Taberi, *a.g.e.*, C.2, s. 555; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 155; İbn KesİR, *a.g.e.*, C.4, s. 274; Hasan İbrahim Hasan, *İşlam Tarihi Hz.Peygamber'in Hayatı Hlaf-i Raşidin Dönemi- Emeviler*, s. 169; Ali Aksu, *İfk Olayı zerine Bir Değerlendirme*, s. 4.

⁶ İbn KesİR, *a.g.e.*, C. 4, s. 274; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 156; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İşlam Tarihi*, C.1, s. 486; Martin Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, s.536.

⁷ İbn Hişam, *Siret*, C.3, s. 411; Taberi, *Tarih*, C.2, s. 556; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 156; İbn KesİR, *a.g.e.*, C.4, s. 275; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İşlam Tarihi*, C.1, s. 486.

⁸ ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 156; Martin Lings, *a.g.e.*, s.536.

koyacaktır. Eğer bir günah işledinse Allah'tan mağfiret dile ve tevbe et. Çünkü kul tevbe ettiğinde Allah onun tevbesini kabul eder.”dedi.¹

Hiz. Peygamber sözlerini tamamlayınca gözlerim yaşla dolup taşı. Babama döndüm ve ‘Allah’ın Resulü’ne benim yerime sen cevap ver!’ dedim O da ‘Allah’a yemin ederim ki ne diyeceğimi bilemiyorum’ dedi. Bu defa anneme dönüp ‘Allah’ın Resulü’ne benim yerime sen cevap ver!’ dedim. O da ‘doğrusu ben de ne diyeceğimi bilmiyorum.’ dedi.²

Bunun üzerine ben ‘Kur’an’dan çok şey okumadım ama çok iyi biliyorum ki, sizler bu dedikoduyu duydunuz ve bu sizin gönlünüzde yer etti, belki de tasdik ettiniz. Şimdi ben size: ‘Bundan uzağım, masumum’ desem de bana inanmayacaksınız. Demek ki, Allah benim masum olduğumu bilirken, size hakkımda duyduğunuz şeyi itiraf edecek olsam bana inanacaksınız.’³

Sonra da dönüp yatağıma yattım. Allah’ın beni aklayacağını ve suçsuzluğumu ortaya koyacağını biliyordum. Benim durumum bana göre, Allah Teala’nın hakkımda ayet indirecek kadar önemli bir hadise değildi, ancak Resulullah’ın, Allah’ın beni aklayacağı bir rüya görmesini umuyordum.⁴ Vallahi henüz Resulullah yanımdan kalkmamış, ehl-i beytinden hiç kimse de dışarı çıkmamıştı ki, şiddetli bir vahiy geldiğinde Onu yakalayan hal başladı ve Allah, Peygamberine vahyini inzal buyurdu. Allah’a yeminler olsun ki, temiz olduğumu bildiğim için buna pek ehemmiyet vermedim. Annemle babam ise, Resulullah’ın sıkıntısı devam ettikçe korkudan canları çıkacak gibiydiler.⁵ Çünkü onlar, Allah’ın hakkımda insanların söylediği şeyin hakikat olduğunu vahyetmesinden endişe ediyorlardı. Bense kendimin böyle bir günahı işlemediğimi bildiğimden gayet rahat olup, hiç endişe duymadım.⁶

Nihayet Hiz. Peygamber’e bir aydır gelmeyen vahiy gelmiş ve hadisenin aslını haber vermişti: “Bu ağır iftirayı uyduranlar şüphesiz sizin içinizden bir gruptur. Bunu kendiniz için bir kötülük sanmayın, aksine o, sizin için bir iyiliktir. Onlardan her bir

¹ İbn Hişam, *a.g.e.*, C.3, s. Aynı yer; Taberi, *a.g.e.*, C.2, s. 553-559; ez-Zehebi, *a.g.e.*, C.2, s. 158; İbn Kesir, *a.g.e.*, C.4, s. 276; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.1, s. 486; Martin Lings, *a.g.e.*, s. 540.

² ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 158; Taberi, *Tarih*, C.2, s. 559; Martin Lings, *a.g.e.*, s. 540.

³ Taberi, *Tarih*, C.2, s. 559-560; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 158; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.1, s. 486; A.Hümeysra Aslantürk, *İfk Hadisesi*, s.219; Martin Lings, *a.g.e.*, s. 540.

⁴ İbn Hişam, *Süre*, C.3, s. 414; Taberi, *a.g.e.*, C.2, s. 559; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 158; İbn Kesir, *a.g.e.*, C.4, s. 277; Süleyman Ateş, *Tefsir*, C.6, s. 166; Martin Lings, *Hiz. Muhammed’in Hayatı*, s. 542.

⁵ İbn Hişam, *a.g.e.*, C.3, s. 415; Taberi, *a.g.e.*, C.2, s. 559; İbn Kesir, *a.g.e.*, C. 4, Aynı yer.

⁶ Buhari, *Halku Efâli’l- İbad ve’rredi Ale’l-Cehmiyye ve Ashâbi’t-Ta’til*, Beyrut, 1987, s. 52; Taberi, *Tarih*, C.2, s. 560; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 159-162; Seyfullah Kara, *a.g.m.*, s. 372.

kişiyi günah olarak ne işlemişse onun karşılığında cezası vardır. Bu günahın büyüğünü yüklenen kimse için de çok büyük bir azap vardır. Erkek ve kadın mü'minlerin bu iftirayı işittiklerinde, kendi vicdanları ile iyi zanda bulunup “bu, apaçık bir iftiradır” demeleri gerekmez miydi? Bu iddiayı ortaya atanların bu konuda dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Mademki şahitler getirip ispat edemediler, öyleyse onlar Allah nezdinde yalancıların ta kendisidirler...”¹

Yukarıdaki ve onları takip eden ayetlerde, Hz. Aişe'ye bir grup tarafından isnat edilen suçun iftira olduğu, bu kişilerin günah kazandıkları, müslümanların iftirayı duyduklarında ise, bunun apaçık bir iftira olduğunu söylemeleri,² ya da bunu yayanlardan şahit getirmelerini istemeleri gerektiği, mü'minler içinde hayasızlığın yayılmasını arzu edenler için dünya ve ahirette elem verici bir azap olduğu, eğer Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı, bu iftira günahından ötürü derhal azap vereceği, oysa O'nun, kullarına karşı çok şefkatli ve merhametli olduğu gibi hususlar ortaya konmuştur.³

Hz. Aişe'nin masumiyeti bu ayetlerle tescil edilince, Hz. Peygamber sevincinden gülmeye başlamıştı. Vahyin gelişinin hemen ardından söylediği ilk söz “Ey Aişe! Allah seni kesin olarak temize çıkarmıştır”⁴ şeklinde oldu. Allah'ın Elçisi bundan sonra büyük bir sevinçle dışarı çıktı ve inen ayetleri okuyarak halka Hz. Aişe'nin suçsuz olduğunu söyledi.⁵

Hz. Ebu Bekir, Hz. Aişe'nin suçsuz olduğuna dair ayetlerin gelişinden hemen sonra kalkarak sevincinden dolayı kızının başını öptü. Yine o, bu bir ay boyunca iftirayı yayarak, kendisine ve ailesine hayatı çekilmez hale getirenlerden biri olan Mıstah b. Usâse'ye daha önce vermiş olduğu nafakayı vermeyeceğine dair yemin etti.⁶ Ancak bu konuda: “İçinizde faziletli ve servet sahibi olanlar, yakınlarına, düşkünlere ve Allah yolunda hicret edenlere mallarından vermeyeceklerine dair yemin etmesinler, affetsinler geçsinler. Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz? Allah bağışlayandır, merhametli olandır”⁷ ayeti inince, Hz. Ebu Bekir “Beni bağışlamayı elbette isterim ey Rabbim!”

¹ Nur 24/11-13.

² Mustafa Fayda, “İfk”, C.21, s. 508.

³ Nur 24/14-20.

⁴ Taberi, *Tarih*, C.2, s. 560; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 159; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.1, s. 486; Martin Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 542.

⁵ İbn Hişam, *Siret*, C.3, s. 415; Taberi, *Tarih*, C.2, s.561-562; İbn Kesîr, *a.g.e.*, s. 277; Süleyman Ateş, *Tefsir*, C.6, s. 166.

⁶ İbn Hişam, *Siret*, C.3, s. 417; Taberi, *Tarih*, C.2, s.561; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 159; Martin Lings, *a.g.e.*, s. 542.

⁷ Nur 24/22.

diyerek, Mıstah'a daha önce vermekte olduğu nafakayı vermeye devam etti.¹ Çünkü Mıstah, Ebu Bekir'in akrabası olmasının yanı sıra, hem oldukça fakir hem de muhacirlerden idi.²

Hiç kuşku yok ki, olayla ilgili ayetlerin gelişine en fazla sevinen kişilerin başında Hz. Aişe gelmektedir. Çünkü iftirayla onun namus ve şerefi dile düşürülmüş, onuruyla oynanmıştır. Oysa gelen ayetler olayın iç yüzünü ortaya koymuş ve bütün söylenenlerin bir iftira olduğunu göstermiştir. Böylece kendisi hakkında kıyamete kadar okunacak ayetler inmiştir.³

Allah Teala'nın, bu yalanı 'İfk' diye isimlendirmiş⁴ olduğunun altını çizen Aslantürk'e göre, masum olan Hz. Aişe'nin, Resulullah'ın hanımı olması, onun tavır ve hareketleri hususunda herkesçe bilinen hali, zina şöyle dursun zinanın başlangıcı sayılabilecek davranıştan bile uzak oluşu İfk ile taban tabana zıttır. Diğer taraftan iftira edenler münafıklar ve onların arkadaşlarıdır.⁵

Hız. Aişe'nin böyle bir iftiradan uzak olduğuna dair, ayrı ayrı on ayetin inmiş olması, onun şeref ve faziletini açıkça ortaya koyduğu için, bu durum ona bir iyilik ve ödöl olmuştur. Allah Teala, o ayetlerle, iftira edenlerin yalancı olduklarına şahadet etmiş, iftira ettiklerini bildirmiş ve onlara lanetin vacip olduğunu haber vermiştir ki bu da, iftira edilen için alabildiğine bir şeref ve fazilet ifade eder. Bu ayet, iftiranın elebaşı olan kimse için büyük bir azap olacağını açıklayarak sona ermektedir. Burada kastedilen ilk isim elbette ki bu iftirayı ortaya atan ve münafıkların reisi olan Abdullah b. Übey b. Selül'dür.⁶

Hız. Aişe'ye atılan bu iftirayla asıl hedeflenen kişi Hız. Peygamberdi. Zaten İbn Übey'in, Mustalıkoğulları seferi esnasında Allah'ın Resulünün gelişen gücü ve itibarı dolayısıyla memnuniyetsizliğini ortaya koyduğu belirtilmektedir.⁷

¹ İbn Hişam, *Siret*, C.3, s. 417-419; Taberi, *Tarih*, C.2, s. 562; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 159; Martin Lings, *a.g.e.*, s. 544.

² ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 159; Süleyman Ateş, *Tefsir*, C.6, s. 166; Mustafa Fayda, "İfk", TDVİA, C.21, s. 508; Seyfullah Kara, *a.g.e.* s. 377; Ahmet Sezikli, *a.g.e.*, s. 119; *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, C.4, s. 40.

³ İfk Olayı hakkında bir değerlendirme için bkz: İbrahim Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara 2004, s. 195.

⁴ Nisa 4/20.

⁵ A.Hümeýra Aslantürk, *İfk Hadisesi*, s. 221.

⁶ İbn Hişam, *Siret*, C.3, s. 412; ez-Zemahşeri, Ebu'l- Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşaf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvîl*, Daru'l-Fikr, Beyrut Trz., C.3, s. 55; er-Razi, *Tefsir-i Kebir*, C.16, s. 559; Süleyman Ateş, *Tefsir*, C.6, s. 163; Hamdi Savaş, *İslam Tarihi I (Hız. Muhammed ve Dört Halife Devri)*, Kayseri 1995, s. 56; Salih Suruç, *Peygamberimizin Hayatı*, C.2, İstanbul 1993, s. 81; A.Hümeýra Aslantürk, *İfk Hadisesi*, s. 223.

⁷ İbn Kesir, *el-Bidaye*, C.4, s. 268-269; Seyfullah Kara, *a.g.e.*, s. 353.

Görülmektedir ki, İbn Übey’de Hz. Peygamber’e karşı büyük bir kin ve kıskançlık bulunmaktadır. Rivayetten anlaşıldığına göre Abdullah b.Übey, İslam öncesi Medine’de siyasî bir otoriteye sahipti ve lider olmaya adaydı. Ancak Allah’ın Resulünün Medine’ye gelişi, reisliğe hazırlanan İbn Übey’in siyasî nüfuz, otorite ve itibar kaybına yol açmış ve planlarını bozmuştu.¹ Otorite ve itibarını kaybeden İbn Übey, kendi taraftarlarıyla siyasî alanda teşkilatlanmaya başladı. Artık o ve taraftarları, her fırsatta, kendi planlarını bozan Hz. Peygamber’e ve tebliğ ettiği dine sözlü saldırılarda bulunmaya, böylece onu yıpratmaya çalışıyorlardı.

Hiç şüphesiz “İfk Olayı”nın da, İbn Übey ve onun yandaşlarının faaliyetlerinin bir uzantısı olduğu tüm açıklığıyla ortaya çıkmaktadır. Aslında olay iyice tetkik edildiğinde söz konusu iftira ile asıl hedeflenen kişinin Hz. Peygamber olduğu görülecektir. Onların, bu iftira ile Hz. Peygamber’i rencide ederek, onun müslümanlar, bilhassa Ensar arasındaki itibarını sarsmak, Müslümanlar üzerindeki etkisini kırmak, tebliğ faaliyetini zayıflatmak ve bu suretle kaybettiği itibarını yeniden kazanmak amacı güttüğü açıkça anlaşılmaktadır. Bütün bu sebeplerden dolayı iftira sadece Hz. Aişe’nin şahsında kalmayıp, aynı zamanda Resulullah’ın şahsına, toplumdaki itibarına ve hatta risaletine dil uzatıştır.

Diğer taraftan bu iftirayla münafıklar Hz. Ebu Bekir’in şerefi ile oynayarak, İslam’ın ilk günlerinden beri oluşturduğu itibarı zedelemek, Hz. Peygamber ile arasını açmak, onun Müslümanlar arasındaki nüfuzunu kırmak ve İslam’ın Medine’de yayılmasını engelleme gayesini de gütmektedirler. Çünkü İfk olayında da görüldüğü üzere Ebu Bekir fakir insanlara ve akrabalarına yardım ediyordu. Bu da onların İslam’a sıcak bakmalarına ve sonuçta yeni dine girmelerine sebep oluyordu. Münafıklar söz konusu iftira ile bunun önüne geçmek istemişlerdir.

Sonuç olarak ifk olayı, münafıkların hazırladığı bir tezgâh olarak karşımıza çıkmaktadır. Onlar, Müslümanların aleyhine olabilecek her olayı kullanmışlar ve İslam toplumunu sürekli yaralamaya çalışmışlardır. Beni Mustalik savaşında gelişen olayları da büyük bir ustalıkla kullanarak, İfk hadisesi sebebiyle Müslümanlar arasında tamiri zor yaralar açmışlardır. Bu olayla, esas olarak Hz. Peygamber’i hedef alan münafıklar, başta Allah’ın Resulü olmak üzere, Hz. Aişe ve anne babası ile Safvan b. Muattal ve diğer müslümanlara büyük acı çektirmişlerdir. Öyle ki, İslam toplumu parçalanma

¹ İbn Hişam, *Siret*, C.3, s. 401; Salih Suruç, *a.g.e.*, C.2, s. 72-73; Mustafa Fayda, “İfk”, TDVİA, C.21, s. 508.

noktasına gelmiş, münafıkların hedefledikleri sonuç neredeyse gerçekleşme aşamasına ulaşmıştı.

Hız. Peygamber gerçekten bu olayla çok sarsılmış, büyük üzüntüler yaşamıştı. Çünkü o bir yönüyle Allah'ın elçisi olması dolayısıyla lahuti özelliklere sahip olduğu gibi, diğer yönüyle de tüm insanlar gibi nasuti özelliklere sahiptir. O Allah'ın elçisi olduğu kadar aynı zamanda insandır da. O da diğer insanlar gibi duygu ve düşüncelere sahip, iyi ve güzel şeylerle sevinç duyan, kötü olaylarla üzülen, acı ve ıstırap hisseden, kısacası onların sahip olduğu tüm duygulara sahip olan bir varlıktır. O aynı zamanda iftiraya maruz kalan eşi Hız. Aişe'yi de son derece sevmektedir. Hatta o, daha önce ifade ettiğimiz gibi tüm eşleri arasında en çok sevdiği eşidir.

Peygamber de bir insan olarak, böylesine acı bir durumda her erkeğin hissettiği şeyleri hissetmiş, insanlar arasında eşine yapılan bu iftiradan dolayı rahatsızlık duymuş, onun suçsuzluğuna dair pek çok bulgu elde etmesine rağmen yine şüpheden kurtulamamış olay Medine'de gitgide yayılmıştır.¹ Bununla birlikte o, eşine karşı objektif davranmayı elden bırakmamış, sadece gerçeğin ortaya çıkmasına yardımcı olması düşüncesiyle Hız. Aişe hakkında Hız. Ali, Üsame, eşi Zeynep, hizmetçisi Büreyre, Hız. Ömer ve Hız. Osman gibi bazı sahabeyle istişarede bulunmuştur.²

İstişare ettiği kişiler arasında Hız. Ali'nin önemi büyüktür. O, üzüntünün boyutunu, Hız. Ali ile istişare ederken söylediği "İnsanların ailem hakkındaki söylediği beni çok mahzun ediyor"³ ifadesiyle, açık bir biçimde ortaya koymuştur. Çünkü onun bu istişaredeki tavrının, daha sonra Cemel Savaşının sebeplerinden birini teşkil ettiği belirtilmiştir.⁴ Philip Hitti "Hız. Aişe, yaralı bir gururun getirdiği bütün bir şiddet ile Hız. Ali'ye hasım çıkıyordu." derken, Hız. Ali'nin istişare karşısındaki tutumunu kastetmektedir.⁵ Bu bakımdan Hız. Ali'nin bu olayla ilgili istişarede sergilediği tavrın bilinmesinin, ileride ortaya çıkacak olan önemli siyasî olayların daha sağlıklı bir biçimde değerlendirilmesinde büyük bir yardımcı olacaktır.

Allah'ın Resulü, Hız. Ali ile Üsame b.Zeyd'i istişarede bulunmak üzere çağırdı. Üsame ona, Aişe'nin masum olduğunu ve onun hakkında ancak iyilik bildiğini ifade

¹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, C.4, s. 278; el-Buti, Muhammed Said Ramazan, *Fıkhu's-Sureti'n-Nebeviyye*, Beyrut 1991, s. 309.

² ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 156-157; Seyfullah Kara, *a.g.m.*, s. 358-363; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.1, s. 486; Ali Aksu, *İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme*, s. 10-11.

³ el-Heysemi, Nuruddin Ali b. Ebi Bekr, *Mecmau'z-Zevaid ve Menbau'l-Fevaid*, Beyrut 1967, C.9, s. 238.

⁴ Ahmet Akbulut, *Sahabe Devri Siyasî Hadiselerin Kelamî Problemlere Etkileri*, s. 217.

⁵ Philip Hitti, *İslam Tarihi*, Çev. Salih Tuğ, İstanbul 1995, C.1, s. 276.

etti.¹ Hz. Ali'nin bu konudaki yaklaşımı ise Üsâme'ninkinden farklı oldu. O, Hz. Peygamber'e şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü! Allah sana darlık vermedi. Aişe gibi pek çok kadın var boşama imkânın da vardır."² Onun hizmetçisine sor. O sana doğruyu söyler"³ dedi. Hizmetçisi Büreyre'nin Hz. Peygamber'e verdiği cevap, Aişe hakkında iyilikten başka hiçbir şey bilmediği, ona kendisini şüphelendirecek hiçbir kusurun bulunmadığı şeklindeydi.⁴

Hz. Ali'nin sözlerini iyi değerlendirmek için, Allah Resulünün içinde bulunduğu ıstıraplı durumu göz önünde bulundurmak gerekir. Hz. Ali ise Resulullah'ın acısına bizzat şahit olmuştur. Çünkü daha önce söylediğimiz gibi, Hz. Peygamber, bu olaydan ötürü ne kadar mahzun olduğunu Hz. Ali'ye çok net bir biçimde ifade etmiş, Aişe hakkında söylenenlerin kendisini üzdüğünü belirtmişti. Oysa o, kendisinin üzüldüğü her halinden belli olmakla beraber, bunu Hz. Ali'den başkasına söylememiştir. Bu konuda Hz. Ali, Allah'ın elçisinin daha fazla acı çekmemesi gerektiğini düşünmüş olmalıdır. Üstelik Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin kayınpederidir. Onun günler süren üzüntüsü, kızı Fatıma vasıtasıyla mutlaka Hz. Ali'nin evine, aile ortamına da yansımıştır. Dolayısıyla, bu hususlar göz önünde bulundurulmadan, Hz. Ali'nin kanaatini, "Hz. Aişe'nin "ifk"e söz konusu fiili işlediğine inanmak" şeklinde anlamak ve sözlerini o şekilde yorumlamak, pek doğru ve bilimsel bir yaklaşım olmasa gerektir.⁵

Hz. Ali, Peygamber'in düştüğü acının boyutunu ve bu olayın daha fazla büyütülmemesi gerektiğini belirterek, ilginç bir yaklaşım sergiledi. Ali'nin hem amcasının oğlu hem de kendisini koruyan Peygamber'in kalbini rahatsız eden bu acı ve sıkıntılara karşı hassasiyeti oldukça sertti. Sonuçta Ali'nin sözlerinde, Aişe'nin lehine sayılabilecek ifadeler yoktu. Ali insanların böyle bir mesele ile meşgul olmamalarını, konunun kapatılmasını, Hz. Peygamber'in daha fazla üzülp, yıpranmamasını istedi. Ali'nin Aişe'ye karşı herhangi bir şahsi dargınlığının olduğunu söylememize imkân yoktur. Ancak Hz. Aişe, diğer sahabelerden daha önce Hz. Ali'nin kendisinin

¹ Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.1, s. 486; Martin Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 538.

² Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.1, s. Aynı yer.

³ İbn Hişam, *Siret*, C.3, s. 413; Taberi, *Tarih*, C.2, s.557-558; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 156; İbn Kesîr, *el-Bidaye*, C.4, s. 276; Ahmet Akbulut, *a.g.e.*, s. 216; Mustafa Fayda, *"İfk"* mad., TDVİA, C.21, s. 508; Martin Lings, *a.g.e.*, s. 538.

⁴ İbn Hişam, *a.g.e.*, C.3, Aynı yer; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 156; İbn Kesir, *a.g.e.* C.4, s. 276

⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zadu'l-Mead fi Hedy-i Hayri'l-İbad*, Mısır 1980, C.2, s. 126; Seyfullah Kara, *a.g.e.*, s. 360.

suçsuzluğunu anlamasını bekliyordu. Onun yapacağı şahitlik, başkalarının şahitliğinden daha önemli olacaktı.¹

Hiz. Aişe bu beklentiler içindeyken, Hiz. Ali'nin ifk hadisesine olumsuz yaklaşımı doğru bir yaklaşım değildi. Çünkü Peygamber'in, eşini boşamasıyla problem halledilmiş olmayacaktı. Yarın başka iffetli müslüman bir kadına, aynı eylem münafıklar tarafından tekrarlanınca, iftira edilen kadının kocası, çareyi eşini boşamakta mı bulacaktı? Bu, kötü bir sünnet olmaz mıydı? Halbuki mesele Ali'nin düşündüğü kadar basit değildi. Allah tarafından Ali'nin bu yaklaşımı kabul görmezken, Üsame'nin ve bu yönde görüş belirten diğer sahabelerin yaklaşımı kabul gördü.

Allah Resulünün istişare ettiği kişiler arasında özellikle eşi Hiz. Zeynep'in tavrını zikretmek gerekir. Çünkü Resulullah'ın eşleri arasında gerek güzellik gerekse sevgi bakımından ona rakip olan tek kişi Hiz. Aişe idi.² Hiz. Zeynep'in kız kardeşi olan Hamne, kardeşinin önünde duran bu rakibi bertaraf edebilmek amacıyla "ifk olayı"nı yayanlardan biridir. Bu bakımdan Hiz. Zeynep'in istişare sonucu ortaya koyduğu görüş oldukça önemlidir.³

Hiz. Aişe, Hiz. Zeynep'in kendisi hakkında yaptığı şahitliği minnet duyarcasına şöyle anlatır: "Allah'ın Resulü Hiz. Zeynep'e "Aişe hakkında ne biliyorsun, ne gördün?" diye sordu. O da "Ey Allah'ın Resulü! Ben gözümü ve kulağımı, görmediğim ve işitmediğim şeylerden korurum. Vallahi Aişe hakkında iyilikten başka bir şey bilmiyorum"⁴ diyerek, güzel şahadette bulundu. Güzelliği ve Resulullah'ın yanındaki konumu itibariyle benimle rekabet etmesine rağmen, Allah onu takvası sebebiyle korudu. Ancak kız kardeşi Hamne, onunla birlikte İfk olayına karışan Hassan, Mistah ve diğer münafıklar helak oldular."⁵

Hiz. Peygamber'in hayatında önemli bir yeri olan ve hakkında ayetlerin nazil olduğu ifk hadisesi, siyasî olarak üniter bir devlet haline gelmeye başlayan İslam toplumunda ilk anda birtakım olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmış olsa da daha sonraki dönemlerde bazı müsbet durumları beraberinde getirdiğini söyleyebiliriz.

Olaya Peygamberimiz açısından bakıldığında eşinin münafıkların iftirasına uğraması, en çok sevdiği eşiyle ilişkilerini resmi düzeye indirgemesi, toplumda bazı

¹ Ali Aksu, *İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme*, s. 10.

² İbn Kesir, *el-Bidaye*, C.4, s. 253; Süleyman Ateş, *Tefsir*, C.6, s. 167.

³ İbn Hişam, *Siret*, C.3, s. 412; Seyfullah Kara, *a.g.m.*, s. 362.

⁴ ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 159; İbn Kesir, *el-Bidaye*, C.4, s. 253; Süleyman Ateş, *Tefsir*, C.6, s. 167.

⁵ İbn Kesir, *el-Bidaye*, C.4, s. 278; ez-Zehebi, *a.g.e.*, C.2, s. 159; Ali Aksu, *İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme*, s. 5.

Müslümanlar tarafından kendisine zinaya bulaşmış bir kadının kocası gözüyle bakılmasının yanında bir ay boyunca vahyin¹ ve dolayısıyla ilahi desteğinin kesilmesi gibi durumlar tahammülü imkânsız olan hususlardır.

Hiz. Aişe'nin durumu, Peygamberimizin durumundan daha da vahimdir. Böyle bir olay olmadığı halde iftiraya maruz kalan tamamen kendisidir. Aynı zamanda o, Medine site devletinin liderinin hanımıdır. Dolayısıyla kendi durumuna üzüldürken onu bu konuda savunmayan Resulullah'a da kırgındır. Yine o aynı zamanda devlet başkanının en yakın arkadaşının ve toplumunda yüksek bir konumda bulunan Hiz. Ebu Bekir'in kızıdır. Babasının da onu savunma konusunda elinden bir şey gelmemektedir.

Ancak bütün bu eziyetler bir ay sonra Hiz. Aişe'nin iffeti konusunda onun masumluğunu ifade eden ayetlerin nüzülü ile birlikte son bulmuş, Hiz. Aişe, eşi, anne babası ve bu konuda kendisinin masumluğuna inananlar sevinmiş, Müslümanlar ise birbirlerine kenetlenmişlerdir. Bununla birlikte o, Müslümanlar nazarında Allah tarafından bizzat iffetli ve namuslu bir kadın olarak gösterilmesinin yanında hakkında ayetlerin indiği şerefli bir kadın olmuştur. Böylece Hiz. Aişe, Peygamberin eşi, Mü'minlerin annesi gibi unvanları ve ayrıca samimi imanı, sağlam seciyesi, yüksek terbiyesi, kuvvetli zekâsı, ince anlayışı, güzel konuşması, derin bilgisi sayesinde hem Peygamber hem de Müslümanlar nazarında çok önemli bir mevki kazanmıştır.

Günümüzde Allah'ın elçisini yargılamaya ve eşini suçlu göstermeye daha baştan karar veren bazı kişiler, onun Aişe'ye olan sevgisini istismar etmekte ve "Muhammed'in Aişe'ye zaafı olduğundan ayrı durmaya daha fazla dayanamadı ve Tanrı'dan eşinin suçsuz olduğunu bildiren bir ayet geldiğini söyleyerek, hanımıyla barıştı"² demektedirler. Hatta bu ayetleri Hiz. Peygamber'in uydurduğunu da iddia etmektedirler. Halbuki konuyla ilgili olarak gelen vahiy, Allah'ın Resulünün uydurmasıyla yahut onun isteğiyle gelmiş olsaydı, O, bir ay boyunca beklemez, daha Medine'ye girmeden ayetlerin geldiğini söyler ve böylece problem baştan çözülmüş olur, kendisi de büyük sıkıntılar çekmezdi. Oysa O, öylesine büyük acılar çekiyordu ve belki de utanç içinde bulunuyordu ki, bu yüzden vakitlerinin çoğunu evinde geçiriyor ve çoğu zaman evinden çıkmıyordu. Aslında vahyin, Hiz. Peygamber'in isteğiyle gelmediği gerçeğinin görülmüş olması, İfk hadisesinin önemli neticelerindendir.³

¹ Vakidi, *Kitabu'l-Meğazi*, C. 2, s. 432; et-Taberi, Muhammed b. Cerir, *Camii'l- Beyan an Te'vili'l- Kur'an*, Mısır 1954, C.18, s. 91-92.

² İlhan Arsel, *Şeriat ve Kadın*, İstanbul 1991, s. 283.

³ Seyfullah Kara, *a.g.m.*, s. 356.

2.3.1.2. Teyemmüm Ayetinin Gelmesi

İfk olayı konusunda Hz. Aişe'nin masumluğunu belirten ayetlerin gelmesi gibi aynı şekilde teyemmüm ayetinin gelmesi de Hz. Aişe'yle ilgilidir. Bu ayetin nüzulüne vesile olan olay, yine Hz. Aişe'nin de katıldığı bir sefer sırasında kolyesini kaybetmesi neticesinde oluşmuştur.¹ Olayı Hz. Aişe şöyle anlatmaktadır: “Hz. Peygamber'in katıldığı seferlerin birinde beraberce yola çıktık. Ya Beyda, ya da Zatü'l-Ceyş'e vardığımızda kolyem kayboldu. Arayıp bulunsun diye Resulullah ve yanında bulunan herkes orada bekledi. Halbuki subaşında değillerdi. İnsanlar Ebu Bekir'e gelip ‘Ya Ebu Bekir Aişe'nin ettiğini gördün mü? Resulullah'ı ve insanları alıkoydu, subaşında değiller ve yanlarında su da yok’ dediler.”² Ebu Bekir, ben Peygamberin başı dizimde uyur haldeyken yanıma geldi. ‘Resulullah'ı ve insanları alıkoydun, subaşında değiller ve yanlarında su da yok’ diyerek beni azarladı ve söylendi. Eliyle böğrümüne vurmaya başladı. Resulullah'ın başı dizimde olduğu için hareket edemedim. Susuz olarak sabahladılar. Teyemmüm ayeti nazil oldu ve teyemmüm ettiler.”³ Bu olay sonucunda Maide suresinin “...su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin de yüzünüzü ve (dirseklere kadar) ellerinizi onunla meshedin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez; fakat sizi tertemiz kılmak ve size (ihsan ettiği) nimetini tamamlamak ister; umulur ki şükredersiniz”⁴ mealindeki teyemmüm ayeti nazil oldu. Ayetin nazil olmasından sonra Useyd, Hz. Aişe'ye: “Ey Ebu Bekir'in kızı bu bize getirdiğin ilk rahmet değil” dedi.⁵

Gün doğduğu halde kolye hala bulunamamıştı; fakat onu bulma ümidi kalmayınca onsuz ayrılmak üzere harekete geçildi. Aişe'nin devesi bütün gece yattığı yerden kalktığı anda kolye devenin altındaydı.⁶

Hz. Aişe'nin kendi dilinden öğrendiğimiz bu hadise, müslümanların dinî pratiklerini yerine getirirken onlara sunulan çok önemli bir kolaylık olarak Müslümanların hayatındaki yerini almıştır. Teyemmüm ayetinin, Hz. Aişe'nin insani ve kadınlığa has bir tavrının kolyesini kaybetmek ve aramak için ordunun bir yerde namaz

¹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini*, C. 3, s. 1583.

² Martin Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, s.530.

³ Buhari, *Sahih*, Teyemmüm I, No: 327; Abdurrezzak, *el-Musannef*, C.1, s. 178; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 170; Süleyman Nedvi, *Asr-ı Saadet*, C.5, s. 157-158.

⁴ Maide 5/6.

⁵ Martin Lings, *a.g.e.*, s. 530.

⁶ *A.g.e.*, s. Aynı yer.

vakitlerini geçirecek kadar kalmaları neticesine gelmiş olması onun şahsiyeti adına kaydedilecek önemli bir puandır.¹

Aişe'nin inişine vesile olduğu sembolik abdest denilen teyemmüm, sadece Müslüman ümmete has bir kolaylıktır. Hz. Peygamber, yalnız kendisine verilen beş şeyden biri olarak yeryüzünün kendisine ve ümmetine temiz kılındığını bildirmiştir ve bu husus Hz. Aişe'nin vesilesiyle inzal olmuştur.²

2.3.1.3. İlâ' Hadisesi

İslam tarihinde daha sonraki tarihlere etkisi olmuş birçok olay yaşanmıştır. Bunlardan biri de hicretin dokuzuncu senesinde meydana gelen³ İlâ' hadisesidir. İlâ'nın lügat manası “mutlak yemin”dir. Fıkıh dilinde ise, erkeğin cinsi muamelede bulunmamak üzere hanımlarına yaklaşmamaya yemin etmesi demektir.⁴

İlâ' hadisesiyle ilgili ayet Tahrim suresinin ilk ayeti olup nüzul sebebi konusunda iki türlü rivayet mevcuttur. Birinci rivayete göre Hz. Peygamber, Hz. Aişe'nin gününde Hz. Mâriye ile baş başa kalır Hz. Hafsa bunu sezer. Bunun üzerine de Hz. Peygamber Hafsa'ya:“Bunu benim için gizle. Mâriye'yi kendime haram kıldım, Hz. Ebu Bekir'le Ömer'in benim vefatımdan sonra Ümmetimin işini deruhte edeceklerini sana müjdelerim” der. Fakat Hafsa çok samimi iki dost oldukları için Peygamberle kendisi arasındaki bu sırrı Hz. Aişe'ye söyler. Bunun üzerine Hz. Peygamber onu boşamış hanımlarını da terk ederek Mâriye'nin evinde kalmıştır.⁵

Hz. Peygamber, Hafsa'nın bu sırrı Hz. Aişe'ye ifşa etmesinden dolayı serzenişte bulunmuş ve bunun üzerine de Hz. Hafsa ve Aişe birbirlerine arka çıkarak dünya refah ve zinetine taalluk eden bazı isteklerde bulunmuştu. Peygamberimiz sade bir hayat yaşadığı gibi hanımlarından da sade bir hayat sürmelerini ve buna rıza göstermelerini arzu etmiş, bunun için de isteklerine müsbet cevap vermemişti. Onlara dünya hayatının önemli olmadığını anlatmak, bir ders vermek ve sonuçta rızalarını yoklamak üzere kendisine helal haram kılmak suretiyle bir yemin etmiş ve haremlelerinden ilâ' şeklinde çekilip meşrebe denilen selamlık odasında bir ay uzlete çekilmiştir.⁶

¹ A.g.e., s. 32.

² Nimet Yılmaz, *Hz. Aişe'nin İlk Müslüman Topluma Sosyolojik Etkileri*, s. 32.

³ Ömer Rıza Doğrul, *Büyük İslam Tarihi*, C.3, s. 324; Salih Suruç, *Peygamberimizin Hayatı*, C.2, s. 444.

⁴ Salih Suruç, *a.g.e.*, C.2, s. 444.

⁵ ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf*, C. 4, s.124; er-Razi, *Tefsir-i Kebir*, C.21, s. 551-552.

⁶ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.7, s. 5085; Salih Suruç, *a.g.e.*, C.2, s. 440.

Hatta bunu haber alan Hz. Ömer, Hafsa'ya "Eğer Hattab'ın soyunda bir hayır olsaydı o seni boşamazdı" deyince, Cebail (a.s.) Peygamber'e gelerek: "Ona dön. Çünkü o oruç ve namazı çok olan bir hanımdır. Ayrıca o senin cennetteki hanımlarındandır"¹ demiştir. Hz. Peygamber'in, Hz. Hafsa'yı boşamadığı ama onu boşayabileceği uyarısında bulunduğu da ileri sürülmüştür.²

İkinci rivayet ise şöyledir: Hz. Peygamber'in bir âdeti vardı. Her ikinci namazından sonra hanımlarını dolaşır, onların hal ve hatırlarını sorar, ihtiyaçlarını tesbit ederdi. Akşam da sıra hangi hanımında ise, o hanımının odasında diğer bütün hanımları toplanırlar, sohbet ederlerdi. Sonra da herkes kendi hüccesine çekilirdi. Peygamberimizin bu ziyaretlerinde eşlerinden her biri yanlarında bulunanlardan kendisine ikram ederlerdi. Hz. Zeynep Peygamberimizin her gelişinde ona balı sevdiği için ikram ederdi. Bundan dolayı O, Zeynep'in yanında biraz daha fazla kalırdı. Hz. Aişe, Peygamberimizin Zeynep'in yanında fazla kalmasının ikram ettiği bal şerbetinden kaynaklandığını öğrendi.³

Hz. Aişe ile Hz. Zeynep arasında bir rekabet vardı. Hatta bu yüzden Peygamberimizin zevceleri iki gruba ayrılmışlardı. Hz. Sevede, Hz. Safiye ve Hz. Hafsa Hz. Aişe'nin tarafını, Ümmü Seleme ile Ümmü Habibe Meymune ve Cüveyriye ise Hz. Zeynep'in grubunu teşkil ediyordu.⁴

Peygamberimizin, Zeynep'in yanında fazla kalmasından dolayı üzülen Hz. Aişe, taraftarları olan diğer hanımları da toplayarak kendilerine şu talimatı verdi: "Resulullah hangimizin yanına gelirse, kendisine şöyle soracağız: "Ya Resulallah! Meğafir⁵ mi yediniz? Resulallah, 'Hayır' diyecektir. Biz de o zaman, o halde bu koku ne? diye soracağız. O ise 'Zeynep bana bal şerbeti içirmiştir.' diyecektir. O zaman da biz, 'Demek o balın arısı urfut ağacından yayılmış, bal toplamış' deriz. Hz. Peygamber Hafsa'nın evine geldiğinde Hz. Aişe ile anlaştıkları şeyi söyleyince, kötü kokmaktan hoşlanmadığı için kendisine bal yemeyi haram kılmıştır.⁶

Böylece Hz. Peygamber sırf hanımlarını memnun etmek ve aralarındaki kıskançlığın aile nizamı üzerinde aksi tesirinden dolayı kendisine helal bir gıda olan

¹ İbn Sa'd, *Tabakat*, C:8, s. 286.

² ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf*, C. 4, s.124; er-Razi, *Tefsir-i Kebir*, C.21, s. 551-552.

³ Salih Suruç, *a.g.e.*, C.2, s. 444.

⁴ *a.g.e.*, C. 2, s. 441.

⁵ Meğafir, mağfurun çoğuludur. Mağfur fena kokulu urfut ağacının yapışkan, tatlı; fakat fena kokulu bir zatkıdır. Hz. Peygamber bu kokudan fazlasıyla rahatsız olurdu. Hz. Aişe bunu bildiği için bu tarz bir talimatta bulunmuştu. Bkz: Salih Suruç, *Peygamberimizin Hayatı*, C.2, s. 441-442.

⁶ İbn Sa'd, *Tabakat*, C.8, s. 286-287; ez-Zehebî, *Siyer*, C.2, s. 214-215.

baldan yememeye yemin etmiştir. Bu yemin üzerine şu ayet nazil oldu: “Ey Peygamber! Niçin hanımlarının hoşnutluğunu arayıp da Allah’ın helal kıldığı şeyi kendine yasaklıyorsun? Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir.”¹ Hz. Hafsa Resulullah’ın bu sırrını gizleyemedi. Çok geçmeden Hz. Aişe’ye duyurdu. Olayı diğer hanımları da duydu. Mahremiyetin muhafazasını istediği vakıanın ifşa edildiğini, Cenab-ı Hak, Resulüne vahiyle bildirdi: “Hani Peygamber, hanımlarından birine gizlice bir söz söylemişti. Hanımı bu sözü açığa vurunca, Allah da Peygamberine sırrının açıklandığını bildirdi. Sonra Peygamber o hanımına, açığa vurmuş olduğu şeyin bir kısmını bildirdi, bir kısmını da yüzüne vurmadı. Ona durumu böylece anlatınca, hanımı ‘Bunu sana kim bildirdi?’ diye sordu. Peygamber de ‘Her şeyi hakkıyla bilen ve her şeyden hakkıyla haberdar olan Allah bildirdi’ diye cevap verdi.”²

Bunun üzerine, dünya hayatının nazarındaki ehemmiyetsizliğini anlatmak, hanımlarına bir ders vermek, aynı zamanda aralarındaki kıskançlık ve çekememezliğe mani olabilmek düşüncesiyle ve neticede onların zatına besledikleri muhabbet ve sadakatlerini ölçmek maksadıyla onlardan bir ay uzak durmak üzere yemin etti. Bu yeminden sonra da, Meşrebe diye anılan çardakta tek başına yatıp kalkmaya başladı.³

Bir ay dolunca Resulullah, inzivadan çıkarak hanımlarıyla görüşmeye başladı. Bu sırada şu ayet nazil oldu: “Ey Peygamber, hanımlarına de ki ‘Eğer dünya hayatını ve zevkini istiyorsanız, gelin boşanma bedelinizi verip sizi güzellikle serbest bırakayım. Eğer Allah’ı, Resulünü ve ahiret yurdunu istiyorsanız, şüphesiz ki sizden iyilik yapan ve iyi kullukta bulunanlar için Allah pek büyük mükâfat hazırlamıştır.”⁴

Buna göre, Resulullah, hanımlarını, dünya ve dünya ziynetiyle Allah ve Resulünü tercihte serbest bırakmıştı. Ayet nazil olduğu sırada O, Hz. Aişe’nin yanında idi. İlk önce meseleyi ona açtı. Hatta bu konuda anasına babasına danışabileceğini söyledi. Hz. Aişe ise: “Ben, bu hususta mı anneme babama danışacağım! Ben elbette ki, Allah’ı, Resulünü ve ahiret yurdunu tercih ediyorum!” diye cevap verdi. Hz. Peygamber’in diğer hanımları da aynı şekilde Allah ve Resulünün rızasını ve ahiret yurdunu, dünya ve ziynetine tercih ettiler. Böylece Peygamberimize muhabbet ve sadakatlerini ispatlamış oldular.⁵

¹ Tahrir 66/1.

² Tahrir 66/3.

³ Salih Suruç, *Peygamberimizin Hayatı*, C.2, s. 443-444.

⁴ Ahzab, 33/28-29.

⁵ Ömer Rıza Doğrul, *Büyük İslam Tarihi*, C.3,s. 326; Salih Suruç, *a.g.e.*, C. 2, s. 446-447.

2.3.2. Vahye Vesile Olması Sebebiyle İnsanların Üzerinde Bıraktığı Etkiler

Hiz. Aişe'nin iftiraya uğrayıp ayetlerle temize çıkarılması, kaybettiğı kolyesi aranırken geçmek üzere olan namazın kılınabilmesi için teyemmüm kolaylığının Allah tarafından Müslümanlara tanınması ve ilâ' olayı gibi kendisinin sebep olduğu hususlarda vahyin gelişı, Müslümanların nazarında Aişe'nin statüsünü belirleyen önemli sebepler olmuştur.

Allah'ın, Hiz. Aişe'yi vesile kılarak insanlara kolaylıklar ve bereketler verdiği ve Hiz. Aişe'nin mübarek bir insan olduğu kanaatini, kaynaklardaki sahabe sözlerinde bulmak hiç de zor değildir. Hiz Aişe'ye, kızgınlığını dili ve eliyle ifade etmesine rağmen babası Ebu Bekir, teyemmüm ayeti gelince:“Ey kızım, vallahi senin bu kadar mübarek biri olduğunu bilmiyordum. Allah senin vesilenle insanlara ne kadar kolaylık ve bereket kılmıştır”¹ demekten kendini alamamıştır.

Yine teyemmüm ayetinin gelişinin akabinde Hiz. Aişe'ye Useyd b.Hudayr: “Ey Ebu Bekir'in kızı bu senin ilk bereketin değil”² diyerek hayret ve hayranlığını ifade etmiştir.

Son olarak, Hiz. Aişe'nin hastalığında kendini ziyaret eden İbn Abbas'ın ona hitaben söylediklerini aktarıyoruz:“Sen Peygamber'e eşlerinden en sevgili oldandın. Ebva gecesinde gerdanlığın düştü. Peygamber onu arıyordu, insanların yanında su yoktu. ‘Temiz toprağa teyemmüm edin’ ayeti indi. Bu senin sebebinle oldu. Bu ümmete Allah rahmet olarak indirdi. Sonra Allah yedi kat gökten senin suçsuzluğunu bildirdi. İçinde Allah'ın anıldığı her mescitte senin suçsuzluğunu anlatan ayetler gece gündüz okunmaktadır.”³

2.3.3. Hiz. Peygamber'in Son Günlerinde Hiz. Aişe

Hiz. Peygamber bir baş ağrısından dolayı Meymune'nin evinde bulunduğu sırada rahatsızlanmıştı.⁴ Mutadı veçhile her ayrı gecesini hanımlarından birinin evinde geçirmeye devam etti. Fakat buna da takatİ kalmayınca hepsi ona zevcesi Aişe'de kalmasını söylediler. İki yeğeni Ali ve el-Fadl b. Abbas'ın omuzlarına dayanarak Hiz. Aişe'nin odasına girdi.⁵ Hiz. Peygamber'in, Aişe'nin evini tercih edip son günlerini

¹ ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 171.

² A.g.e., C.2, s. 170.

³ A.g.e., C.2, s. 180.

⁴ İbn Sa'd, *Tabakat*, C.2, s. 205-206; Harun Reşit Demirel, *Hiz. Aişe ve Siyaset*, Van 2000, s. 124.

⁵ İbn Hişam, *Siret*, C.4, s. 402.

onun yanında geçirmesi, onun bu dönemdeki davranış ve sözlerinin gerek o günkü topluma gerekse bugün bizlere yol göstermesi açısından önemlidir. Çünkü son günlerini yaşayan Hz. Peygamber'in söz ve davranışları İslam toplumu için çok büyük önem arz ediyordu.

Peygamberimizin hastalığı artmakta devam ediyordu. Bir ara kendisini iyi hissedip yatağından kalkıp camiye gitti. Orada minbere oturdu ve Uhud şehitleri için dua ederek hutbesine başladı.¹ Daha sonra Hz. Ebu Bekir'den çok memnun olduğunu belirten Peygamberimiz mescide açılan yan kapıları kapattırıp, yalnız Ebu Bekir'inin açık kalmasını emretti "Sizleri Tanrıya emanet ediyorum" deyip odasına çekildi.²

Resulullah hastalığından önce Hz. Aişe'ye bir miktar para emanet etmişti. Bunu hastalığında hatırlayarak Aişe'ye: "Bu paraları hemen Allah yolunda sarf et. Muhammed Allah'a kavuşurken zimmetinde böyle bir şey kalmasın" dedi. Hz. Aişe bu parayı hemen fakirlere dağıttı.³ İşte böyle bir rivayet Hz. Muhammed'e bağlı insanların ölüm halinde nasıl davranacakları konusunda aydınlatmış ve birçok sahabenin tasadduku şiar edinmelerini sağlamıştır.

Hz. Peygamber, hastalığının başlangıcında Hz. Ebu Bekir'i kendisinin yerini almakla vazifelendirmişti. Onun aranıp bulunamaması üzerine haberci, Hz. Ömer'in namaz kıldırmasını söyledi. Onun sesini odasından duyan Resulullah: "Hayır Ebu Bekir benim yerimi almalıdır" dedi. Ebu Bekir'i tekrar aramaya gittiler ve bundan böyle O, Hz. Muhammed'in hastalığı süresince namazı kıldırarak görevlendirilmiş oldu.

Hz. Peygamber, ölümünden üç gün öncesine dek, namaz vakitlerinde mescide gidip namaz kıldırdı. Üç gün önce yatsı vaktinde, mescide gidemeyeceğini anlayınca, Ebu Bekir'in imamlık etmesini söyledi. Hz. Aişe, Ey Allah'ın Resülü, "Ebu Bekir ince bir adamdır, sesi zayıftır, Kur'an'ı okuduğu zaman çok ağlayandır" diye cevap verdi. Peygamberimiz tekrar "Ona söyleyiniz millete namaz kıldırınsın" dedi. Hz. Aişe aynı sözü tekrarlayınca Peygamberimiz: "Siz kadınlar Yusuf'a hile yaptınız, git söyle millete namaz kıldırınsın" dedi. Hz. Aişe bu sözlerinin gerekçesini şöyle açıklıyor: "Vallahi ben bunu ancak Ebu Bekir'in millete imam olmamasını istediğim için söylüyordum. Biliyordum ki, Halk, Resulullah'ın makamına gelen bir adamı asla sevmezler ve çıkacak her uğursuz şeyi ona verecekler. Böyle bir durumun babamdan uzak kalmasını

¹ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, C.2, s. 1096.

² Neş'et Çağatay, *İslam Tarihi*, s. 275; Sabri Hizmetli, *İslam Tarihi*, Ankara 2001, s. 354-355.

³ İbn Sa'd, *Tabakat*, C.2, s. 368; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, C. 2, s. 1101.

istiyordum.”¹ Ebu Bekir böylece vekâleten on yedi vakit namaz kıldırmıştır ki, bunlardan birisinde, Peygamber de Ebu Bekir’in arkasında namaz kılmıştır.²

Daha sonra Peygamber’in durumu fenalaştı ve birkaç gün devam eden bir ruh teslimiyeti haline geçti. 8 Haziran 632 yılı Pazartesi günü kuşluk vakti vefat eden Peygamberimizin ölümünü Hz. Aişe şöyle anlatıyor: “Gençtim, hiçbir şey anlamıyordum; şaşkınlığım arasında, Resulullah kollarımda son nefesini verdi de benim haberim olmadı. Odadaki diğer hanımlar ağlamaya başlayınca, vuku bulanın ne olduğunu anladım. Resulullah’ın başını yastığa koydum, ayağa kalktım ve ben de diğerleri gibi yüzüme vuruyordum.”³

Onun bu hastalığı sırasında vasiyetname konusu gündeme gelmiştir. Orada ashabın yanına toplandığı sırada Hz. Muhammed: “Bana kâğıt, kalem getirin, size bir vasiyetname yazayım, benden sonra şaşırmasınız”⁴ dedi. Ashab arasında anlaşmazlık çıktı. Bir bölüğü kâğıt kalem getirelim yazsın dedi, bir bölüğü, ‘Resul hastadır, böyle bir işle yorulmasın, belki de hastalığı arttığından sayıklıyordur’ diye ileri geri konuşmaya başladılar. Resul, “Peygamberler katında ashabın tartışması saygısızlıktır” dedi.⁵

Hz. Peygamber’in rahatsızlığı esnasında ileri yıllarda siyaset sahnesini şekillendirecek bir takım gelişmeler olmuştur. Bunların en önemlisi devlet başkanlığına kimin geçeceği. Bize ulaşan bilgilere göre Abbas b. Muttalib, hilafetin Haşim oğullarından Hz. Ali’ye kalmasını arzulamaktaydı. Hatta bu hususta Hz. Ali’yi teşvik eden Hz. Abbas, hilafetin kendine bırakılıp bırakılmayacağını sormasını istemişti.

Bu konudaki rivayet şöyledir: İbn Abbas anlatıyor: “Hz. Ali, Peygamberimizin ölüm hastalığı sırasında yanından dışarı çıktı. Dışarıda bekleyen halk “Ey Ebu’l- Hasan! Resulullah ne durumda” diye sordular. O da: “Allah’a hamd olsun iyileşti” dedi. Hz. Abbas onun elinden tuttu ve “üç gün sonra Resulullah vefat edecek ve sen başka birine memur olacaksın. Vallahi ben Resulullah’ın bu hastalığından kurtulamayıp vefat edeceğini görüyorum. Zira ben Abdumuttalip oğullarının ölüm sırasında aldığı şekli biliyorum. Gel Resulullah’a gidip bu iş-hilafet- kimde kalacak, ona soralım. Bizde kalacaksa bilmiş oluruz. Bizden başkasında kalacaksa kendisiyle konuşuruz da bize tavsiyede bulunur” dedi.” Ali “Eğer biz onu sorarsak bunun üzerine –hilafeti-

¹ İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.3, s. 95-96; İbn Hişam, *Siret*, C.4. s. 406-407; Suyuti, *Tarihu’l-Hulefa*, s. 74.

² *A.g.e.*, Aynı yer.

³ İbn Hişam, *a.g.e.*, C.4, s. 416. İbn Kesir, *el-Bidaye*, C.6. s. 425; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, C. 2, s. 1102.

⁴ Buhari, *Sahih*, Cihad 172, No:2788.

⁵ eş-Şehristani, Ebu Feth Muhammed b. Abdilkerim, *el-Milel ve’n-Nihal*, thk. Abdülemir Ali Mehna-Ali Hasan Fahur, Beyrut 1975, C.1, s. 22; Neş’et Çağatay, *İslam Tarihi*, s. 276.

yasaklarsa, halk ondan sonra onu asla bize vermez. Vallahi ben böyle bir şey sormam!” diye cevap verdi.¹

Bu arzu ileriki yıllarda polemik konusu olacak ve Sünniler ile Şiilerin günümüze dek olan münakaşalarına zemin hazırlayacaktır. Hz. Peygamber’in vefatından sonra, Hz. Ali’yi halife bıraktığına dair bir takım dedikodular çıkması üzerine Hz. Aişe babasının hilafetini destekleyerek şöyle der: “el-Esved şöyle dedi: Hz. Aişe’nin mescidinde “Hz. Peygamber Ali’yi tavsiye etti mi?” diye sordum. Hz. Aişe: “Bunu kim söyledi? O başını göğsüme yasladı ve o halde bir leğen istedi, ona meyletti ve bu şekilde vefat etti. Ben bunu hissetmedim. Nasıl olur da Ali’yi vasiyet eder”² diye cevap verdi.

Babasının hilafetinin meşruiyeti söz konusu olduğu bir zamanda bu olayı rivayet eden Hz. Aişe, aynı zamanda Hz. Ali ve taraftarlarının iddialarının da bir noktada önünü kesmiştir. Gerçi o, babasının hilafete geçişinin acele olduğunu kabul etmiş olsa da böyle olmasının ümmet için hayırlı olduğu görüşündedir. Bu husustaki rivayet şu şekildedir: “Hz. Aişe’den rivayet edilmiştir: Resulullah vefat ettiğinde Hz. Ömer ayağa kalkıp: “Vallahi Resulullah vefat etmedi. Allah onu mutlaka geri gönderecektir, O da münafık kimselerin elini kesecek.”diyordu. Derken Ebu Bekir geldi, Resulullah’ın yüzünü açtı ve öptü. “Anam babam sana feda olsun. Sağlığında hoştun, ölümünde de hoşsun. Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zü’l-Celal’e yemin olsun, Allah sana ebediyen iki ölüm tattırmayacak” dedi. Sonra dışarıya çıkıp Hz. Ömer’i kastederek:“Ey! Peygamber ölmedi diyen kişi! Ağır ol” dedi. Hz. Ebu Bekir konuşmaya başlayınca Hz. Ömer oturdu. Ebu Bekir Allah’a hamd ve sena ettikten sonra: “Haberiniz olsun! Kim Muhammed’e tapıyorsa bilsin ki Muhammed artık ölmüştür. Kim de Allah’a tapıyorsa o da bilsin ki Allah haydır, ölümsüzdür” dedi³ ve Al-i İmran suresi 144. ayetini okudu: “Muhammed ancak bir Peygamberdir. Ölür veya öldürülürse geriye mi döndürüleceksiniz? Geriye dönen, Allah’a hiçbir zarar vermez. Allah şükredenlerin mükâfatını verecektir.”⁴

Bu açıklama üzerine halk ağlamaya başladı. Ensar daha sonra Beni Saide’de Sa’d b. Ubade’nin etrafında toplandılar. Ensar “Bizden bir emir, sizden bir emir

¹ Buhari, *Sahih*, İsti’zan 29 No: 5911; İbn Hişam, *Siret*, C.4, s. 409; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, C.2, s. 1098-1099.

² Buhari, *Sahih*, Meğazi, 83; İsti’zan, 3; Vasâyâ, 1, No: 2590; Ahmed b. Hanbel *Müsned*, 1, 263, 325.

³ Neş’et Çağatay, *a.g.e.*, s. 276-277.

⁴ Al-i İmran, 3/144.

dediler”¹ Hz. Ebu Bekir, Ömer ve Ebu Ubeyde oraya geldiler Hz. Ömer konuşmaya başladı ancak Hz. Ebu Bekir onu susturdu.

Ömer şöyle diyecekti: “Vallahi zihnimde bazı sözler hazırlamış, Hz. Ebu Bekir bunlara ulaşamaz-hatırından bunlar geçmeyebilir diye endişe etmişim. Ama yemin olsun Ebu Bekir öyle bir konuştu ki, içimde hazırlamış olduğum güzel sözlerin hepsine isabet etti, benim hatırıma gelmeyen şeylerin daha güzelini belîğ bir şekilde söyledi. O sözlerine şöyle devam etti: Bizler ümera, sizler vezirlersiniz.-Bu sözler üzerine Habbab b. Münzir ayağa kalkarak “Hayır vallahi biz bunu yapmayız. Bizden bir emir, sizden bir emir olacak” dedi. Hz. Ebu Bekir: “Bizler emirleriz sizler vezirlersiniz. Kureyşliler -yer itibariyle- Arapların ortasındadır, şerefçe de en gözdeleridir. Öyleyse Ömer’e veya Ebu Ubeyde’ye biat edin!”² Hz. Ömer atılarak “Bilakis biz sana biat ediyoruz. Sen bizim efendimizsin, en hayırlımızsın. Üstelik Resulullah’a da en hayırlı olanımızsınız!” dedi ve Hz. Ebu Bekir’in elinden tutarak ona biat etti. Hz. Ömer’den sonra halk da ona biat etti. Bunun üzerine birisi: “Sa’d b. Ubade’yi katlettiniz” diye bağırdı.

Hz. Ömer öfkeyle: “Allah onu katletsin” dedi. Hz. Aişe dedi ki: “Bu her iki konuşmada geçen sözleri Allah faydalı kıldı. Nitekim Hz. Ömer’in konuşması halkı korkuttu. Aralarında nifak vardı, onun konuşması ile Cenab-ı Hak nifakı bertaraf etti. Hz. Ebu Bekir de halkın nazarını Allah’a çevirip, üzerinde oldukları hakkı-İslam’ı- öğretti.”³ Oradan şu ayeti okuyarak ayrıldılar: “Muhammed ancak bir Peygamber’dir. Ölür veya öldürülürse geriye mi döndürüleceksiniz? Geriye dönen, Allah’a hiçbir zarar vermez. Allah şükredenlerin mükâfatını verecektir.”⁴

¹ İbn Sa’d, *Tabakat*, C.3, s. 97; eş-Şehristani, *el-Milel ve’n-Nihal*, C.1, s. 24.

² İbn Hişam, *Siret*, C. 4, s. 416; eş-Şehristani, *a.g.e.*, C.1, s. 24.

³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1, 8; İbn Ebi Şeybe, Abdullah b. Ebi Şeybe İbrahim b. Osman b. Ebi Bekr el-Kufi, *Musannef ebi Şeybe fi’l-Ehadis ve’l-Eser*, Thk. Said el-Lahm, Daru’l-Fıkr, Beyrut 1989, Megazi, 43, No: 43.

⁴ Al-i İmran 3/ 144.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. MUHAMMED (SAV)'İN ÖLÜMÜNDEN SONRA HZ. AİŞE

3.1. İlk Üç Halife Dönemindeki Siyasî Olaylarda Hz. Aişe

3.1.1. Hz. Ebu Bekir Dönemi ve Hz. Aişe

Kaynaklarda yer alan bazı tartışmalardan¹ Hz. Ebu Bekir'in halife seçilmesi olayının aceleye geldiği yönünde bir yorum çıkarma ihtimali söz konusu olsa da, halkın, seçimin hemen akabinde Ebu Bekir'e biat etmesi bu yöndeki tartışmaları sona erdirmiştir.

Demirel'in de vurguladığı gibi Hz. Aişe, babasının hilafeti ile alakalı her hususta daima onun yanında olmuş ve onu desteklemiştir.² Bazı kişilerin kendisine gelerek 'Hz. Peygamber yerine halife bıraksa idi kimi bırakırdı' şeklindeki bir soruya, Aişe'nin, "Peygamber kendinden sonra önce Ebu Bekir³ ardından da Ömer ve Osman'ı halife bırakırdı"⁴ şeklindeki cevabı, onun hilafet konusundaki tavrını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kendi tercihini göstermesi açısından ilginç ve önemli olan bu ifadeler, onun babasından sonra yerine geçecek kimseyi de belirtmiş olması, onun devletin en tepe noktasına tercihi esnasında Haşimoğulları'nı hiç zikretmemesi oldukça düşündürücüdür.⁵ Onun babasının hilafetine destek olarak kullanmış olduğu başka bir haber ise şöyledir: Aişe dedi ki: "Peygamber mescidi yaptığı zaman bir taş getirir ve duvara kor. Daha sonra Ebu Bekir, Ömer ve Osman getirip taş koyarlar. Peygamber daha sonra "Benden sonra hilafete geçecek bunlardır"⁶ der. Bu ve benzeri yöndeki rivayetler⁷ Peygamber'den sonra Ebu Bekir'in halife olması yönünde Aişe'nin tavrını göstermektedir.

¹ Özellikle Ali b. Ebi Talib'in, Ebu Bekir'e başlangıçta biat etmekten uzak durması hususu etrafında şekillenen tartışmalar hakkında bkz: İbn Kuteybe, *el-İmame ve's-Siyase*, C.1, s. 15-16; Ayrıca Ebu Bekir'in halife seçilmesi ile sonuçlanan Sakifetu Beni Saide olayı hakkında geniş bilgi için bkz: İbn Hişam, *Siret*, C.4, s. 412-418; Taberi, *Tarih*, (Beyrut baskısı), C.2, s. 445-462.

² *A.g.m.*, s. 127.

³ Ebu Bekir'in, Peygamber'den sonra ümmetin en faziletli olduğu dair Sünni kaynaklı rivayetler için bkz: Suyuti, *Tarihu'l-Hulefa*, s. 44-47.

⁴ İbn Sa'd, *Tabakat*, C.3, s. 96; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Mısır Trz., C. 6, s. 63; Suyuti, *a.g.e.*, s. 62.

⁵ Harun Reşit Demirel, *Hiz. Aişe ve Siyaset*, s. 127.

⁶ Ahmed b. Hanbel, *Sünen*, 592, No:1406.

⁷ Ebu Bekir'in hilafetini destekler mahiyette Aişe kaynaklı farklı rivayetler için bkz: Suyuti, *a.g.e.*, s. 61-67.

Hız. Aişe'nin, Peygamber'den sonra Ebu Bekir'in hilafetini açıkça desteklemesinin yanı sıra halifeliliğı boyunca da her zaman babasının yanında yer aldığı ve onun kararları üzerinde etkili olduğı görölmektedir.¹ Örneğın, Peygamberimizin bıraktığı miras ve dolayısıyla Fedek arazileri ile alakalı olarak eşlerinin, Hız. Osman'ı Hız. Ebu Bekir'e göndererek, kendilerine düşen mirasın verilmesini istemeleri hadisesinde, Hız. Aişe devreye girmiş, Hız. Ebu Bekir de Hız. Peygamber'in miras bırakmadığını, ondan geriye kalanların sadaka olduğunu söylemiştir.² Hız. Aişe, rivayet etmiş olduğı bu hadisle, babasının vermiş olduğı bu hükmü destekleyerek belki miras hususunda ileride olabilecek olan bir gevşemeyi de böylece önlemiş olabilir. Hatta bu olay Hız. Fatıma ve Ali ile Hız. Aişe'nin babasının arasının açılmasına sebep olmuştur.

Hız. Peygamber'den sonra devlet başkanlığı görevini alan Hız. Ebu Bekir aynı zamanda halife sıfatıyla adlandırılmıştır. Ancak bu halifelik Peygamberliğin devamı veya vekâleti anlamında bir hilafet değil, İslam devletinin idaresi ve dolayısıyla siyasî anlamda Hız. Peygamber'e vekâlet edilmesi anlamındadır. Hız. Ebu Bekir bu manada, Müslümanlara layık oldukları bir vekillik örneğı ve devlet idaresi göstermiştir. Zaten kendisi halife olarak seçilmesinin hemen ardından irat ettiğı hutbede hem kendi durumunu hem de kendinden sonra gelecek halifelerin nasıl olması gerektiğini ifade eden bir ders niteliğinde şu sözleri söylemişti: "Ey insanlar! Sizin en iyiniz olmadığım halde başınızda bulunuyorum. Görevimi hakkıyla yerine getirirsem, bana yardım ediniz. Yanılırsam bana doğru yolu gösteriniz. Doğruluk, emanet; yalancılık ise hıyanettir. İçinizdeki zayıf, hakkını alıncaya kadar benim nazarımda kuvvetlidir. İçinizdeki kuvvetli de, ondan mazlumun hakkını alıncaya kadar zayıftır. Bir millet, Allah yolunda cihat etmeyi bırakırsa zillate düşer. Bir millette kötölük yaygın ve revaçta olursa Allah o milleti belaya düşürür. Ben Allah ve Peygamber'e itaat ettiğim müddetçe siz de bana itaat ediniz. Ben, onlara isyan edersem sizin bana itaat etmeniz gerekmez. Haydi! Namaza kalkınız, Allah hepinize rahmet eylesin!"³ Ancak Hız. Aişe'nin siyasî olaylara müdahalesinin Hız. Ebu Bekir'in bizzat kendisi tarafından belirlenmiş olan siyasî sınırların dışında olmadığını söylemek mümkündür.⁴

¹ Bu konuda geniş bir değerlendirme için bkz: Harun Reşit Demirel, *a.g.m.*, s. 128.

² İbn Sa'd, *Tabakat*, C.2, s.406-407; C.8, 256-257; en-Nesai, Ebu Abdır Rahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Sinan, *es-Sünen*, Beyrut 1412/1990, C.7, s. 132; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, C.1, s. 17; Ömer Rıza Doğrul, *İslam Tarihi*, C. 3, s. 330.

³ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, C.1, s. 19; Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, C.2, s. 13-25.

⁴ Krş; Yılmaz, s. 64.

3.1.2. Hz. Ömer Dönemi ve Hz. Aişe

Hz. Ebu Bekir'in yaklaşık iki yıl süren ve Müslümanların geneli tarafından memnuniyetle karşılanan halifelik döneminin¹ ardından bizzat Ebu Bekir'in atamasıyla hilafete geçen Hz. Ömer dönemi başlamıştır.² Kaynaklarda Ebu Bekir'in hastalığı sırasında Abdurrahman b. Avf ile Osman b. Affan'ı çağırarak onlara Ömer hakkındaki düşüncelerini sordu. Onların da sen daha iyi bilirsin şeklinde cevap verdikleri bunun üzerine Hz. Ebu Bekir'in Osman'a "Benden sonra başınıza Ömer b. Hattab'ı seçtim onu dinleyin ve ona itaat edin." şeklinde bir mektup yazdırmıştır. Ayrıca Ömer'in kendi akrabası olmadığını da belirten Hz. Ebu Bekir'in Ömer'i, Müslümanların iyiliği için seçtiğini açıkladığı ve "Eğer Ömer iyilik ve adalet yaparsa bu benim bilgimdir. Eğer zulüm ve değişiklik yaparsa ne yapayım gaybı bilemem. Ben hayrı istedim. Herkes için kazandığı vardır" şeklindeki sözleriyle Müslümanlara bu konudaki düşüncesini açıkladığı rivayet edilmektedir.³

Hz. Ömer döneminde Hz. Aişe'yle ilgili olarak iki husus dikkatimiz çekmektedir. Genelde Ömer'le iyi ilişkiler içerisinde olan Aişe'nin, öncelikle Hz. Ömer'in halife seçilmesi hususunda olumlu bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Hz. Ömer'in halife seçilmesiyle ilgili rivayetlerin birinde Ebu Bekir'in hastalığı sırasında, Hz. Aişe'nin de içerisinde bulunduğu bir topluluk içerisinde Hz. Aişe babasına: "İnsanlarla bir anlaşma yapmak istiyor musun?" şeklinde bir soru sorar. Babasının da olumlu cevap vermesi üzerine Hz. Aişe: "Senden sonra devlet başkanlığını kime bırakacağını belirle" diye babasına açıkça bir teklifte bulunur. Babasından olumlu cevap alınca da fikrini beyan ederek "Bu hususta senden sonra en uygun kişi Ömer'dir" der. Mecliste bulunan oğlu Abdurrahman b. Ebu Bekir: "Kureyş, Osman b. Affan'ın yönetimini severler. Ömer'in sertliği sebebiyle yönetimini istemezler." diye muhalefet edince Hz. Ebu Bekir: "Devlet başkanlığına benim teklifim Ömer'dir" der.⁴ Söz konusu bu rivayet Hz. Aişe'nin Ebu Bekir'den sonra Ömer'in halifeliği konusunda da görüş beyan ettiğini ve kısmen de olsa Hz. Ömer'in halife seçilmesi konusunda etkili olduğunu göstermektedir.

Demirel, Hz. Aişe'nin Hz. Ali'yi gündeme getirmemesinin temelinde İfk hadisesinin olduğunun düşünülebileceğini söyleyerek bu konudaki düşüncelerini şöyle

¹ Krş: Ahmet Akbulut, *Sahabe Devri*, 137; Ömer Rıza Doğrul, *İslam Tarihi*, C.3, s. 331.

² Halife b. Hayyat, *Tarih*, s. 150;

³ İbn Sa'd, *Tabakat*, C.3, s. 106; Yakubi, *Tarih*, C.2, s. 25; ed-Dineveri, Ahmed b. Davud, *el-Ahbâru't-Tıval*, Beyrut Trz., s. 108; Mes'udi, *Murucu'z-Zeheb*, C.2, s. 306.

⁴ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, C.1, s. 21-22.

ifade etmektedir: “Bilindiği gibi bu hadisede Hz. Ömer, Peygamber’e, bunun büyük bir iftira olduğunu söyleyerek Hz. Aişe’ye arka çıkmış, Hz. Ali ise kendine danışan Allah Resulüne: “Ey Allah’ın elçisi, kadın mı yok? Yerine başkasını almaya gücün yeter” diyerek, gururlu bir kadın olan Hz. Aişe’nin kalbini kırmış, onu üzmüştü. Belki bu hadiseden dolayı Hz. Aişe, Hz. Ali’yi hiç bir zaman gündeme getirmemiş olabilir.”¹

Hz. Ömer on yıllık devlet başkanlığında topluma yeni düzenlenmeler ve yapılanmalar kazandırdı, toplumun ihtiyaçlarına cevap veren yeni kurumların oluşmasına imza attı. Şura sistemini işletmesi, divan teşekkül ettirmesi, toplumdaki kaçınılmaz tabakalaşmayı manevi temellere oturtması yaptığı çalışmalardan sadece birkaçıdır. Ancak Hz. Ömer bu uygulamaların büyük bir kısmını geçici talimatlar olarak düşünüyor, sabitleşecek şer’i ilkeler olarak düşünmüyordu. Çünkü bu uygulamalar o günün toplumsal şartlarını yansıtır.²

Hz. Ömer’in halifeliği döneminde Hz. Aişe’nin isminin çok fazla ön plana çıkmadığı görülmektedir. Bu süre içerisinde Hz. Ömer’in, Peygamber’in hanımı olarak Hz. Aişe’ye karşı her zaman hassasiyet gösterdiği ve özellikle Peygamber’in eşlerine ayrılan tahsisatın ödenmesine itina gösterdiği bilinmektedir.³

Hz. Ömer ile Hz. Aişe arasındaki ilişkilerin olumlu geçtiği yönündeki kanaatimizi pekiştiren olaylardan bir tanesi de Hz. Ömer’in Peygamber’in yanına defnedilmesi isteği karşısında, Hz. Aişe’nin bu isteği makul karşılayarak kabul etmesidir. Bu konuda Hz. Ömer’in kendi cenazesi defnedileceği zaman Hz. Aişe’den izin alınmasını ve eğer o izin verirse Peygamber’in yanına, aksi takdirde mezarlığa götürülerek defnedilmesini vasiyet ettiği rivayet edilmektedir.⁴

3.1.3. Hz. Osman Dönemi ve Hz. Aişe

Hz. Osman hicretin 24.yılında yetmiş yaşının üzerinde olduğu halde halife seçilmiştir.⁵ Hz. Osman’ın halife seçilmesi Hz. Ömer’in bizzat kendisinin belirlediği altı

¹ Harun Reşit Demirel, *Hz. Aişe ve Siyaset*, s. 130.

² Mustafa Fayda, “Aişe” mad., C.2, s. 139-141.

³ Bu konuda örnek olarak şu rivayet aktarılabilir; Irak’ın fethi esnasında ganimetler arasında bulunan bir miktar inci Hz. Ömer tarafından Hz. Aişe’ye teklif edilmiş, ümmetin de muvafakatıyla Hz. Ömer bunları Hz. Aişe’ye göndermiştir. bkz. s. 48.

⁴ Taberi, *Tarih*, (Beyrut baskısı), C.3, s. 265; İbn Kuteybe, *el-İmame*, C.1,s.25; Ömer Rıza Doğrul, *İslam Tarihi*, C.3, s. 331.

⁵ Halife b. Hayat, *Tarih*, s. 195; Yakubi, *Tarih*, s. 2, s. 55.

kişilik bir şura tarafından gerçekleştirilmiştir.¹ Konumuz açısından ön plana çıkan hususlardan ilki şura hadisesine Hz. Aişe'nin de isminin karışmış olmasıdır.

Kaynaklarda Hz. Ömer'in, yapılacak şuranın Hz. Aişe'nin evinde yapılması taraftarı olduğu ancak daha sonra Ömer'in bu düşünceden vazgeçerek Hz. Aişe'nin evine yakın bir yerde toplanmalarını istediği belirtilirken toplantının bizzat Hz. Aişe'nin evinde olduğu yönündeki bilgilerin yanında, şuranın Fatma b. Kays'ın evinde yapıldığı yönün bilgiler de bulunmaktadır.²

Demirel'in de vurguladığı gibi bu rivayetler topluca değerlendirildiği zaman istişarenin birden fazla olduğu izlenimi hâsıl olmaktadır ki böyle bir kabulde bu toplantılardan bir tanesinin de Hz. Aişe'nin evinde olabileceği ihtimalinin varlığıdır. Hz. Ömer ile Hz. Aişe'nin İslamî hassasiyet noktasında birbirlerine yakın oldukları düşünülürse, Hz. Ömer'in akıllı bir kadın olan Hz. Aişe'den şurada hazır bulunmasını ve halife seçiminde görüş bildirmesini istemiş olması muhtemeldir. Bu da Hz. Aişe'nin devlet başkanını belirlemedeki görüşünün önemini ve değerini göstermesi açısından oldukça önem arz etmektedir.³

Hz. Osman'ın halife seçilmesi konusunda adı geçen Hz. Aişe'nin Hz. Osman'a ne zaman biat ettiği yönünde bilgi bulunmamakla birlikte onun, hilafeti süresince, halife Osman'la ilişkilerinin muhalefet zemininde şekillendiği anlaşılmaktadır.⁴ Hz. Aişe ile Hz. Osman arasındaki ilişkilerin bozulma sebeplerden birisi olarak Hz. Osman'ın, Hz. Aişe'ye verdiği yıllık tahsisatında kesintiye gitmesi yönünde bir rivayet bulunsa da⁵ asıl sebep bu olmasa gerektir.⁶ Çünkü Belazuri'nin rivayet etmiş olduğu bir haberde bu tahsisatta Hz. Ömer zamanında kısıntıya gidildiğini görmekteyiz. Aşağıda ele

¹ Taberi, *Tarih*, C.3, s. 292-304; ed-Dineveri, *Ahbârü't-Tıval*, s. 131; Mes'udi, *Murucu'z Zeheb*, C.2, s. 330; Halife seçimi konusunda daha önceki örneklerden farklı bir yöntem olarak gerçekleştirilen şura olayı ve bu şuranın kendisinden sonraki süreç üzerindeki etkileri konusunda geniş bir değerlendirme için bkz. Akbulut, *Sahabe Devri*, s. 151-158.

² İbn Kuteybe, *el-İmame*, C.1, s. 27-28; Taberi, *Tarih*, C. 3, s. 293-294; İbn Abdірabbih, Ahmed b. Muhammed el-Endülusi, *el-İkdu'l-Ferid*, yz. 1954, C.5, 26-27; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C.8, s. 164.

³ Harun Reşit Demirel, *Hz. Aişe ve Siyaset*, s. 131-132.

⁴ Demirel bu konuda şu yorumu yapmaktadır; “Onun Hz. Osman'a karşı muhalefete başlamasının, Hz. Osman'ın hilafetine tepkiler gelmeye başlamasından sonra çıktığını zannediyoruz. Hz. Aişe Hz. Osman'ın uyguladığı bir takım politikaları Hz. Peygamber'den sapma olarak görür ve bunu Hz. Osman'ın yüzüne karşı söyler.” Bkz: *A.g.m.*, s. 132.

⁵ Yakubi, *Tarih*, C.2, s. 73.

⁶ Demirel'e göre, Hz. Aişe ile Hz. Osman arasındaki sürtüşmenin sebebini tahsisatta değil, devlet başkanı olarak yapmış olduğu toplumsal ve siyasal yanlışlıkları, Hz. Osman'a açıkça ifade etmesinde ve muhalefetini açık ve sert bir dille belirtmiş olmasında aramak lazımdır. Hz. Aişe'nin Hz. Osman'a olan siyasî muhalefetini genç ve liyakatsiz kişilere idari görevler vermesi ve Hz. Osman'ın bazı kişileri dövdürmesi şeklinde sıralanabilir. Bkz: Harun Reşit Demirel, *Hz. Aişe ve Siyaset*, s. 132.

alacağımız gibi Aişe'nin Osman'a yönelik muhalefетinin onun siyasî uygulamalarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Yönetimde kendi akrabalarına yönelik taraflı bir tutum sergilediği için yoğun eleştiri alan¹ Hz. Osman'a, Hz. Aişe tarafından yöneltіlen eleştirilere örnek olarak Kufe'ye getirttiği Abdullah b. Mesud'u dövdürmesi olayı gösterilebilir. Rivayete göre Hz. Osman'ın onu dövdürmesinin temelinde mushaf problemi yatmaktadır. Hz. Osman ihtilafları kaldırmak için değişik beldelerde bulunan mushafları toplatarak yaktırır. Abdullah ise kendi mushafını vermez. İbn Mesud'un vali Velid ile olan sürtüşmesinin sebebi de zaten budur. Hz. Aişe dayak attırma hadisesini duyunca Hz. Osman'ın aleyhinde konuşur.² Aişe'nin Osman'a yönelik eleştirel konuşması şüphesiz Osman tarafından bilinmektedir.

Hakikaten Hz. Osman'ın İbn Mes'ud gibi birisine böyle bir muamelede bulunması, o mushafını vermemiş bile olsa doğru olmasa gerek. Bundan dolayıdır ki Hz. Aişe tarafından mescitte hazır bulunan cemaat içerisinde azarlanmıştır. Bu hadise: Hz. Aişe'nin medeni cesaretini göstermekle beraber, Hz. Osman'ın yürütmüş olduğu siyasete, sözlü muhalefетini de göstermesi açısından önemlidir.³

Bundan başka Hz. Aişe'nin, Hz. Osman'a yönelik muhalif bir tavır içerisinde olduğunu gösteren farklı başka örnekler de bulunmaktadır. Demirel'in de önemle üzerinde durduğu dikkat çekici olaylardan bir tanesi şöyledir; Halife Osman'ın Kufe valisi olan Velid b. Ukbe'nin sarhoş olarak namaz kıldırıldığına şahit olan bir grup, Hz. Osman'a gelerek şikâyetle bulunur. Ancak o, valisini suçlu olarak görmez.⁴ Kufeliler daha sonra Hz. Aişe'nin yanına gelerek durumu anlattıklarında Hz. Aişe: "Osman hadleri iptal, şahitleri de tehdit etti" diye bağırır. Bu olay halk tarafından duyulunca mescide toplanırlar. Kimileri Hz. Aişe'yi haklı bulurken, kimileri de "Kadınların bu gibi şeylere karışmaya hakkı yoktur" diyerek Aişe'yi suçlarlar. Neticede mescitte kavga çıkar ve her iki taraf da birbirlerine saldırırlar. Bu olaydan sonra bir grup Hz. Osman'a tekrar giderek Velid'in azlini isterler. Hz. Osman muhalefетin baskısına dayanamayarak, Velid'in suçsuz ve insanların ona iftira ettiğine inanmasına rağmen onu azleder.⁵

¹ Mes'udi, *Murucu'z-Zeheb*, C.2, s. 333.

² Yakubi, *Tarih*, C.2, s. 66; Krş: Harun Reşit Demirel, *Hz. Aişe ve Siyaset*, s. 132-133.

³ Harun Reşit Demirel, *a.g.e.*, s. 133.

⁴ Yakubi, *Tarih*, C.2, s. 59; Mes'udi, *Murucu'z-Zeheb*, C. 2, s. 334-335.

⁵ *A.g.m.*, s. 133.

Devlet başkanını tenkit ederek, muhalefetini açıkça ortaya koyan Hz. Aişe, bizzat muhalif grup içerisinde yer alarak¹ tepkisini koymaktan geri durmamıştır. Hz. Aişe gibi zeki, anlayış sahibi bir kadını ya da kadınları siyasetten men etmek ne kadar doğrudur? Ancak Hz. Aişe kendi döneminin muhtemelen kadınları geri planda tutan siyasî anlayış biçimlerinin etkisinde kalmayarak, gerektiği zaman siyasî hayatın içinde yer almaya devam etmiştir.²

Hz. Aişe'nin Osman'a yönelik muhalif tavrını gösteren olaylardan bir tanesi de Ammar b. Yasir'in Hz. Osman ile olan sürtüşmesinde Ammar'ın tarafını tutmasıdır. Olay şöyle cereyan eder: Ammar bir gün mescitte oturmaktadır. Mescide giren Halife Osman, zor kullanarak Ammar'ı dinleyen cemaati dağıtır. Hz. Osman daha sonra imamete geçerek namaza durur. Tam o sırada bir kadın odasından: "Ey insanlar dinleyin" der ve bir konuşma yapar. Konuşmasının sonunda: "Allah'ın emrini terk ve Onun Resulüne muhalefet ettiniz" sözleriyle bitirir. Başka bir kadın da aynı şekilde konuşur. Konuşanların Peygamber'in eşleri Hz. Aişe ve Hafsa oldukları anlaşılır. Hz. Osman namazı tamamladıktan sonra cemaate dönerek: "Bu iki fitneci namazda insanları fitneye sokuyorlar. Ya bunları susturursunuz ya da ben fena konuşurum" der. Sa'd b. Ebi Vakkas, Hz. Peygamber'in eşleri olan bu kadınlara Hz. Osman'ın bu şekilde konuşmasını hoş karşılamaz. Hz. Osman, Sa'd'ın üzerine yürüyünce -Onunla tartışmak istemeyen Sa'd- mescidi terk eder. Bu sırada Hz. Ali mescide girdiğinde tartışma Hz. Ali ve Osman arasında devam eder. Hz. Osman, Ali'ye kızarak: "Sen Tebük'e katılamayanlardan değil misin?" der. Bunun üzerine Hz. Ali de "Uhud gazvesinde Resulullah'tan kaçan sen değil misin?" diyerek Hz. Osman'ı suçlar.³

Bu rivayetin başka bir varyantı da şu şekildedir: Hz. Osman konuşurken Hz. Aişe, Hz. Peygamber'in gömleğini göstererek "Bu Hz. Peygamber'in gömleğidir, daha eskimedi. Ancak Osman onun sünnetini eskitti" der. Hz. Osman da: "Allah'ım beni kadınların fitnesinden koru, çünkü onların hilesi çoktur"⁴ diye duada bulunur.

Her iki rivayette de Hz. Osman'ın yapmış olduğu davranışların tenkit edilerek devlet başkanının, Hz. Peygamber'in sünnetinden uzaklaştığı vurgulanmakta ve bu bir kadın tarafından açıkça yüzüne söylenmektedir. Bu iki rivayetten anlaşılan başka bir husus ise sahabeden Ammar'la devlet başkanının arasının iyi olmadığıdır. Olayın hangi

¹ Yakubi, *Tarih*, C.2, s. 72.

² Bu konuda bir değerlendirme için bkz: Harun Reşit Demirel, *a.g.m.*, s. 132-133.

³ Mes'udi, *Murucu'z-Zeheb*, C.2, s. 341.

⁴ Yakubi, *Tarih*, C.2, s. 72.

yılda cereyan ettiğine dair bir bilgi olmamakla beraber, Hz. Osman'ın hilafete gelişinden kısa bir süre sonra olduğu izlenimini vermektedir. Bilindiği gibi Ammar b. Yasir, Hz. Ömer'den sonra halife seçiminde Hz. Ali tarafında yer almıştı. Başka bir ifade ile Ammar, Osman'ın rakibi olan grubu desteklemekteydi. Hz. Osman'ın siyasî muhalifine bu şekilde davranmasının temelinde Ammar'ın bu muhalefedinin etkisi olabilir. Hz. Osman'ın mescitte, Ammar'ı dinleyenleri dağıtması hadisesinin fey olayından sonra cereyan ettiğini kabul edersek, dayak attırmış olduğu Ammar'a bir daha attırmayıp –çünkü Hz. Aişe'den sert bir tepki görmüştü- civarındaki insanları dağıtmakla yetinmiş olduğunu düşünebiliriz. Belki de Hz. Osman onun kendi aleyhine konuşmakta olduğunu zannetmiş olabilir. Olayın hangisi önce cereyan ederse etsin, gelen bu haberler devlet başkanı Hz. Osman ile Ammar'ın arasının iyi olmadığını ortaya koymaktadır.¹

Burada Hz. Aişe ve Hafsa'nın namaz esnasında Hz. Osman'a söylemiş oldukları sözlerin doğruluk veya yanlışlığını tartışacak değiliz. Ancak bu olay göz önüne alındığında Hz. Osman döneminde Müslümanların birbirlerine olan sevgi ve saygılarının azaldığını ve İslam birliğinin yavaş yavaş dağılmaya başladığını söyleyebiliriz. Artık şahısların tarafgirliği ve aynı fikirde olanların birbirlerini desteklediğini, hatta Hz. Osman'ın yönetimine karşı geniş bir muhalefetin başladığını görmekteyiz.

Hz. Osman'ın on iki yıllık halifeliği döneminde, önemli mevki ve görevler için Emevileri tercihi, Kureyş'in diğer gençlerini rencide etmesi, onların Hz. Osman aleyhine gelişen hareketlerde yer almasına sebep olmuştu.² Hz. Aişe'nin siyasî olaylara müdahale etmesi biraz da kendi isteği dışında toplumun isteği ve baskısı sonucu olmuştur. Aişe ilk zamanlar karışıklıklara müdahale etmek istememiş, hatta kardeşini olaylara karışmaktan men etmeye çalışmıştır. Hz. Aişe erkek kardeşi Muhammed'in, isyancılar içinde olduğunu duyunca onu ikaz etmiş ve hatta kendisiyle birlikte hacca gelmesini istemiş ama Muhammed onu reddetmiştir.³

Hz. Aişe babası ile Hz. Ömer döneminde her türlü konuyu onlarla rahatlıkla konuşmuş, gerektiğinde onlara itiraz etmiş, kendi fikir ve iddialarını söylemekten geri kalmamıştır. Her iki halifenin de onun sözlerini, görüşlerini kulak ardı etmediklerini, yeri geldiğinde onun düşüncelerine saygı gösterdiklerini görüyoruz. Fakat Hz. Osman

¹ Harun Reşit Demirel, *a.g.e.*, s. 135-136.

² Hüseyin Algül, Ahmet Şahin, *Dört Halife ve İslam Büyükleri*, İstanbul 1986, s. 36.

³ Süleyman Nedvi, *İslam Tarihi*, C.5, s. 126-129; Nimet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 66.

döneminde Hz. Aişe onun uygulamalarını yanlış bulduğunda itirazlarını belirtmesine rağmen fazla dikkate alınmamıştır. Bu durum onun artık siyasi hayatta daha ön plana çıkmasına ve Ümmü'l-Mü'minin olması dolayısıyla birçok sahabenin kendi etrafında toplanmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla Hz. Osman kendisinden önceki halifelerin planlarını aynen uygulamasına rağmen, İslam toplumunda birliği sağlayamamış ve özellikle kendi akrabalarından güvendiği kişileri vali olarak atamış, bunlar vasıtasıyla yönetimini ayakta tutmaya çalışmıştır. Ancak bu valiler halifeyi yönetmeye kalkınca baş gösteren fitne Hz. Osman'ın şahadetiyle sonuçlanmıştır.

Bu dönemin problemleri, temelde Hz. Peygamber'den önce oluşmuş olan dinî statülerle ve gelişmekte olan toplumsal statüler arasındaki uyumsuzluğun tekrar su yüzüne çıkmasından kaynaklanıyordu. Yani konu, bu geçiş döneminin sorunlarını çözmekteki güçlükten doğuyordu. Bunun bir sonucu olarak da Kur'an ve Peygamber'in sünnetinde belirtilen, sahabeler için manevi derece, toplumsal siyasî-sosyal bütün alanlara uygulanmış, İslam'ın ferdi çaba ve yeteneklere göre önem veren tavsiyeleri ikinci planda kalmıştır. Gittikçe siyasî çevrede yoğunlaşan bu gelişme Hz. Osman'ın şahadetiyle birlikte daha sonraki dönemlere intikal etmiştir.

Yılmaz'ın da belirttiği gibi Hz. Aişe, Hz. Peygamber'in Osman'ın faziletine ve ona karşı sevgisine dair rivayetler nakletmekle birlikte yaptığı yanlışlıklar karşısında onu tenkit etmekten geri kalmamıştır. Ancak buna rağmen Aişe'nin Hz. Osman'ın muhasara edilmesi ve ona karşı ayaklanması taraftarı olmadığı da anlaşılmaktadır. Hz. Osman'ın katledilmesi konusunda Hz. Aişe'ye yöneltilen sorular karşısında onun "Yemin ederim ki Hz. Osman'ın katledilmesini ben istemedim. Şayet böyle bir şey istediysen ben de aynı akıbete uğrayayım" şeklindeki cevabında, Aişe'nin Osman'ın katli konusundaki karşı tutumu açıkça anlaşılmaktadır.¹

Yine Buhari'nin Cehmiyye'ye reddiye olarak kaleme aldığı eserinde, Aişe'nin, Osman'ın katli konusundaki tutumunu ortaya koyan rivayet de dikkat çekmektedir. Rivayete göre Aişe, Ali'nin yakın arkadaşlarından olan Abdullah b. Adiy'e şöyle söylemiştir: "Resulullah'ın ashâbı bu vakte kadar böyle bir hakarete maruz kalmadı. Ancak o fırka ortaya çıktıktan sonra söylenmemesi gereken sözler söylendi, okunmaması icap eden şeyler okundu. Namazlar eda olunması gerektiği şeklin tersine eda edildi. Hz. Osman'ın hareketlerini gözlemlediğim zaman, onun arkadaşları

¹ Buhari, *Halku Efâli'l- İbad ve'r-Red Ale'l-Cehmiyye ve Ashâbi't-Ta'til*, Beyrut 1987, s. 36; Süleyman Nedvi, *İslam Tarihi*, C.5, s. 132.

tarafından gerçekleştirilen olaylara bile vakıf olmadığını gördüm.”¹ Bu rivayette Osman’ın katli konusunda Aişe’nin olumsuz tavrını teyit eder niteliktedir.

Yılmaz’ın bu konudaki şu yorumuna katılmamak mümkün gözükmemektedir: “Hz. Aişe her ne kadar bu olaylara bizzat müdahale etmek istemese de toplumsal baskılarla karşılaşmış olması ve daha ziyade özelliklerinden ötürü insanların ondan bir şeyler yapmasını beklemeleri, onun her an olaylarla birlikte anılan bir lider olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur.”² Hz. Aişe, Hz. Osman muhasara edildiği sırada umre yapıp daha sonra da haccelemek üzere Medine’den ayrılıp Mekke’ye gitti.³ Hz. Osman’a karşı girişilen isyan esnasında Muhtemelen olayların içerisinde yer almak istemeyen Hz. Aişe’nin haccelemek üzere Medine’den ayrılıp, Mekke’ye gittiği görülmektedir. Başta Mervan b. Hakem olmak üzere bazı kimselerin ondan Medine’de kalmasını istemelerine karşılık, Aişe’nin bu istekleri reddederek Mekke’ye gitmesi önem arz etmektedir. Hz. Osman’ın öldürüldüğünü, yerine de Hz. Ali’nin halife olduğunu Medine’ye dönerken yolda Talha ve Zübeyr’den öğrenen Aişe’nin, onlarla birlikte tekrar Medine’ye döndüğü görülmektedir.⁴ Hz. Osman’ın evinin muhasarası yirmi gün sürdü. Hz. Osman şehit edildikten sonra insanlar Hz. Ali’ye biat ettiler.⁵ Anlatıldığına göre Zübeyr ve Talha, biat işi bittikten sonra Hz. Ali’ye gelerek; "Sana hangi hususta biat ettiğimizi biliyor musun?" derler. Hz. Ali: "Evet, Ebû Bekir, Ömer ve Osman'a hangi hususta biat ettiyseniz beni de dinlemek ve itaat etmek üzere" der. Onlar ise: "Hayır, biz sana işte ortak olmak üzere biat ettik" derler. Hz. Ali onların bu isteklerini reddeder. Bu defa Kureys’ten rastladıkları bir cemaate Hz. Ali hakkında ileri geri konuşurlar. Bu dedikoduları duyan Hz. Ali, Abdullah b. Abbas’ı çağırarak onun görüşünü sorar. Abdullah: "Görüyorum ki, valilik istiyorlar. Sen de Zübeyr'e Basra valiliğini, Talha'ya da Kufe valiliğini ver" diyerek Hz. Ali'ye tavsiyede bulunur. Hz. Ali bunu şiddetle reddeder. Bilahare Zübeyr'le Talha, Hz. Ali'ye gelerek umre yapmak üzere Mekke'ye gitmek için izin isterler. Hz. Ali asıl maksatlarını bildiği halde onlara izin verir.⁶ Bundan sonra Zübeyr, Talha ve Hz. Âişe'nin, Sıffin Savaşında Hz. Ali'ye karşı cephe aldıkları görülmektedir.

¹ Buhari, *Halku Ef'ali'l- İbad*, s. 36; Süleyman Nedvi, *İslam Tarihi*, C.5, s. 132.

² Nimet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 67.

³ ed-Dîneveri, *el-Ahbâru't-Tıval*, s. 133-134.

⁴ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, C.1, s. 53; Yakubi, *Tarih*, C.2, s. 62-63; İbn Kesir, *el-Bidaye*, C.7, s.307; Taberi, *Tarih*, C.3, s. 465-466; Ayrıca bkz. Mustafa Fayda, "Aişe" mad., C.2, s. 203.

⁵ ed-Dîneveri, *Ahbâru't-Tıval*, Aynı yer.

⁶ İbn Kuteybe, *el- İmâme*, C. 1, s. 47-48.

Bütün bu gelişmelerden meydana gelen olaylardan toplumun büyük bir huzursuzluk duyduğu ve Müslümanların birbirlerini incitmekten korktuğu anlaşılmaktadır. Ancak burada önemli olan nokta, bu karışıklıklar içinde, insanların Hz. Aişe'den bir şeyler yapmasını beklemeleridir. Ashabın ileri gelenlerinin dahi bu olaylar karşısında ondan yardım beklemeleri ve olaylara müdahale etmesini istemeleri, Hz. Aişe'nin ilk İslam toplumundaki karizmasını ortaya koyduğunu, toplumun oluşum ve şekillenişine siyaset dâhil, çok önemli etkilerde bulunduğunu kanıtlamaktadır.¹

Hız. Aişe, Hız. Osman'ın son yıllarında uyguladığı politikayı Hız. Peygamber'in sünnetinden sapma olarak görür. Yakubi, Hız. Osman ile Hız. Aişe arasındaki sürtüşmeyi "Hız. Osman bir gün Hız. Aişe'ye Hız. Ömer'in verdiği yıllık tahsisatı kesti ve Hız. Peygamber'in diğer hanımlarıyla aynı seviyeye getirdi, bu Hız. Aişe'yi kızdırdı" şeklinde naklettiği bir rivayete dayandırmaktadır. Ancak yukarıda da zikrettiğimiz gibi Hız. Ömer zaten bu tahsisatı eşit seviyeye getirmişti. Hız. Aişe, daha sonraki yıllarda Hız. Osman'a karşı takip ettiği muhalefet politikasının üç sebebi olduğunu açıklar ki, bunlar gençlere önemli görevler vermesi, Medine koruluğu konusundaki politikası ve bazı kimselere dayak cezası uygulamasıdır. Bununla beraber Hız. Aişe, ona karşı kuşatmayı yapan ve onu öldürenleri hiçbir zaman haklı görmemiş, Hız. Peygamber'in bulunduğu mukaddes bir beldede bu cinayeti işleyenlerin suçlu olduklarını açıklamıştır.²

Hız. Osman devrinde muhalefet kanadında yer alan Hız. Aişe ve Hız. Hafsa gibi kadınlar bazı konularda etkili olmuşlardır. Onlar Kufe valisi Velid b. Ukbe ile Mısır valisi İbn Ebi Serh'in görevden alınması gibi konularda etkili oldukları bilinmektedir.³

3.1.4. Hız. Ali Dönemi ve Hız. Aişe

Hız. Aişe'nin siyaset sahnesine girmesi Hız. Osman'ın öldürülmesinden sonra olmuştur. Medine'de meydana gelen olaylar sonunda Hız. Osman'ı katleden ihtilalciler, işledikleri bu olaydan sonra Medine'den ayrılmadılar. Devleti başkansız bırakmanın ağır sorumluluğundan kurtulabilmek için bir halife bulma çabaları içine girdiler. Halifeyi belirlemeden Medine'den ayrıldıkları takdirde, kargaşanın büyümesinden ve kendi akıbetlerinden korkuyorlardı. Halk ise şaşkınlık içinde idi. Medine'de tam bir anarşi hüküm sürüyordu. Kufeli asiler, Hız. Zübeyr'in halife olmasını isterlerken, Basralı asiler de Hız. Talha'yı istiyorlardı. Ancak her ikisi de kargaşa esnasında Medine'yi terk

¹ A.g.e., s. 67.

² Rıza Savaş, a.g.e., s. 213.

³ A.g.e., s. 215.

etmişlerdi. Sa'd b. Ebi Vakkas ile Emevi büyükleri de Medine'den ayrılmışlardı. Mısırlılar Hz. Ali'ye başvurarak halifeliği kabul etmesini söylediler.¹

Hz. Ali bu teklifi “Sizleri yönetmek istemiyorum, buna ihtiyacım yok” diyerek şiddetle geri çevirmiştir. Daha sonra, Kufelilerle Basralılar ayrı ayrı Hz. Zübeyr ve Hz. Talha'yı bularak, halife olmalarını teklif ettilerse de bunlar da kabul etmediler. Asiler bu defa da Sa'd b. Ebi Vakkas'ı bulup ona ve Abdullah b. Ömer'e aynı teklifi yaptılar, fakat her ikisinden de ret cevabı aldılar. Bu durum karşısında şaşkına dönen ihtilalciler Medinelileri toplayarak onlara hitaben: “Siz danışılacak kimselersiniz. Sizin ümmet üzerine hükmünüz geçer, size iki gün mühlet, eğer bu zaman içinde hilafet meselesini halletmezseniz, Ali'yi, Talha'yı, Zübeyr'i, Sa'd b. Ebi Vakkas'ı, Abdullah b. Ömer'i ve daha bir kısım ileri gelen kimseleri öldüreceğiz” dediler. Bunun üzerine halk, Hz. Ali'yi halifelik hususunda zorlamaya başladı. Hz. Ali kabul etmek istemedi ise de halkın aşırı ısrarı ve yalvarması karşısında “Öyleyse bu biat mecliste olsun!” dedi. Hz. Osman'ın vefatının ertesi günü H.35/ Zilhicce ayı, M/ 656 Mayıs ayında Medine'nin ekseriyeti kendisine biat ederek Hz. Ali halife olur. Asiler, Hz. Talha ve Zübeyr'i bulup getirerek onların da biat etmelerini sağladılar. Biat edenler arasında Emevi büyükleri yoktu. Sa'd b. Ebi Vakkas ile Abdullah b. Ömer ve daha bir kısım önemli kimseler de biatlarını bir süre geciktirdiler.²

Hz. Ali, halifelik makamına geldiği zaman çok ciddi bir konu ile karşı karşıya kaldı. O da Hz. Osman'ın katillerinin cezalandırılması konusu idi. Ortada büyük bir cinayet vardı. Bizzat cinayeti işleyenlerin kimler olduğu bilinmemekle beraber, ihtilalciler ortada idi. Medine sokaklarında serserice dolaşıp huzuru bozuyorlardı. Bu serseri grup Medine'den ayrılmadıkça, hükümetin konu üzerine ciddi bir şekilde eğilmesine de imkân yoktu. Bu sebeple Hz. Ali ihtilalcileri toplayarak Medine'yi terk etmelerini emretti. Ancak bu emri yerine getiren olmadı. Hz. Talha, Hz. Zübeyr ve daha bir kısım ileri gelen kimseler Hz. Ali'ye başvurarak, Hz. Osman'ın katillerinin bu topluluk arasında bulunduğunu, dolayısıyla tesbit edilerek, cezalandırılmaları gerektiği fikrini ileri sürdüler. Hz. Ali ise onlara sabır tavsiye etti.³

¹ Taberi, *Tarih*, C. 3, s. 456; Ayrıca bkz. Ahmet Akbulut, *Sahabe Devri*, s. 197-198.

² Halife b. Hayat, *Tarih*, s. 225; Yakubi, *Tarih*, C.2, s. 74-76; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, C.1, s. 43-46; Taberi, *Tarih*, C.3, s. 457- 461; Ayrıca bkz. Ahmet Akbulut, *Sahabe Devri*, s. 198-199; Hamdi Savaş, *a.g.e.*, s. 177; Harun Reşit Demirel, *Hz. Aişe ve Siyaset*, s. 139; Nuri Ünlü, *a.g.e.*, s. 144; Ergun Göze, *Peygamberimiz ve Dört Halifesi*, İstanbul 1969, s. 136.

³ Hasan İbrahim Hasan, *a.g.e.*, s. 38; Bu konuda bir değerlendirme için bkz. Ahmet Akbulut, *Sahabe Devri*, s. 199-200.

3.1.4.1. Hz. Aişe'nin Hz. Ali ile Yaptığı Siyasî Mücadele

Hz. Osman'ın öldürülmesine karşı çıkanların Hz. Aişe'nin etrafında toplanarak Osman'ın intikamını almak ve Müslümanlar arasındaki ihtilaflara son vermek üzere onu Medine veya Şam'a gitme yerine Basra'ya gitmeye ikna etmişlerdir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Hz. Ali'ye karşı herhangi bir husumeti bulunmayan Aişe'nin Hz. Osman'ın katillerini cezalandırmak ve Müslümanları içinde bulundukları fitneden kurtarmak için Basra'ya hareket ettiği görülmektedir.¹ Beraberindekilerle birlikte Basra'ya ulaşan Hz. Aişe ve taraftarları Hz. Ali'nin valisi olan Osman b. Huneyf'le aralarında geçen küçük bir çatışmadan sonra şehirde kendi hâkimiyet tesis etmişlerdir.²

Olayların seyrine baktığımız zaman konumuz açısından dikkati çeken en önemli hususun, Hz. Aişe'nin belki de daha önce hiç olmadığı kadar siyasi faaliyetlerin içerisinde daha faal bir şekilde yer almaya başlamış olmasıdır. Muhtemelen başlangıçta Ali ile herhangi bir kırgınlığın olmamasına rağmen gelişen olayların ve bu olaylarda yer alan şahsiyetlerin etkisiyle Hz. Ali ve Aişe arasında yeni bir dönem başlamıştır.

3.1.4.2. Muhalefetin Sebepleri

Hz. Aişe'nin, Hz. Osman'ın icraatını tenkit ettiğini ve onu halkın içinde ağır şekilde eleştirdiğini yukarıda zikrettik. Bu muhalefet çığ gibi büyümüş ve Hz. Osman'ın öldürülmesiyle sonuçlanmıştır. Elbette bu sonuç Müslümanların çoğunu olduğu gibi Mekke'de bulunan Hz. Aişe'yi de oldukça rahatsız etmiştir. Çevresindeki insanlar da onun, Hz. Osman'ı tenkidinin sonucu bu noktalara gelindiğini açıkça ifade edince, Hz. Aişe bu defa Hz. Osman'ı öldürenlere karşı oluşan cephe içinde kendini bulmuştur. Hz. Aişe Mekke'de haccını yaptıktan sonra Muharrem ayında da umre yapıp Medine'ye dönmek ister. Umre'den sonra Medine'ye yönelen Hz. Aişe, yolda Hz. Osman'ın öldürüldüğünü duyar ve Mekke'ye geri döner.³

Hz. Aişe Kâbe'nin Hicr bölgesine yerleşir ve burada toplanan halka şu konuşmayı yapar: “Ey insanlar! Muhtelif şehirlerden ve vahalardan gelen ayak takımı insanlar ile Medine halkının köleleri, bazı yanlış icraatlar, gençlere görev verilmesi – halbuki Osman'dan önce de onların yaşlarına memuriyet verilmişti- ve kendileri için

¹ Halife b. Hayyat, *Tarih*, s. 225-226; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, C.1, s. 53-57; Yakubi, *Tarih*, C.2, s. 78.

² İbn Kuteybe, *el-İmâme*, C.1, s. 62; Yakubi, *Tarih*, C.2, s. 79-82; Taberi, *Tarih*, C.3, s. 462; Mustafa Fayda, “Aişe” mad. s. 203.

³ İbn Kesir, *el-Bidâye*, C.7, s. 371; İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s. 208; Harun Reşit Demirel, *Hz. Aişe ve Siyaset*, s.140; Nuri Ünlü, *a.g.e.*, s. 147; Mustafa Fayda, *a.g.m.*, C.2, s. 203.

koruluk haline getirdiği yerler hakkında dün bu adamı (Osman'ı) kötüleyen ayak takımı insanlarla birleştiler. Bunlar başka tarzda yapılmayacak geçmişte kalmış işlerdir. Osman kendisinden öncekilere uymuştur. Halkın iyiliğini düşünerek bazı kimseleri görevden aldı. Osman'ı tenkit edenler aleyhte bir delil ve kendilerini mazur gösterecek bir dayanak bulamayınca halifeyle uğraştılar ve düşmanlıklarını açığa vurdular, işleri sözleri ile çelişti. Haksız yere kan döktüler. Başkalarının onlardan ibret alması ve onlardan sonrakilerin bu gibi faaliyetlerden caydırılması için kurtuluş sizin bir araya gelmenizdedir.” Ayrıca onun hilafete Hz. Ali'nin geçtiğini duyunca daha da öfkелendiği ve “Ali'nin başımıza geçmeye hakkı yoktur. Medine'ye gidiyorum. Çünkü orada yönetim Ali'nin elindedir” dediği nakledilmektedir.¹

Makdisi'de yer alan ve Hz. Aişe'ye atfen “Vah Osman vah! Onu Ali'den başkası öldürmedi...” şeklindeki bir rivayetten hareketle Rıza Savaş, Hz. Aişe'nin bu sözlerle neyi kastettiğine dair şu yorumu yapmaktadır: “Hz. Ali'nin Hz. Osman'ı aşırı tenkit etmesi onun öldürülmesine sebep olmuştur. Daha sonraki yıllarda olduğu anlaşılan bir müzakerede Hz. Aişe'ye, Hz. Ali'nin halifelige getirilmesinin Hz. Peygamber tarafından vasiyet edildiği aktarılınca O, “Hz. Peygamber benim göğsüme dayanarak vefat etti. Ne zaman onu vasiyet etmiş”² demiştir. Onun bu yorumu hem Hz. Ali ile Aişe arasındaki olayların izahı hem de daha sonraki dönemlerde Ali'nin halife olması konusunun mezhepsel boyutlarını izah etme noktasında oldukça dikkat çekicidir.

Kaynaklarda yer alan rivayetlere göre birlikte hareket eden Hz. Aişe, Talha ve Zübeyr'in en başından itibaren Hz. Ali'nin hilafetine karşı oldukları anlaşılmaktadır. Mekke'ye döndükten sonra Basralıların daveti üzerine bu bölgeye giden ve başını Hz. Aişe'nin çektiği taraftar grubunun başlangıçta kendi içlerinden birinin halife seçilmesi arzusunda oldukları ve bu doğrultuda bir dizi görüşmeler yaptıkları görülmektedir.³ Basra'ya ulaştıktan sonraki süreçte yapılan görüşmelere baktığımız zaman Aişe, Talha ve Zübeyr grubunun Ali'ye karşı mücadeleye girişmelerinin sebebi olarak insanlar arasında barışı temin etme arzusunun olduğunu söylemeleri dikkatimizi çekmektedir.⁴ Başlangıçta bir zorlama olmaksızın Hz. Talha ve Zübeyr'in Hz. Ali'ye biat ettiğini vurgulayan Akbulut, Ali halife olunca kendisinden valilik isteyen bu iki şahsın istediklerine ulaşamaması üzerine Ali'ye karşı tavır aldıklarını ve Hz. Aişe'yi de ikna

¹ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, C.1, s. 61; Rıza Savaş, *a.g.e.*, s. 219.

² Rıza Savaş, *a.g.e.*, s. 219-220.

³ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, C.1, s. 53-54; Taberi, *Tarih*, C.3, s. 466-467.

⁴ Taberi, *a.g.e.*, C.3, s. 479-480.

ederek Hz. Osman'ın öldürülmesinden Hz. Ali'yi sorumlu tutup muhalefet cephesine geçtiklerini ifade etmektedir.¹ Talha ve Zübeyr'in bu tavrı olayların dini bir boyutunun söz konusu olmadığını, aksine olayların tamamen siyasî bir zemin üzerinde şekillendiğini göstermektedir.

Hz. Aişe'nin, Hz. Osman'ın kanını talep ederek ortaya çıktığı kaydedilmektedir. O, Hz. Osman'ın haksız yere öldürüldüğünü ve onun intikamının alınması gerektiğini de savunmaktadır.² Savaş'ın da vurguladığı gibi Hz. Osman'nın kanını istemekle ortaya çıkan Hz. Aişe'ye bir kişi "Hz. Osman'a karşı muhalefeti başlatan ilk kişi sensin, sen onun suçlu olduğunu ilan ederek onunla savaşmamızı söyledin" der. Hz. Osman'a karşı yürüttüğü muhalefetin bu şekilde sert olmasının yanlış olduğunu açıklayan Hz. Aişe, yeni düşüncesinin önceki düşüncesinden daha doğru olduğunu söyler.³

Hz. Osman'a karşı kendi sert politikasını eleştiren Hz. Aişe, Hz. Ali'ye karşı da daha sert politika izlemiştir. Bu kararlı tutumunda ısrar ederek Basra'ya gitmeye karar veren Hz. Aişe'yi bu tutumunu beğenmeyen Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eşlerinden Ümmü Gülsüm vazgeçirmeye çalışmış, fakat başarılı olamamıştır. Ümmü Gülsüm bu sefer Basra'ya gitmeye hazırlanan Hz. Aişe'ye gitmemesi için mektup yazmış, buna da olumsuz cevap almıştır.⁴

Hz. Aişe, Hz. Osman'ın icraatından en çok şikayet edenlerden idi. Üstelik kardeşi Muhammed de isyancıların başında bulunanlardandı. Böyle olmasına rağmen, ya Hz. Osman'ın mazlum bir şekilde şehit edilmiş olmasına üzüntüsünden ya da Hz. Ali'nin halife olmasına karşı bulunduğundan olacak ki, Hz. Osman'ın kanını dava iddiası ile Hz. Ali'ye karşı harekete geçti.⁵

Hz. Aişe'nin, Hz. Ali ile mücadelesinin çok eskiye dayandığını ifade eden rivayetler bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in hayatında Hz. Ali'nin eşi Hz. Fatıma ile Aişe'nin arasının iyi olmadığı dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber'in eşleri arasındaki sürtüşmelerde Hz. Fatıma, Hz. Aişe'nin karşısında yer almıştır. Bunun sebebi Hz. Aişe'nin kıskanılması olabilir. Çünkü Hz. Peygamber'in en çok Hz. Aişe'yi sevdiği bilinmektedir. Bu sevgi Hz. Peygamber'in diğer eşlerini kıskandırdığı gibi Hz. Fatıma'yı da kıskandırmış olabilir. Çünkü Hz. Aişe, onun annesinin yerine geçmiştir.

¹ Hz. Osman'ın öldürülmesi ve bunun doğurduğu siyasî sonuçlarla ilgili geniş bir değerlendirme için bkz. Ahmet Akbulut, *Sahabe Devri*, s. 190-206.

² Taberi, *a.g.e.*, C.3, s. 480.

³ İbn Kuteybe, *a.g.e.*, C.1, s. 58; Rıza Savaş, *a.g.e.*, s. 221.

⁴ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, C. 1, s. 55-57; Harun Reşit Demirel, *a.g.m.*, s. 141.

⁵ Bkz. Hamdi Savaş, *a.g.e.*, s. 179.

Hız. Aişe'nin, Hız. Hatice hakkındaki Hız. Peygamber'i de kızdırarak derecede konuşması onun, Hız. Fatıma ile iyi ilişkiler içinde olmadığının bir başka delilidir. Belki de burada Hız. Aişe'nin, Hız. Peygamber'in sevgisini sadece kendisine ve ailesine yönlendirmek istemesinden kaynaklanan bir kıskançlığı da söz konusu olabilir. Çünkü o, Hız. Peygamber'in Hız. Hatice'yi sevgiyle anmasını ve Hız. Ali'yi sevmesini açıkça yermiştir.¹

Hız. Aişe'nin muhalefetine geçmişte cereyan eden ve İfk hadisesi olarak bilinen olayda, Hız. Ali'nin takınmış olduğu durumun da etkisi olabilir.² İfk olayında Hız. Ali'nin, Hız. Aişe'yi boşama fikrini Hız. Peygamber'e teklif etmesi olayı da Hız. Aişe ile Hız. Ali'nin arasının açılmasına sebep olmuştur diyebiliriz.³ Ancak Hız. Aişe'nin Hız. Ali hakkında iyilikle andığı rivayetler⁴ göz önüne alındığında bu olayın Cemel Vakasına doğrudan etki ettiğini söylemek oldukça zordur.⁵

Rıza Savaş'ın konuyla ilgili yapmış olduğu şu değerlendirmeyi aktarmadan geçemeyeceğiz: "Bu olumsuz ilişkiler, Hız. Peygamber'in vefatından sonra daha da hilafet makamına Hız. Ebu Bekir'in geçmesi Haşimileri rahatsız etmiş ve bu makamın Hız. Ali'nin hakkı olduğu savunulmuştur. Bu olayda Hız. Aişe yine Hız. Ali'nin karşısındadır. Çünkü Hız. Ali altı ay kadar Hız. Aişe'nin babası Hız. Ebu Bekir'e biat etmemiştir. Hız. Fatıma'nın, Hız. Ebu Bekir'den babasının mirasını istemesi ve halifenin de bunu vermemesi bu iki aile arasını daha da açmıştır. Çünkü Hız. Fatıma ve Hız. Abbas, Hız. Ebu Bekir'e gelerek Fedek'ten Resulullah'ın arazisini ve Hayber'den payını isterler. Hız. Ebu Bekir, Hız. Peygamber'in yaptığı gibi yapacağını ve bunları miras olarak vermeyeceğini söyler. Bunun üzerine Hız. Fatıma, Hız. Ebu Bekir'e darılır ve ölünceye kadar onunla konuşmaz. Bütün bunlar Aişe-Ali sürtüşmesinin geçmişteki uzantılarıdır."⁶

Yukarıda da temas edildiği üzere Hız. Ebu Bekir'in Hız. Ömer'i halifelğe tayin etmesi kararında, Hız. Aişe'nin etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Bu da Ali'yi rahatsız etmiş olabilir. Hız. Aişe'nin, Hız. Ali'yi takdirle anmış olduğu konular da olmuştur. Mesela Hız. Aişe'nin, Hız. Ali hakkında "Kalanlar arasında sünneti en iyi bilen odur" dediği nakledilmektedir. Bu rivayetlere bakarak onun, Hız. Ali'ye karşı takip ettiği muhalefet politikasını sadece geçmişteki sürtüşmelere bağlamak yanlış olur. Geçmişteki olayların

¹ Rıza Savaş, *Raşit Halifeler Devrinde Kadın*, s. 222; Ayrıca bkz. Akbulut, *Sahabe Devri*, s. 215-216.

² Harun Reşit Demirel, *a.g.m.*, s. 140.

³ Rıza Savaş, *a.g.e.*, s. 222; Nimet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 68.

⁴ Konuyla ilgili rivayetler için bkz. İbn Kuteybe, *el-İmâme*, C.1, s. 48.

⁵ Harun Reşit Demirel, *Hız. Aişe ve Siyaset*, s. 140.

⁶ Rıza Savaş, *Raşit Halifeler Devrinde Kadın*, s. 223.

etkisini kabul etmekle beraber, o anda ortaya çıkan durumun da Hz. Aişe'yi muhalefete ittiğini söyleyebiliriz.¹

Hz. Aişe'nin bu kadar Hz. Ali'ye muhalefet etmesinde Talha ve Zübeyr'in de rolleri olsa gerek. Çünkü her üçünün arasında girift bir akrabalık vardır. Hz. Ebu Bekir'in kızlarından ve Hz. Aişe'nin de kardeşi olan Esmâ, Zübeyr'in, diğer kızı Ümmü Gülsüm ise Talha'nın eşidir. Başka bir ifadeyle Talha ve Zübeyr Hz. Aişe'nin enişteridir. İleriki yıllarda Emevileri bir hayli meşgul edecek ve halifeliğini ilan edecek olan Abdullah b.Zübeyr de yeğeni idi. Bilindiği gibi o da Hz. Ali'ye karşı olan muhalefetin içerisinde yer almaktadır. Ayrıca Zübeyr ile Talha da akrabalardır. Talha'nın kızı Zübeyr'in bir diğer eşidir. Bu üçlü muhalefetin Ümeyye oğulları ile tek ortak yanları ise Hz. Ali'nin hilafetinin kabul edilmemesidir.²

3.1.4.3. Muhalefet Cephesinin Oluşumu

Hz. Aişe, Mekke'den dönmeden Emevi ailesinin önde gelenleri Mekke'ye gelip Hz. Osman'ın şehit edilmesi olayını Emevi gözüyle ona anlatırlar. Olaya tek yanlı bakış Hz. Aişe'yi Emevi tarafını haklı görmeye ve bu noktada Hz. Ali'yi suçlu kabul etmeye sevk eder. Daha sonra Talha ve Zübeyr'in de Mekke'ye gelmesi ve beraberce toplantı yapmaları³ Hz. Aişe'yi iyice muhalefetin içine çeker.⁴

Demirel'in de dikkat çektiği gibi kendisinin de bir zamanlar açıkça muhalefet yaptığını unutarak Hz. Osman'ın öldürülmesinin sorumluluğunu tamamen Ali'ye yıkması⁵, Talha ve Zübeyr de başta olmak üzere önde gelen birçok kişinin bu fikri desteklemesi yeni bir muhalefet cephesini ortaya çıkarmıştır. Artık Mekke tamamen Hz. Ali muhaliflerinin bir merkezi olmuştur. Hz. Aişe'nin, Hz. Ali'nin halife olduğunu işitince Hz. Ali'nin halife seçilmesi hususundaki eleştirel tavrı⁶ onun Hz. Ali'ye biat etmeyip muhalefet edeceğinin ilk sinyalleridir.⁷

Hz. Aişe'yi Basra'ya gitmeye ikna eden kişinin Zübeyr olduğu kaydedilmektedir. Yolda da geri dönmek isteyince Yine Zübeyr'in onu ikna ettiği

¹ Bkz., Rıza Savaş, *a.g.e.*, s. 223.

² Harun Reşit Demirel, *Hz. Aişe ve Siyaset*, s. 140; Rıza Savaş, *a.g.e.*, s. 224; Ayrıca, bkz. Akbulut, *Sahabe Devri*, s. 203-206.

³ Taberi, *Tarih*, C.3, s. 465-466; ed-Dineveri, *Ahbârü't-Tıval*, s. 133-134

⁴ Rıza Savaş, *a.g.e.*, s.224; Harun Reşit Demirel, *a.g.m.*, s. 140.

⁵ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, C.1, s. 48; Taberi, *Tarih*, C.3, s. 480.

⁶ Hz. Aişe'nin, Ali'ye yönelik eleştirel tavrı için bkz. Taberi, *a.g.e.*, C.3, s. 478; İbn Kuteybe, *a.g.e.*, C.1, s. 57.

⁷ Bkz. Harun Reşit Demirel, *a.g.m.*, s. 140.

zikredilmektedir. Ümmü Seleme, Hz. Aişe'ye uzun bir mektup yazarak ayaklanmadan vazgeçmesini istiyor ve şöyle diyordu: “Resulullah kadınların cihada sabredecek kanaatinde olsaydı, onu sana tavsiye ederdi. Dinde aşırı gitmekten seni nehyettiğini bilmiyor musun? Şüphesiz ki dinin direği eğrilirse kadınlarla doğrulmaz, çatlarsa da onlarla tamir edilmez. Kadınların cihadı, gözlerini harama kapamak ve eteklerini toplamaktır. Sen çölde deveyi hızla konaktan konağa sürerken Resulullah seninle karşılaşsaydı, ona ne cevap verirdin? Yarın Resulullah kavuşacaksın. Yemin ederim ki, eğer bana: “Ey Ümmü Seleme! Cennete gir” denilse, Resulullah'ın üzerime giydirmiş olduğu örtüyü yırtmış olarak onunla karşılaşmaktan haya ederim. Onu kendine perde kıl, evin içini kendine perde edin. Onlara yardımdan kendini alıkoyup oturduğun müddetçe onlar için daha faydalı olursun.”¹

Aişe de ona şu mektupla şu cevabı verdi: “...Bana tavsiye ve nasihatlerine gelince, senin bildiklerini ben de biliyorum. Birbirini boğazlamak üzere olan iki müslüman grubun kavgalarına mani olup aralarını bulduğum gün, ne güzel gün olacak. Vazgeçsem aslında bunda zorluk yok. Devam edersem, muhakkak yapmam gereken şeyler var, onları yapacağım.”² Bu ifadelerden Müslümanlar arasında çıkması muhtemel daha vahim olayların ortaya çıkacağı öngörüsünden hareket eden Hz. Aişe'nin değişik bir ifade ile durumdan kendisine vazife çıkararak bir nevi arabuluculuk görevi üstlenme arzusunda olduğu söylenebilir.

Talha ile Zübeyr Basra'nın ileri gelenlerini yanlarına almaya çalıştılar.³ Daha önce de Abdullah b. Ömer'i kazanmak istemişlerdi. Fakat o kurtuluş ve hayrı bu olaylara karışmamakta görüyordu. Aynı zamanda o, Hz. Aişe'nin, bir kenara çekilip olaylara karışmadığı takdirde daha isabetli davranacağını, aksi takdirde müslümanların parçalanacağını ve kuvvetten düşmelerine sebep olacağını düşünüyordu.⁴

Olayların seyrine baktığımız zaman Talha, Zübeyr ve Aişe'nin nasihatçilerin nasihatine kulak vermeyerek aslında gittikçe parçalanmak üzere olan müslümanların birliği hususuna çok da hassasiyet göstermemiş oldukları ifade edilebilir.

Hz. Aişe'nin muhalefet cephesini güçlendirmek için mektuplar yazdığı ve destek istediği anlaşılmaktadır.⁵ Mesela onun bu sırada Kufe valisi olan Ebu Musa el-Eş'ari'ye

¹ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, C.1, s. 53.

² Hasan İbrahim Hasan, *a.g.e.*, s. 39; Ayrıca geniş bilgi için bkz. İbn Kesir, *el-Bidâye*, C.7, s. 372-377.

³ İbn Kuteybe, *a.g.e.*, C.1, s. 54.

⁴ Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, s. 39.

⁵ Bu süreçle ilgili rivayetler hakkında geniş bilgi için bkz. Taberi, *Tarih*, C.3, s. 476-vd; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, C.1, s. 53-560.

iki mektup yazdığı ve bu mektuplarda Hz. Osman'ın mazlum olarak öldürüldüğünü¹ ifade ettiği nakledilmektedir.²

Taraftar toplamak için Basra'ya hareket eden Hz. Aişe'nin Ben-i Amir suyu denilen yere gelindiğinde, Hz. Muhammed'e atfettiği bir rivayete³ dayanarak geri dönmek istediği, ancak etrafındakilerin onu devam etme konusunda ikna ettiği ifade edilmektedir.⁴ Hz. Aişe'nin geri dönmek istediğine dair bilgiler olmasına rağmen o, verdiği siyasî karardan dönmemiş ve Basra'ya gitmiştir. Hz. Aişe, Basra'da çok etkili bir konuşma yapmış⁵ ve bazı Basralılar bu konuşma neticesinde Hz. Aişe'nin saflarına geçmiştir.⁶

Bunun üzerine Hz. Ali, Ka'ka' b. Amr'ı elçi tayin ederek Basra'ya gönderir. Ka'ka', Hz. Aişe'nin yanına gelince aralarında şu konuşma geçer: Ka'ka': "Seni meydana çıkartıp, bu beldelere sürükleyen sebep nedir?" diye soran Hz. Aişe: "Ey oğul! Beni buraya sürükleyen insanların arasını düzeltme çabası yani ıslahıdır" der. Ka'ka', Talha ve Zübeyr'in görüşlerini öğrenmek için bu konuşmaya onların da katılmasını ister. Onlar gelince kendilerinin Talha da Zübeyr maksatlarının da Hz. Aişe ile aynı olduğunu bildirirler. Ka'ka', onlara "Bu ıslah nedir?" diye sorar. Hep birlikte "Hz. Osman'ın katillerinin cezalandırılmasıdır. Bu iş terk edilirse, Kur'an terkedilmiş olur. Eğer bu kısas yerine getirilirse, Kur'an ihya edilmiş olur" diye cevap verirler. Ka'ka': "Siz, Hz. Osman'ın Basralı katillerini öldürdünüz ya. Halbuki siz onları öldürmeden önce gidişatınız şimdikinden daha düzgündü. Bugün ise bir adam hariç tam altı yüz kişiyi öldürdünüz. Onların öldürülmelerine altı bin kişi kızdı, sizden uzaklaştı ve aranızdan ayrıldılar. Biraz önce sözünü ettiğim o öldürmek istediğiniz şahıs Hurkus b. Zübeyr'dir. Onu altı bin kişi himaye etmiştir. O öldürülenler, bir kişi yüzünden öldürülmüşlerdir. Eğer onu bırakırsanız, söylemekte olduğunuz şeyi terk etmiş olursunuz. Eğer onları ve sizi terk edenleri öldürürseniz aleyhinize dolaşır dururlar. Bu takdirde kaçındığınız tehlikeye düşersiniz, fitne alır yürür. Bu iş sizin kötü gördüğünüz olaydan çok daha büyüktür. O ülkedeki Mudar ve Rebia kabilelerini kızdırdınız ve sizinle harp etmek üzere toplandılar. Sizin yardımdan mahrum bırakılmanız, o insanların yardım görmesi demektir. Nitekim bunlar, o korkunç olayı ve büyük günahı

¹ İbn Kuteybe, *a.g.e.*, C.1, s. 55.

² Harun Reşit Demirel, *Hz. Aişe ve Siyaset*, s. 141.

³ Hz. Aişe burada Hz. Muhammed'in "Sizlerden biriniz Hev'eb'in köpekleri havladığı zaman dikkat etsin" şeklinde bir söz söylediğini ifade etmiştir. Bkz. ez-Zehebî, *Siyer*, C.2, s. 177.

⁴ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, C.1, s. 57; İbn Kesir, *el-Bidâye*, C.7, s. 373-374.

⁵ İbn Kuteybe, *a.g.e.*, C.1, s. 61.

⁶ Harun Reşit Demirel, *Hz. Aişe ve Siyaset*, s. 142.

tertiplenleri desteklemek üzere toplanmışlardı. Öyle inanıyorum ki, bu işin çaresi ancak sakin olmaktır. Siz bize biat ederseniz bu hayır alameti ve rahmet müjdesi olacaktır ve bu ümmetin de selametiyle sonuçlanacaktır. Eğer yan çizer, büyüklenerek ayak diretir ve biat teklifimizi kabul etmezseniz, bu da şerrin habercisi ve alınacak intikamın hüsrana uğramasına sebep olacaktır. Afiyeti tercih edin. Nimet elde eder, hayırlara vesile olursunuz. Nitekim sizler, hayır kapılarını açan kimselersiniz. Sizi hedef almayız, siz de hedef edinmeyin! Bu bela bizi de sizi de yere vurur. Allah’a yemin ederim ki, bunu size söylüyor ve sizi ona biate davet ediyorum. Zira ortaya çıkacak bu mesele güç yetecek bir mesele değil, sıradan işlere benzemez. Bir adamın diğerini öldürmesi, bir grubun bir şahsı öldürmesi yahut kabilenin bir kişiyi öldürmesi gibi değildir” diyerek cevap verir.¹

Hiz. Aişe de: “Güzel söyledin, isabet ettin, eğer Ali de senin dediğin gibi söylerse iş düzelir” dedi.² Ka’ka’, Hiz. Ali’ye gitti ve durumu haber verdi. O da memnun oldu, halkı sulh yapmaya hazırladı.³ Sonra yola çıkmak için emir verdi.⁴

Ka’ka’ ile Aişe taraftarları arasında verilmiş olan karar üzere barış yapmak kuvvet bulmuşsa da, yine iki tarafta da çarpışmak isteyenler çoktu. Öyle ki Aişe taraftarları arasından bazıları hemen harbe başlanmasını Zübeyr’e teklif etmiş, o da Ka’ka’ ile verilen karardan bahsederek özür dilemişti.⁵

Beri taraftan da bazıları hemen harbe başlanılmasını Hiz. Ali’ye hatırlatınca o da buna yanaşmamıştı. Talha ve Zübeyr’e “Eğer Ka’ka’ ile vermiş olduğunuz karardan caymadıysanız çarpışma isteklerinden vazgeçiniz” diye haber gönderdi. O sırada Talha ve Zübeyr, ileri çıkınca Hiz. Ali de meydana çıkıp onların yanına vardı ve onlara dönerek “Vuruşmaya hazırlanmışsınız ama Allah huzurunda bir özür ve sebep de hazırladınız mı? Ben sizin din kardeşiniz değil miyim, size benim kanımı helal kılacak bir sebep çıktı mı?” diye sordu.⁶

Sonra Hiz. Ali, Zübeyr’e dönerek, “Ey Zübeyr! Hatırında mıdır ki, bir gün Resulullah sana hitaben: ‘Sen zalim olduğun halde Ali ile vuruşacaksın’ diye buyurmuştu” deyince hadis, Zübeyr’in hatırına geldi. Sanki derin bir uykudan uyanıp da

¹ İbn Kesir, *el-Bidâye*, C.7, s. 383-385; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.2, İstanbul 1992, s. 234-235; Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, s. 410.

² İbn Kesir, *a.g.e.*, C.7, s. 385.

³ İbn Kesir, *a.g.e.*, C.7, s. 385; Hüseyin Algül, Ahmet Salih, *a.g.e.*, s. 50.

⁴ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, s. 410; Ebu’l-A’la el-Mevdûdi, Çev. Ali Genceli, *Hilafet ve Saltanat*, s.165.

⁵ Taberi, *Tarih*, C.3, s. 513-515; İbn Kesir, *el-Bidâye*, C.7, s. 385; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 412.

⁶ Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 412.

kendine geldi. “Evet ya Rab” dedi ve “Eğer bu hadis daha önceden hatırıma gelseydi buraya gelmezdim, Allah’a yemin ederim ki, hiçbir zaman seninle vuruşmam” diye yemin etti.¹

Bu karar üzerine ayrıldılar. Hz. Ali dönüşünde ashabına, “Zübeyr, sizinle vuruşmamak üzere yemin etti” diye söylemiş, Zübeyr de arkadaşlarının yanına varmış, durumu bildirmiş ve Hz. Aişe, “Ne yapacaksın” diye sorunca, “Savuşup gideceğim” diye cevap vermiş. Oğlu Abdullah ise ona itirazla, “İki fitneyi bir araya getirdin. Tam vuruşacakları sırada gitmek istersin, bu değil, ancak sen Hz. Ali’nin bayrakları altındaki yiğitlerden korktun” deyince Zübeyr “Ne yapayım, yemin ettim demiş bunun üzerine oğlu “Yemine kefarete ver de yine Ali ile vuruş” diyerek, kölesi Mekhul’ü azat ettirmiş olduğu söylenir. Talha ve Zübeyr cennetle müjdelenen on kişi içerisinde oldukları halde görüş ve içtihatlarında hata ederek fitnenin büyümesine sebep olmuşlarsa da, olayların geçmişine ve gelişmesine bakılacak olursa, anlaşılır ki, onların bu derece ileri gitmelerine oğulları sebep olmuştur. Özellikle Hz. Zübeyr, yukarıdaki geçen hadisi hatırlayarak Hz. Ali ile vuruşmamak için yemin etmişken, oğlunun o derece çarpışmak üzere ısrarı şaşılacak şeydir. Babalar barışmak istiyor, oğullar razı olmuyor. Doğrusu bu ki insana malı ve çocukları büyük bir fitnedir.²

İki tarafın ileri gelenleri de mutlaka harb edilmesini istemiyor, meselenin sulh yoluyla halledilmesini arzu ediyorlardı.³ Hz. Ali kendi taraftarlarına hutbe okumuş, “Cahiliye devrinin” kötülüklerini, İslam’ın getirdiği saadeti anlatmış, Allah’ın nimetlerinden, Resulullah’tan sonra iki halife devrinde de aynı mutluluğun sürdüğünden ancak üstünlükleri kıskanan ve dünyayı isteyen şerli insanların bu olaya sebebiyet verdiklerinden bahsetmiş, yarın kalkıp gideceğini, ordusuna Osman’ın katilleri hariç kendisine uyup gelmelerini” söylemiştir. Onların içinde Hz. Osman’ın katline iştirak eden asiler ile Abdullah b. Sebe ile arkadaşları da bulunuyordu.⁴

Ordu içinde kalabilmiş Abdullah b. Sebe, Malik b. Eşter ve Adiy b. Hatem-i Tai gibi kimseler bir araya gelip konuştular. İbn Sebe şunları söyledi: “Bu sulh gerçekleşirse bizim sonumuz olur. Hz. Osman’ın kanına karşılık bizim kanımız istenecektir. Öyleyse bu sulhun gerçekleşmemesi için bir hile düşünmeliyiz. Bizim gücümüz insanların aralarının bozulup karışmasındadır. Öyleyse hile yaparak aralarını bozun. Yarın insanlar

¹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, C.7, s. 390; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 412.

² İbn Kesir, *a.g.e.*, C.7, s. 391; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 413.

³ Süleyman Nedvi, *a.g.e.*, s. 147; İslam Alimleri Ansiklopedisi, “Aişe” mad., C.1, s. 158.

⁴ Nuri Ünlü, *a.g.e.*, s. 148.

karşı karşıya geldiğinde harbi başlatın, düşüncelerine fırsat vermeyin. Böylece beraber olduğunuz kimse, harpten kaçınmaya fırsat bulamayacak, Allah da, Ali, Talha ve Zübeyr'i istemediğiniz o anlaşmayı yapamayacak kadar meşgul edecektir.”¹

Bu hile üzerine anlaştılar.² Tabii ki insanların bundan haberi yoktu. Hz. Ali Basra'ya varınca halka bir elçi gönderdi ve şu mesajı ilettili: “Ka'ka'dan ayrıldığınız zaman anlaştığınız hususlarda sözünüzde duruyorsanız, karşı gelmekten geri durun ve bizi tanıyın. Böylece biz de gelelim ve bu işin icabına bakalım.” Halk sulh yapılacağından şüphe etmiyordu.³ Herkes ertesi günün hayır getireceğini ümit ederek uykuya daldığı bir sırada Abdullah b.Sebe ve adamları bir daha toplandılar ve güneş doğmadan harekete geçmeye karar verdiler.⁴ Şafakla beraber bine yakın adam Basralılar grubuna karşı hücumla kalktılar.⁵ Uyanan herkes silaha sarıldı. Ne oluyor sorusuna “Ehl-i Kufe baskın yaptı.” ve diğerlerine karşı da “Ehl-i Basra baskın yaptı” şeklinde cevap verdiler ve harbi fiilen başlattılar.⁶ Her iki taraf da karşı tarafın baskınına uğradığını zannediyordu. Sebeiyye işi iyice büyötmek için hiç ara vermeksizin savaşa devam ediyor, saldırı üstüne saldırı yapıyordu. Hz. Ali'nin savaşı durdurmaya yönelik sözlerini kimse duymuyordu. Basra kadısı Ka'b b.Sûr eline Kur'an'ı alarak insanları Kur'an yolunda yürümeye davet ediyor ve savaşı kesmeye çalışıyordu; fakat İbn Sebe'nin adamları onu okları ile şehit ettiler.⁷

Sûr oğlu Ka'b da Hz. Aişe'nin yanına gitti ve onu evinden çıkardı. Asker isimli devenin üzerine bindirdi. Mahfesine zırhlar giydirdi. İki taraf sebebi birbirine yükleye dursun, artık askeri durdurmak mümkün değildi. Çok şiddetli ve kanlı bir çarpışma başladı. Böylece Sebeiyye grubu muradına erdi.⁸

Zübeyr, Hz. Ali ile vuruşmamak üzere yemin etmişken oğlu Abdullah onu alıkoymuştu. Bu sefer ansızın çarpışma çıkınca ne yapacağını şaşırılmış ve hemen oğlu Abdullah'ı çağırılmış “Bu gün ya zalim, ya mazlum öldürülecek. Ben zannediyorum ki mazlum olarak öldürüleceğim. En büyük tasam borçlarımdır. Mallarımı sat, borçlarımı ver.” demiş ve ister istemez harp meydanına atını sürmüştü. Savaş devam ederken Yasir oğlu Ammar kargı ile Zübeyr'in üzerine hamle etti. Zübeyr de onun hamlesini

¹ Taberi, *Tarih*, C.3, s. 523; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.2, s. 235.

² Hamdi Savaş, *a.g.e.*, s. 181.; Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya*, s.411; Ahmet Ağırakça, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, yz 2000, C.4, s. 125.

³ Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.2, s. 235.

⁴ İslam Âlimleri Ansiklopedisi, “*Aişe*”, C.1, s.158.

⁵ İbn Kesir, *el- Bidâye*, C.7, s. 390.

⁶ Muhammed Hamidullah, *İslam Müesseselerine Giriş*, s. 125.

⁷ Nuri Ünlü, *a.g.e.*, s. 150.

⁸ Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 414.

savuşturdu. Fakat hayrette kaldı ve derin fikirlere daldı. Çünkü Resül-i Ekrem, “Her kim Ammar’a düşmanlık ederse, Allah onu sevmez” diye buyurmuş ve bir gün, “Ammar’ı asi bir topluluk öldürecek” demiş ve yine bir gün, “Ammar! Sana müjde seni asi bir topluluk öldürecek” diye Ammar’ı şehitlikle müjdelemişti.¹

Bu hadislerin gösterdiğine göre Ammar, eğer bu vuruşmada öldürülecek olursa Aişe taraftarlarının asi olduğu anlaşılacaktı. Zübeyr ise onları haklı sanmakla onlara karışmıştı. Ammar, Zübeyr üzerine kargısını doğrulttukça Zübeyr onu savdı. Fakat karşılık olarak onun üzerine hamle etmedi. Yoksa Ammar pek ihtiyar ve zayıf bünyeli olup Zübeyr ise kılıç vurmakta son derece usta ve ünlü bir asker olduğundan istese bir vuruşta Ammar’ı kargısıyla beraber yere düşürürdü. Ammar da Zübeyr gibi cennetle müjdelenmiş değeri büyük birine kıyamazdı. Fakat Hz. Ali’nin haklı olduğunu bildiğinden dinî görevini yerine getirmek için kendisini vuruşmaya mecbur görüyor ve Zübeyr’in üzerine arka arkaya hamle ediyordu. Zübeyr ise ona saldırmadığından, “Ey Ebu’l-Yekzan! Beni öldürmek mi istiyorsun?” deyince Ammar da “Hayır. Seni öldürmek istemem fakat buradan git.” dedi. Zübeyr ise buraya geldiğine pişman olduğundan hemen gitti.²

Fitneleri çıkartan Sebeiyye taraftarları işi çabuklaştırmak, Hz. Aişe’yi öldürmek ve olayları büyütme niyetindeydiler. Yaralanan ve büyük kan kaybeden Zübeyr b. Avvam’ı üzüntüden keder bastı ve Basra’dan Medine’ye ulaşmak için oradan uzaklaştı. Gidişini Ammar b. Cürmûz öğrendi ve takip etti. Zübeyr’i Sibâ’ vadisinde namaz kıldığı sırada onu öldürdü.³ İbn Cürmûz, mükâfat alacağı ümidi ile Hz. Zübeyr’i öldürmüş olduğu haberini Hz. Ali’ye ilettiğinde, Hz. Ali kapısındaki görevli ile: “Resulullah’tan işittim, Zübeyr’in katilini cehennemle müjdeleyiniz” diye buyurmuştu. “Hadi git Cürmuz’u cehennemle müjdele” diye haber gönderdi.⁴

Sonunda halifenin askeri üstün geldi ve Aişe taraftarları fena halde bozguna uğradı. Hz. Aişe’nin bindiği devenin yuları adeta sancak gibi olduğundan, her tutan öldürüldüğünden ve savaş bu deve etrafında iyice kızıştığından savaşa Cemel Vakası “Deve olayı” denilmiştir.⁵ Bu şekilde 70 kişi öldürülmüş, sonunda Hz. Aişe’nin bindiği

¹ A.g.e., s. 414.

² A.g.e., s. 415.

³ Taberi, Tarih, C.3, s. 539; İbn Kesir, a.g.e., s. 391; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.2, s. 236.

⁴ Ebu’l-A’la el-Mevdûdi, a.g.e., s. 168; Hamdi Savaş, a.g.e., s. 181.

⁵ Mustafa Fayda, “Aişe”, C.2, s. 203; İslam Alimleri Ansiklopedisi, “Aişe” mad., C.1, s.158; Ergun Göze, a.g.e., s. 137.

devenin arka ayaklarının sinirleri kesilip deve çöktürüldüğü için etrafındakiler kaçmıştır.¹ Hz. Ali, Hz. Ebu Bekir'in oğlu Abdullah'ı çağırdı: “Git, Aişe için bir çadır kur da yarası beresi var mı, bak da haber getir!” diye buyurdu.² Muhammed b. Ebi Bekr ve Ammar b. Yasir koşarak hevdeci yerinden alıp götürdüler ve Aişe'yi ölümden kurtardılar. Kardeşi Muhammed onu Basra'ya götürdü.³ Dağınık ve perişan olarak Basra'ya doğru kaçtılar. Halifenin askeri ise onları takip ediyordu. O sırada Talha tereddüt ve hayrete düşerek safların arasına çekilip durmaktaydı. Ansızın kendisine bir ok dokundu.⁴ Yarası pek ağır olduğundan şehre götürüldü. Talha ise biat etmediği halde ahirete gitmekten korkmakta idi. Hz. Ali'nin askerinin birine rastlayınca, “Sen Hz. Halife'nin ashabından mısın?” deyince o da, “Evet” dedi. Böylece o: “Elini ver onun için sana biat edeyim” diyerek vasıta ile Hz. Ali'ye biat etti. Fakat çok geçmeden öldü. Bu oku atanın Mervan b. Hakem olduğu rivayet edilmektedir. O Talha'yı, Hz. Osman'ın katillerinden saydığı ve öyle bildiği için bu kargaşalığı fırsat bilerek hemen bir ok atıp onu şehit etmiş ve Hz. Osman'ın oğlu Eban'a “Babanın katillerinden bazısını öldürdüm. Artık intikam sevdasına düşmem” demiştir.⁵

Bu elem verici olayda Müslümanların kahramanlarından birçok kişi hayatını kaybetti. Talha, oğlu Muhammed, Zübeyr, Abdullah b. Attab b. Esed bunlar arasındaydı. Hz. Ali çarpışmadan sonra ölümler arasında dolaştı. Şehit olanların sayısı on üç bine kadar ulaşıyordu.⁶ Sonra ölümlerin namazını kıldırdı ve hepsinin birden gömülmesini emretti.⁷

Daha sonra Hz. Ali, Hz. Aişe'yi Basra'da misafir olduğu evde ziyaret etti. Selam verip yanına oturdu. Sonra da yol hazırlığı yapıp, Medine'ye götürülmesini emretti.⁸ En güzel bir şekilde yol hazırlığı yapıldı. Yola çıkma günü gelince Hz. Aişe, Hz. Ali'yi çağırdı ve şöyle dedi: “Ali ile geçmişte aramda olan şey bir kimsenin kayınvalidesi ile arasında geçen şeyler nevinden kalacaktır. Yine benim nezdimde Ali razı olunan kimselerdendir.” Hz. Ali'de “Ey insanlar!” dedi. “Hz. Aişe doğru söylemiş ve itaatkâr davranmıştır. Onunla benim aramdaki şey dediği gibidir. O, hem dünyada ve hem ahirette Peygamberimizin hanımıdır.” Böylece Hz. Aişe Recep 36 (m.659) başlarında

¹ İbn Kesir, *el-Bidâye*, C.7, s. 392; Nuri Ünlü, *a.g.e.*, s. 150.

² Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 417; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.2, s. 236.

³ İbn Kesir, *el-Bidâye*, C.7, s. 396; Mustafa Fayda, “*Aişe*” mad., C.2, s. 203.

⁴ İbn Kesir, *el-Bidâye*, C.7, s. 391.

⁵ Savaşın seyri hakkında geniş bilgi için bkz. Taberi, *Tarih*, C.3, s. 519 vd.; Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya*, s. 415.

⁶ Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 417.

⁷ Taberi, *Tarih*, C.3, s. 543; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.2, s. 236.

⁸ Taberi, *Tarih*, C.3, s. 543.

Basra'dan çıktı. Kendisini Hz. Ali birkaç mil uğurladı ve oğlunun da onunla bir gün yolculuk etmesini emretti. Daha sonra Hz. Ali Basralılardan biat aldı. Abdullah b. Abbas'ı vali tayin etti, haraç ve beytül mal işlerini yürütmek üzere de Ziyad b. Ebi Süfyan'ı görevlendirdi.¹

Cemel Vakası Müslümanlar için çok acı bir örnek oldu. Müslümanlar, bu olayı hatırlayıp, kanını helal saymanın ve birbirleri aleyhine harp açmanın anlamsızlığını gördüler. Ancak, harbe son verdikleri noktaya savaş korkunç bir hal aldıktan sonra varılmıştı.²

Öte yandan Hz. Ali'den valilik isteyen ve bunu alamadıklarından dolayı ona düşman olup Cemel Savaşında karşısına çıkan Zübeyr b. Avvam, Talha b. Ubeydullah ve Hz. Osman'ın kâtibi ve damadı olan Mervan b. Hakem ile Peygamberimizin eşi Hz. Aişe siyasi olarak dolaylı bir şekilde Muaviye'ye yardım etmiş oluyorlardı.³

3.1.4.4. Cemel Savaşı Sonrasında Hz. Aişe

Hz. Aişe, Hz. Osman'ın yönetimini beğenmemiş olması onun ölümünden sonra kanını talep etmek üzere yola çıkmıştı. Ancak o, bu davranışının sadece barışı temin etmek için olduğunu söylüyordu. Zira Basra kadisiyle yaptığı konuşmada “Ben insanlar arasında barışı temin etmek istiyorum.” diyordu. Ahnef b. Kays ile yaptığı bir konuşmada bu sözleri söyleyen Hz. Aişe, kendisine yapılan tenkitlerin doğru olmadığını ifade ediyor ve “Ahnef beni kınıyor. Allah'a çocuklarımın bana isyanını şikâyet ediyorum” diyordu.⁴

Yukarıdaki ifadelerden Hz. Aişe'nin, Hz. Ali'ye karşı giriştiği bu muhalefet hareketinde kendisini haklı gördüğü ve toplumdaki düzenin ancak bu şekilde sağlanabileceğini zannettiği anlaşılmaktadır. O bir taraftan barış için böyle bir harekete giriştiğini ifade etmiş, diğer taraftan savaş esnasında taraftarlarına cesaret verici konuşmalar yapmaktan geri kalmamıştır.⁵ Onun bu tavırlarından, Cemel Vakası'na karar verirken aynı zamanda siyaset sahnesinde çok önemli bir yerde bulunmak arzusunda olduğu ihtimalini göz ardı etmemek gerekir.

¹ A.g.e., C.3, s. 544.

² Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.2, s. 236-237.

³ Neş'et Çağatay, *İslam Tarihi*, s. 435.

⁴ İbn Abdірabbih, *el-Ikdu'l-Ferid*, C.5, s. 187.

⁵ A.g.e., C.1, s. 98.

Bu durumu anlayan gerek Hz. Ali, gerekse Ahnef, Hz. Aişe'nin bu savaşta taraf olmasını istememiş, evinde oturmasını ve hiç bir siyasî ve gayri siyasî şeylere karışmasının doğru olmadığını belirtmiştir. Çünkü Hz. Ali, amcasının oğlu İbn Abbas'a savaş sonrası yenilen Hz. Aişe'ye giderek, ona: "İçinde oturulması emredilen evde oturmasını söyle"¹ demiştir.

Savaş sonrası İbn Abbas Hz. Aişe'nin Medine'ye dönmesini söylemek için yanına gitmiş eve izinsiz girdiğinde Hz. Aişe ona "Ey İbn Abbas! İki defa sünneti çiğnedin. Birincisi izinsiz evime girdin. İkincisi benim iznim olmadan benim eşyalarımın üzerine oturdun" deyince, İbn Abbas "Biz sünneti senden daha iyi biliriz. Burası senin evin değil! Senin evin Resulallah'ın sana bıraktığı ve Kur'an'ın senin içerisinde oturmanı emrettiği yerdir" diye cevap vermiştir.²

Sonunda Hz. Aişe, Hz. Ali'nin savaşı kazandığını ve Hz. Ali'nin Medine'ye gitmesi ve orada oturması konusundaki tavsiyesini kabul etmiş, Hz. Ali de daha sonra Abdulkays'tan aldığı yetmiş tane kadına erkek elbisesi giydirmek suretiyle Medine'ye göndermiştir.³

Hz. Aişe "Evlerinizde oturun; eski cahiliyyede olduğu gibi açılıp saçılmayın; namazı kılın; zekâtı verin; Allah'a ve Peygamberine itaat edin: Ey Peygamber'in ev halkı! Şüphesiz Allah sizden kusuru giderip sizi tertemiz yapmak ister"⁴ mealindeki ayeti bu şekilde anlamayarak birtakım siyasi işlere karışmıştır. Fakat onun, daha sonra Hz. Ali'ye olan bu tutumundan dolayı üzüldüğünü açıkça dile getirdiği de bilinmektedir. Zira ona, hastalığı esnasında Hz. Peygamber'in yanına defnedilmeyi isteyip istemediği sorulduğunda "Hayır! Ben Peygamber'den sonra hoş olmayan işler yaptım. Bunun için beni Baki mezarlığına kardeşlerimin yanına defnediniz" demiştir.⁵

Hz. Aişe'nin geçmişteki bazı olaylardan üzüldüğüne dair birçok rivayet mevcuttur. Gerek hadis gerekse tabakât kitaplarında onun siyasi arenada girişmiş olduğu bu hareketlerinden dolayı nedamet duyduğunu belirten ifadeleri oldukça fazladır. Bunlardan birkaçını şöyle sıralayabiliriz. Örneğin, Ebu Cafer'e Hz. Aişe'den sorulduğunda "Onun yaptıklarından dolayı Allah'ın onu affetmesi için dua ediyorum. Çünkü o, bana 'Keşke bir ağaç olsaydım veya bir taş olsaydım veyahut da bir çamur

¹ A.g.e., C. 4, s. 146.

² Yakubi, *Tarih*, C.2, s. 82.

³ A.g.e., C.2, s. 82.

⁴ Ahzab, 33/33.

⁵ İbn Sa'd, *Tabakat*, C.8, s. 280; ez-Zehebi, *Siyer*, C.2, s. 193; Süleyman Nedvi, a.g.e., C.5, s. 163. Ahmet Akbulut, *Sahabe Devri*, s. 197.

olsaydım’ diye söylediğinde, ‘Niçin’ diye sordum: O da ‘Tevbe olsun’ diye cevap verdi.” Yine Hz. Aişe “Keşke ağaç olsaydım veya çamur olsaydım veyahut da keşke Allah beni yaratmamış olsaydı” diyordu. Yine bir defasında da “Keşke yaratılmamış olsaydım veya bir ağacın yaprağı olsaydım” der. Onun pişmanlığını ifade eden en önemli sözlerinden birisi ise “Tamamen unutulmuş biri olmayı çok arzu ederdim” şeklindeki sözleridir.¹

Hz. Aişe’nin, Basra da bulunuşundan ve Cemel gününe katılışından dolayı son derece pişman olduğu, işin buralara varabileceğini düşünmediği görülmektedir. Bu pişmanlığını Ahzab suresi 33.ayet okuyup başörtüsü ıslanıncaya kadar ağlayarak tövbe ettiği rivayet edilir.² Ölüm halinde “Keşke ağaç olsaydım, taş olsaydım, Allah beni yaratmasaydı” diye söylenir sonra tövbe ederdi. Hz. Aişe bu olayların hiçbir zaman arzu etmediği bir şekilde müslümanların birbirini öldürmesi ile neticelenmesinden sonra uzlete çekilmiş ve bundan sonraki hayatını ibadet ve insanları eğitmekle geçirmiştir.³

Hz. Aişe bu ifadeleri belki Hz. Osman ve Hz. Ali döneminde yapmış olduğu bazı davranışları hakkında söylemiş olsa da o dönemde yapmış olduğu bütün siyasi uygulamalarını reddetme anlamına gelmez.⁴ Eğer O, bu hareketleri Hz. Ali ve sonrası ortaya çıkan birtakım olumsuz olayları tetikleyeceğini önceden tahmin edebilmiş olsaydı, Hz. Ali’nin riyasetine baş kaldırmazdı.

Cemel Olayı’nın taraftarlarını sorgulama, savaşı iki grubun kanaatlerini yargılama ve her iki tarafı temize çıkarma veya suçlama gayreti içerisinde değiliz. Zira Talha, Zübeyr ve Aişe, kendi ifadeleriyle haklı bir sebep ve bir günahı olmaksızın öldürülen halife Hz. Osman’ın kanını talep için ortaya çıkmışlardır. Bu meselenin tahkiki ve hak edene cezanın uygulanması hususunda başvurulacak bir kıstas olmadan, bunun mümkün olup olmayacağını nasıl kanaat getirdiklerini şu anda anlamak mümkün değildir.

Aslında Hz. Aişe, Talha ve Zübeyr sahabenin ileri gelenlerinden oldukları ve fert olarak kendilerine güvendikleri için ortaya çıkmışlar, bir lider de belirlemeksizin insanları yaptıkları işe destek olmaya çağırmışlardır. Öncelikleri ve faziletleri tartışılmaz olan bu zatların düşünceleri şu idi: “Fitne geldiği zaman artık halife seçilemez olur, mahiyeti ancak gidince ortaya çıkar.” Hz. Ali ise, bu faciayı zamanında

¹ İbn Sa’d, *Tabakat*, C.8, s. 280.

² Mustafa Fayda, “*Aişe*” mad., C.2, s. 203.

³ İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.8, s. 280.

⁴ Harun Reşit Demirel, *Hz. Aişe ve Siyaset*, s. 146.

önlemek için gerekli fırsatı bulamadı. Savaş ortamına nasıl girildiğini iki taraf da anlayamadı. Her iki taraf da meydana gelen savaşı birbirlerinin yaptıklarını zannettikleri ve bu savaşı durdurmaya da güçleri yetmediği için ortalık bir anda karıştı ve sonuçta her iki taraftan da harbe katılanlar bunun sonuçlarını yüklenmek zorunda kaldılar.¹

Cemel Vakası İslam akaidinde iman-küfür sınırı, irade hürriyeti, kader gibi önemli problemlerin tartışma konusu haline getirilmesine tesir eden dini ve sosyal olaylardan biridir. Şehristâni bu olayı Müslümanlar arasında meydana gelen ilk ihtilafların önemlileri arasında zikreder. Şiiilerin çoğu ile bazı Haricilerin Cemel Olayı'nda Hz. Ali'ye karşı ashabı tekfir etmeleri, konunun bir akaid problemi olarak görülmesine ve kalam kitaplarına girmesine yol açmıştır.²

İslam tarihinde esas itibariyle siyasî olmakla birlikte çeşitli sebeplerle dinî ve itikadî mesele haline getirilen olayların başlangıcı sayılabilecek olan Cemel Vakası, İslam mezhepleri tarafından farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Şia ile Haricilerin tamamına göre Cemel Olayı'nda Hz. Ali haklı, ona karşı çıkıp savaşan Hz. Aişe, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvam ile bunların safında yer alanlar haksız olup asi durumundadırlar. Bu mezheplere bağlı bazı fırkalar ise daha da ileri giderek Hz. Ali'nin muhalifleriyle savaşmasını isabetli bulmuşlar, Hz. Aişe, Talha ve Zübeyr başta olmak üzere muhalefette bulunan bütün ashap ve tabiini tekfir etmişlerdir. Mutezile'nin çoğunluğu Hz. Ali'yi haklı, muhaliflerini haksız ve hatalı görürken mezhebin kurucusu Vasil b. Ata ise taraflardan birinin mutlaka fasık olduğunu, ancak bunu belirlemenin imkân dâhilinde bulunmadığını ileri sürmüştür.³

Cemel Vakasının taraflarıyla ilgili olarak Ehl-i Sünnet'in görüşü de diğer mezheplerde olduğu gibi farklıdır. Selefiyye'ye mensup âlimlerin çoğu, ashap arasında ortaya çıkan bu tür ihtilafları tartışma konusu yapmayı uygun bulmamışlardır. Onlara göre hata etmiş olsalar bile savaşın iki sahabe grubunu da Allah affetmiştir. İbn Hazm, Cemel Vakası'nda her iki tarafın iyi niyetli olduğunu, yaptıkları işin ictihada dayandığını, savaşmak maksadıyla yola çıkmadıkları halde durumun aleyhlerine döneceğini hisseden katillerin komplosu sonunda kendilerini savaşın içinde bulduklarını ve dolayısıyla kusursuz olduklarını söyler.⁴

¹ İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed, *Kitâbu'l-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâ'i ve'n-Nihal*, Mısır 1320h., C.4, s. 158; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.2, s. 237-238.

² eş-Şehristâni, *el-Milel ve'n-Nihal*, C.1, s. 24; Yusuf Şevki Yavuz, "Cemel Vak'ası" mad., C.7, s. 321.

³ İbn Hazm, *a.g.e.*, C.4, s. 161-162.

⁴ Yusuf Şevki Yavuz, *a.g.m.*, C.7, s. 322.

Bazı Selef âlimleriyle Eş'ariyye ve Maturidiyye'ye bağlı Sünni kelimcilerin hemen hemen tamamı Hz. Ali'nin haklı, karşı tarafın haksız olduğu kanaatindedirler. Zira Hz. Aişe, Talha, Zübeyr ve onlara uyanlar, Müslümanların hilafet makamına getirdiği Hz. Ali'ye karşı tavır almış ve ona itaatsizlik göstermişlerdir. Sünni kelimcılara göre savaş bittikten sonra muhalif grup liderlerinin pişmanlık duyduklarına ait rivayetler onların hatalı olduklarını gösterir. Bununla birlikte bu hatalarından ötürü tekfir edilmeyecekleri gibi, fasık oldukları da söylenemez. Çünkü onlar Müslümanlar arasında ihtilaf çıkarmak gayesi taşımamışlardır. Hz. Ali'ye karşı çıkışları da İslam âlimlerinin caiz gördüğü içtihatlarının bir sonucudur.¹ Ayrıca içlerinde, Allah'ın kendilerinden razı olduğu belirtilen ve cennetle müjdelenen sahabeler de bulunmaktadır. Bu görüşlerin dışında, Cemel Vakasında her iki tarafın da hatalı olduğu, Sa'd b.Ebi Vakkas, Abdullah b. Ömer, Usame b. Zeyd ve Muhammed b.Mesleme'nin yaptığı gibi iki gruptan hiçbirine katılmayanların daha isabetli davrandığı kanaatini taşıyanlar da vardır.²

Bazı Şii'lerle Haricilerin ashabı tekfir etmeleri, bir kısım Mu'tezili ve selefi âlimlerin bu konuda hüküm vermekten kaçınmaları ve aşırı muhafazakârlığa bürünen Selefîyye'nin savaştan her iki zümreyi de haklı bulması doğru değildir. Cemel vakasına katılmaları sebebiyle ashab ve tabiini tekfir etmenin dinî bir dayanağı yoktur. Zira bu iddia hem naslara aykırıdır, hem de Hz. Ali'nin savaş sonrasında muhaliflerine karşı takındığı yumuşak tavırla uyuşmamaktadır. Çünkü muhalif zümre Ali'ye karşı çıkmakla isyankâr kabul edilebilir. Bunun ise kâfir olma sonucunu belirten hiçbir nas yoktur. Şia'nın bu konuda dayandığı hadislerin ise uydurma olduğu kanaati yaygındır. Esasen kaynaklarda Hz. Ali'ye karşı çıkanların gerçek niyetlerine, ayrıca savaşların başlaması gelişmesi ve seyrine ilişkin yeterli bilgiler mevcut olmadığı gibi, elde edilen bilgilerin güvenilirliği de tartışmalıdır. Hz. Ali, muhaliflerini kendisine karşı isyan edenleri, kardeşleri olarak görmüş ve onlara mürtet muamelesi yapmamıştır. Bütün bunlar, Hz. Ali'ye karşı olan zümreleri tekfir edenlerin yanlış yolda olduğunu göstermektedir.³

3.1.5. Muaviye Döneminde Hz. Aişe

Hz. Aişe Cemel olayından sonra siyasette aktif rol almadığını ve evinde bir uzlet hayatı yaşamasına rağmen yine de devlet yönetiminde halka yapılan haksızlıklar

¹ *A.g.m.*, C.7, s. 322.

² İbn Hazm, *a.g.e.*, C.4, s. 161-162.

³ Yusuf Şevki Yavuz, *a.g.m.*, C.7, s. 322.

konusunda insanların bir çare olarak kendisine başvurmaları neticesinde gerektiği zaman ve onlara tepkisini dile getirmekten geri kalmamıştır. Hz. Muaviye'nin Kufe valisi Ziyad b. Ebih Hz. Ali taraftarı olan ve Muaviye aleyhinde konuşan Hucr b. Adiyy ve on iki arkadaşını Şam'a gönderir, bunlardan altısı serbest bırakılır ve içlerinde Hucr'un da bulunduğu diğer altı kişi ise öldürülür.¹

Kamuoyu vicdanında büyük tepkilere sebebiyet veren bu olayda Hz. Aişe, Hz. Muaviye'ye bir elçi göndererek katlin önüne geçilmesini sağlamaya çalışmışsa da göndermiş olduğu elçi ancak onların öldürülmelerinden sonra yetişebilmiştir. Bu olayı kınadığı bir mektupla Hz. Muaviye'ye ileten Hz. Aişe, daha sonra Medine'ye gelen ve Hz. Aişe'yi ziyaret eden Muaviye'ye kendisinin yanından kalkıp giderken “Ey Muaviye! İlim sahibi olduğun halde Hucr ve onun muttaki olan arkadaşlarını katlettin” deyince Muaviye: “Sen onu boş ver. Herhangi bir şeye ihtiyacın var mı?” diye sorar. Hz. Aişe ise hiçbir konuda ihtiyacının bulunmadığını söyler.²

Hz. Muaviye'nin böylece Hz. Aişe'nin gönlünü alarak onun desteğini almak istemesi; onun gerek Mü'minlerin annesi olması gerekse geçmişteki aktif siyasetinin ve toplum içerisindeki mevkisini çok iyi bilmesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Bunun yanında Hz. Aişe'nin, Muaviye'nin bazı yanlış politikalarını eleştirmesi onu rahatsız etmiş olacak ki, bunu, huzuruna gelen Hz. Hasan'a: “Aişe'ye hayret doğrusu! Benim bu işe ehil olduğum durumdan daha başka bir durumda olduğumu ve hakkım olmayan bir yerde olduğumu iddia etmektedir. Allah onun günahlarını affetsin, ama bundan ona ne!...” diyerek Hz. Aişe'den gelen tenkitlerden rahatsızlığını belirtmiştir.³

Bir defasında Muaviye Hz. Aişe'ye bir mektup göndererek ondan nasihat istedi. Hz. Aişe şu cevabı verdi: “Allah'ın selamı üzerinize olsun” Bundan sonra Resul-i Ekrem'den duydum ki: “Bir adam insanların rızasını değil de Allah'ın rızasını kazanmaya çalışırsa Allah Teala onu insanların rızasını kazanmadığından dolayı meydana gelecek her şeyden korur. Allah rızasını bir tarafa bırakıp da insanların rızasını kazanmaya çalışanları Allah da insanlara bırakır.”⁴ Muaviye Hz. Aişe'nin bu nasihatini bütün hayatında kendisine rehber edinmiştir.

¹ Harun Reşit Demirel, *Hz. Aişe ve Siyaset*, s. 146; Nimet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 7.

² Harun Reşit Demirel, *a.g.m.*, s. 147.

³ *A.g.m.*, s. 148.

⁴ Süleyman Nedvi, *İslam Tarihi Asr-ı Saadet*, C.5, s. 160.

Muaviye kendi hayatında oğlu Yezid'e biat aldığı zaman Hz. Aişe'nin kardeşi Abdurrahman ona muhalefet ettiğinde, Mervan onu tutuklamak istemiş, Abdurrahman da kız kardeşinin evine sığınmıştı. Mervan, Hz. Aişe'nin evine girmeye cesaret edememiş ve bu ev o kimsenin evidir ki onun hakkında "Anne ve babasına öf be size benden önce nice nesiller gelip geçmişken beni mi tekrar dirilmekle tehdit ediyorsunuz. Ana ve babası Allah'ın yardımına sığınarak yazıklar olsun sana Allah'ın vaadi gerçektir dedikleri halde o bu eskilerin masallarından başka bir şey değildir"¹ mealindeki ayet inmiştir' demiş, Hz. Aişe bunu duyarak hakkımızda yalnız bir ayet nazil olmuştur. O da benim beraetimi ilan ediyordu cevabını vermiştir.² Bundan da Hz. Aişe'nin Yezid'e biat edilmesinde taraftar olmadığı anlaşılmaktadır.

Hz. Ali'nin hilafeti dört sene devam etti. Ondan sonra Muaviye yirmi sene kadar hüküm sürdü. Hz. Aişe Muaviye devrinin sonundan iki sene önce öldü. Hz. Aişe bu dönemi tamamen sakin bir şekilde geçirmiştir. Bir defa Muaviye Medine'ye gelmiş, Hz. Aişe'yi ziyaret etmişti. Hz. Aişe ona "Sen buraya korkmadan pervaya etmeden nasıl geldin. Burada seni öldürmek mümkün değil miydi?" diye sorunca Muaviye: "Burası daru-l emandır. İmanlı bir insan buğz etmek için bir kimseyi öldürmez" dedi. Bunun akabinde Hz. Aişe'ye karşı muamelesinin nasıl karşılandığını sordu. Aişe iyi ve doğru muamele gördüğünü söyledi. Bunun üzerine Muaviye: "O halde Beni Haşim ile aramızdakini bize bırakınız onlarla huzur-ı ilahide anlaşacağız" dedi.³

Hz. Ali'nin taraftarlarından Hucr b. Adiy alevi fırkasının ileri gelenlerindendi. Bu adam bazı şahısların şahadeti üzerine Kufe valisi tarafından tutularak Şam'a gönderildi. Hucr Kinde kabilesine mensuptu. Kufe'de Kinde kabilesine mensup kimse yoktu. Bu nedenle ona yardım eden kimse bulunmamıştı. Hz. Aişe bu olaydan haberdar olunca sahabeden olan Hucr b. Adiy'i kurtarmak için derhal bir adam gönderdi. Bu adam Şam'a varmadan Hucr öldürülmüştü. Muaviye'nin Medine'yi ziyareti esnasında Hz. Aişe bu meseleyi açarak ona 'Hucr öldürüldüğü zaman neredeydin? Allah'tan korkmadın mı? dedi. Muaviye bu konuda bir hatası olmadığını kusurun onun aleyhinde şahitlikte bulunanlara ait olduğunu söyledi.⁴

Irak ile Mısır ahalisi Hz. Osman, Şam ahalisi Hz. Ali aleyhinde idiler. Hariciler ise her ikisine muhalif idi. Hz. Aişe bu fırkaların durumuna vakıf olduğu zaman

¹ Ahkaf 46/17.

² Buhari, **Sahih**, Tefsir, 318, No: 4550.

³ Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, C.4, s. 92.

⁴ Taberi, *Tarih*, C.5, s. 145.

“Kur’an-ı Kerim Peygamber’in ashabına rahmet ve mağfiret dileyiniz dediği halde bunlar ashaba dil uzatıyorlar”¹ demişti. Harici fırkasının asıl ismi Haruriyye idi. Bir defa bir kadın Hz. Aişe’ye şöyle soru sormuştu: “Orucun daha sonra kazası caiz olduğu halde namazın kazası niçin caiz olmuyor?” Hz. Aişe bu soruya karşı kaşlarını çattı ve “Sen Haruriyye’den misin?” dedi.² Bundan da Hz. Aişe’nin bu fırkadan nefret ettiği anlaşılmaktadır.

3.2. Dinî İnanç ve Pratiklerin Oluşumundaki Rolü

Mezheplerin ortaya çıkmasında coğrafi, ekonomik, kültürel şartların etkisi olduğu gibi, erken dönemde cereyan eden siyasi olayların da şüphesiz büyük bir yeri bulunmaktadır. Bu çerçevede Hz. Peygamber’in vefatından itibaren başta Ebu Bekir’in halife seçilmesi olayı olmak üzere özellikle dört halife döneminin sonuna kadar süren zaman diliminde Cemel ve Sıffin savaşları gibi vuku bulan hadiseler İslam düşüncesinin şekillenmesi konusunda yönlendirici olmuştur. Konuyla bağlantılı olarak Hz. Aişe’nin itikadî konuların oluşumundaki yerini görebilmek için, vahyin gelmeye devam ettiği dönemde inanç meselelerine bakışını bilmemiz ve vahiy sonrasında Hz. Aişe’nin ölümüne kadar olan dönemdeki gelişmeleri takip etmemiz gerekmektedir.

Bir dine has inançların heyet-i mecmuunun ya bizzat dinin peygamberine nazil olan vahiylerin tespit edilip bir kitap halinde toplanması suretiyle veyahut da o dinin kurucusunun yakınları ve öteki mensupları tarafından sonradan derlenerek bir kitap halinde toplanması şeklinde tespit edildiği görülmektedir. Bunlardan birinci durumun en canlı ve müstesna örneğini Kur’an’ı Kerim teşkil etmektedir. Kur’an’ı Kerim peyderpey nazil olmuştur. Diğer sahalarda olduğu gibi akaid sahasında da bir müşkil ile karşılaşan sahabe henüz hayatta olan vahiy kaynağına başvuruyor ve sualinin cevabını Hz. Peygamber’den alıyordu. Vahiy gelmeye devam ettiği ve ilk Müslüman toplumun akidesinin oluştuğu dönem, itikadî konuların genel seyrinde geliştiği bir dönemdi.³

¹ Müslim *Sahih*, Tefsir 15, No: 3022.

² Buhari, *Sahih*, Hayz 20, No: 315.

³ Bekir Topaloğlu, *Kelam İlmi*, İstanbul 1988, s. 19.

Peygamber'in vefatından sonra artarak devam eden farklı fikir ve davranışlar¹, diğer sahalarda olduğu gibi itikadî sahada da konuların gelişmesine, akımların ve gurupların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Hz. Aişe bu gelişmelerin kaynağında küçümsenemez bir değere sahiptir. İleride itikadî fikir ve akımların oluşmasını sağlayacak olan birtakım sorular, Hz. Aişe'nin vazgeçilmez roller üstlendiği hadiseler neticesinde sorulmuştur. "Üçüncü halife Osman b. Affan'ın 37/ 656 yılında asilerce öldürülmesi, dördüncü halife Hz. Ali zamanında Müslümanların, Cemel, Sıffin ve Nehrevan Savaşlarında birbirlerinin kanını dökmesi ve benzeri hadiseler, beraberinde itikadî ve fıkhi yönden çözümlenmesi gereken birçok problem getirdi. Ölme ve öldürme fiillerinin, ilahi kaza ve kader, insanın filleri ve iman-küfür çizgisi yönlerinden değerlendirilip açıklanması, Allah'ın sıfatlarıyla ilgili yorumlar yapılması, "halife" veya "imam" tayininin Kur'an ve Sünnete dayandırılması, Müslüman cemaat bünyesinde itikadî, siyasî ve fıkhi çeşitli "mezhep"lerin doğmasına, dolayısıyla Müslümanların bölünmesine neden olmuştur.²

Hz. Aişe hayatta iken sadece birer soru olarak değerlendirilen ve ileri ki yıllarda değişik düşünce ve mezheplerin doğuşuna sebep olan itikadî konulara, Hz. Aişe'nin yaklaşımının ve getirdiği cevapların, gerek isabet ve kabul görmesi gerekse ashabın Hz. Aişe'nin ilmine müracaat etmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

İsra denen, Peygamberin Mekke'den Kudüs'e seyahat ettirilmesi olayının, ruhani mi cismani mi yani sadece ruhla mı yoksa hem ruh hem cisim mi olduğu ihtilaf konusudur. Çoğunluğun kanısına göre isra, hem ruh hem bedenle olmuştur. Fakat azınlıkta kalan âlimlere göre İsra ruh iledir. Hz. Aişe'nin : "Allah'ın elçisinin cesedi yerinden kaybolmadı, fakat o ruhuyla seyahat ettirildi" dediği rivayet edilir. Böylece Hz. Aişe itikadî bir konuya farklı bir bakış açısı getirerek bu konuda daha sonra ortaya çıkan görüş ve mezhepleri etkilemiştir.³

¹ Mezhepler Tarihi klasik eserlerine baktığımız zaman Peygamber'in vefatından sonra umumiyetle Müslümanların ihtilafa düştüğü meselelerin en önemlilerinden birinin imamet konusu olduğu ve Müslümanların imamet /hilafet konusu etrafında farklı fırkalara ayrıldıkları vurgulanmaktadır. Bkz. el-Eş'ari, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail, *Makalatu'l-İslamiyyin ve İhtilafu'l-Musallin*, Thk. Helmut Ritter, Wiesbaden 1980, s.2; el-Malati, Ebu'l-Hüseyin Muhammed b. Ahmed b. Abdurrahman eş-Şafi, *et-Tembihi ve'r-Red ale Ehli'l-Ehva ve'l-Bida*, thk. Muhammed Zahid el-Kevseri, Beyrut 1968, s. 2-3; el-Bağdâdi, Abdulkahir b. Tahir b. Muhammed, *el-Fark Beyne'l-Fırak*, Thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Kahire Trz.,s. 36, *Usulu'd-Din*, Beyrut 1981, s. 271; eş-Şehristâni, *el-Milel ne'n-Nihal*, s. 31-32.

² A.g.e., s. 54.

³ Nimet Yılmaz, a.g.e., s. 54.

Yine Hz. Aîşe'den nakledilen birçok hadis İslam inancının şekillenmesinde önemli etkilere sahip olmuştur. Örneğin ondan rivayet edilen bir hadise göre Peygamberimiz Ali İmran suresi 7. ayetini okuduktan sonra “Eğer müteşabih ayetlerden birine uyan bir kimseleri görürseniz onları sakındırınız”¹ demek suretiyle bir noktada Müslümanların teşbihten uzak durmalarını ifade ederek, selef tavrının ortaya çıkmasına neden olmuştur diyebiliriz.

İslamî dinî tecrübenin diğer vechesini dinî pratikler oluşturmaktadır Dinî pratikler amel, ibadet kavramıyla açıklanmaktadır. Müslümanların neye nasıl inanacakları vahiy aracılığıyla kendilerine bildirildiği gibi, inandıkları varlığa nasıl tapınacakları ve neye ibadet edecekleri de bildirilmiştir. Ameli tavrı belirleyen, ibadetleri şekillendiren bilgi, ilk önce vahye daha sonra Hz. Peygamberin uygulamalarına dayanmaktadır. İslam ümmetinin ifa ettiği dinî pratiklerin en belirginleri, bedeni ibadetler olan namaz, oruç, mali ibadet olan zekât; hem bedeni hem mali ibadet olan hac ibadetidir.²

Hz. Peygamber'in ibadetlerle ilgili uygulamaları en net bir biçimde, doğru ve ayrıntılı olarak Hz. Aîşe'den öğrenilmiştir. Hz. Aîşe taşıdığı pek çok özelliğin yanı sıra Peygamberle en gizli hususları yaşaması ve konuşması sebebiyle gerek dinî yaşantısı hakkında bilgi vererek, gerekse bu konularda ileri sürülen fikirleri, hataları düzelterek, sıhhatli bir dinî yaşantının oluşmasında etkili olmuştur.

Bedeni ibadetlerden olan namaz ibadeti ile ilgili Hz. Aîşe'den pek çok anlatım bize ulaşmıştır. Özellikle Hz. Peygamberin nasıl namaz kıldığına dair Hz. Aîşe'nin cevapları mevcuttur.³ Hz. Peygamberin nafîle, yani kendi isteğiyle kıldığı gündüz ve gece namazları ile ilgili detaylı bilgiyi Hz. Aîşe'den almaktayız. İbadetlerin az da olsa sürekli olması gerektiği ilkesini yine Hz. Aîşe'nin “Peygamberin en sevdiği din, sahibi tarafından devam üzerine yapılandır” şeklindeki rivayetinden anlıyoruz. Yine diğer ibadetler, oruç ve hac ile ilgili Peygamberin uygulamalarını Hz. Aîşe aracılığıyla öğrenmekteyiz.⁴

Hz. Aîşe'nin bu konuyla ilgili en önemli etkilerinden biri de cahiliyye dönemine ait bir takım hurafe, batıl inanç ve adetleri İslam'dan ayıklaması, aktarılan hadislerdeki eksik ve yanlışları tenkit ederek düzeltmesidir. Hayızlı kadının uğursuzluğu gibi batıl

¹ Buhari, *Halku Ef'ali'l-İbad*, s. 44.

² Nimet Yılmaz, a.g.e., s. 55.

³ Buhari, a.g.e., s. 67.

⁴ Nimet Yılmaz, a.g.e., s. 56-57.

inançların ve uygulamaların Hz. Aişe'nin rivayetleri ve uygulamaları ile bertaraf edildiği araştırmacılar tarafından ifade edilmektedir.¹

Dinî pratiklerin oluşumunda Hz. Aişe'nin en önemli etkisi, bu konularda bilgi veren diğer otoritelerin hata ve eksiklerini hiç çekinmeden eleştirmesi ve düzeltmesidir.² Daha sonraki dönemlerde, dinî yaşantının bilgi ve metot olarak ekollere dönüşmesinde ve en doğrunun elde edilmesinde Hz. Aişe'nin tenkitlerinin küçümsenemez etkileri olacaktır.

Sonuç olarak Hz. Aişe'nin, ilk Müslüman toplumunun dinî yaşantısının oluşmasında, dinin tebliğcisi Hz. Peygamber'in doğru anlaşılması ve davranışların pratiğe dökülmesinden dolayı vazgeçilmez bir yeri vardır. Hz. Aişe'nin, Peygamberimizin ölümünden sonra sahabeler arasındaki taşıdığı değerin, günümüz Müslümanları için de geçerliliğini koruduğu düşüncesini savunabiliriz.

¹ Nimet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 59.

² Mustafa Fayda, "*Aişe*" mad., C.2, s. 204.

SONUÇ

İslam düşüncesinin hicri ilk üç asırlık süreç içerisinde ana hatlarıyla şekillendiği, siyasi ve itikadi alanın sınırlarının belirginleştiği ve Müslümanların artık müstakil bir topluluk olarak insanlık tarihindeki yerini aldıkları görülmektedir. Bu çerçevede Haricilik, Mürcie, Mu'tezile ve Şia gibi erken dönemde, teşekkül eden mezheplerin ortaya çıkmasında etkili olan sebeplerin tespiti ve söz konusu mezheplerle birlikte İslam düşüncesinin aydınlatılması noktasında Hz. Muhammed'in yaşadığı dönem ve onun vefatının ardından başlayarak dört halife ve Emeviler dönemi boyunca cereyan eden olayların ayrı bir önemi olduğu gerçeği kendisini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca bu dönemin şekillenmesinde birtakım kişilerin ve halife seçimi, Cemel ve Sıffin savaşı gibi bazı olayların farklı bir yeri olduğunu vurgulamamız gerekmektedir.

Az önce belirttiğimiz dönemleri kapsayacak şekilde sınırlarını çizdiğimiz ve ana kaynaklardan yola çıkarak, fikir-hadise irtibatı çerçevesinde ve özellikle şahıslar üzerinde yoğunlaşmak gibi prensiplere dayalı olarak ele aldığımız “Hz. Aişe ve Peygamber Sonrası Siyasi Hayattaki Rolü” konulu çalışmamızda sözünü ettiğimiz hususlar açıkça ortaya konulmuştur. Kaynaklarda Hz. Muhammed'in vefatından sonra Müslümanların ihtilafa düştükleri konuların başında imamet konusu gelmektedir. İmamet meselesi diğer bir ifadeyle siyaset, İslam tarihinin ilk dönemlerinden itibaren Müslümanların gündeminden hiç düşmemiş ve tarih boyunca çeşitli fikir akımlarının ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu manzara içerisinde Hz. Aişe'nin, gerek Hz. Muhammed gerekse ondan sonraki dönemde cereyan eden olayların, her zaman içerisinde olduğu hususunun dikkate değer bir önem arz ettiği kanaatini taşımaktayız.

Hz. Muhammed'in vefatından sonra cereyan eden siyasi olayların genel çerçevesine baktığımız zaman Hz. Ebu Bekir'in halife seçilmesiyle o gün için halledilmiş gibi gözüken imamet meselesinin, “Hilafetin Kureyşliliği” başta olmak üzere birçok problemi beraberinde getirdiği anlaşılmaktadır. Büyük oranda dönemin kabilecilik anlayışının neticesi olarak ortaya çıkan Ebu Bekir'in hilafetinin ardından yine onun aday göstermesi ile Hz. Ömer halife olmuş ve yaklaşık on yıllık bir süre zarfında kendi yönetimini sergilemiştir. Hz. Ömer ölmeden önce kendisinden sonra halife olacak kişiyi seçme görevini yine kendisinin belirlediği altı kişilik bir şuraya havale etmiş, bu şura da halifelik görevini Hz. Osman'a vermiştir. Osman b. Affan'ın on iki yıl süren halifelik döneminde ortaya çıkan karışıklıklar yönetimde otorite

boşluğunun oluşmasına neden olmuş ve neticede Onun 35/656 yılında öldürülmesiyle sonuçlanan bir isyan hareketiyle bu dönem sona ermiştir. Beklendiği gibi Osman b. Affan'ın ardından halife olarak Ali b. Ebi Talib'e biat edilmiş ancak Şam valisi Muaviye biatı reddetmiş hatta ona biat etmekten kaçınanlar dahi olmuştur. Nitekim onun döneminde tarihe Cemel vakası olarak geçen ve başta Talha ve Zübeyr olmak üzere önde gelen birçok sahabenin hadisenin yanı sıra tarihi Emevi-Haşimi çekişmesinin fiili tezahürü ve Muaviye'nin iktidarı ele geçirme çabasının uzantısı olan Siffin savaşı gerçekleşmiştir. Bu çerçevede Hz. Muhammed'in vefatından sonra Müslümanların peygambersiz bir hayata uyum sağlama çabası içerisinde olduklarını ifade etmektedir. Hz. Aişe'nin söz konusu olayların her zaman içerisinde olması onun kendi dönemindeki önemini ortaya koymaktadır.

İlk bölümde Hz. Aişe'nin hayatı, kişiliği ve Hz. Muhammed döneminde onun toplum içerisindeki statüsünü, ikinci bölümde ise ilk dört halife döneminde Hz. Aişe'nin sosyal ve siyasi hayattaki yerini ortaya koymaya çalıştığımız tezimizde her şeyden önce anlaşılmaktadır ki, Hz. Aişe, İslam tarihinin çeşitli boyutlarıyla aydınlatılması açısından göz ardı edilebilecek bir şahsiyet değildir. Ancak gerek peygamberin eşi gerekse Müslümanlar arasında önde gelen bir isim olması açısından onun tarihi bir şahsiyet olarak ortaya konmasını amaçlayan araştırmalarda daha bir titizlik gösterilmesi gerektiği hususunu vurgulamakta fayda görmekteyiz.

Hz. Aişe'nin çocukluğu hakkında detaylı bilgilere sahip olmasak da onun “Aklım ereliden beri ebeveynimi bu dini kendilerine din edindiklerini gördüm” şeklindeki sözlerinden o daha doğmadan anne babasının Müslüman olduğunu ve kendisinin de bu din içerisinde büyüdüğünü anlamaktayız. Hz. Aişe'nin Müslüman bir ailede doğması ve özellikle de erken yaşlarda Hz. Muhammed ile evlenerek onun gözetiminde gelişimini tamamlaması onu, Hz. Muhammed'in vefatından sonra her hangi bir problem ortaya çıktığında Müslümanların danışabileceği önemli şahsiyetlerden biri haline getirmiştir. Dolayısıyla sahabelerin önde gelenleri dâhil Müslümanlar içinden çıkamadıkları bir mesele ile yüz yüze geldiklerinde ona müracaat etmekten çekinmemişlerdir.

Her şeyden önce sosyal hayatın içerisinde aktif bir rol alan Hz. Aişe'nin kendi dönemi içerisinde kadın haklarının önde gelen savunucusu olmasının ve cahiliye döneminde kadınlara yapılan zulümleri tenkit etmesinin yanı sıra onlara rehberlik ve önderlik ettiği görülmektedir. Hz. Muhammed'in kendi yanında özel bir yeri olduğunu vurguladığı Hz. Aişe, başta fıkıh olmak üzere hadis, akait, tefsir, şiir ve edebiyat alanlarında da kendisini yetiştirmiştir. Hz. Muhammed'in vefatından sonra da onu,

kendi döneminin yaygın siyasi anlayışına çok da uygun olmayan bir tarzda siyasi hayatın içerisinde ve oldukça etkili bir konumda görmekteyiz.

Hiz. Aişe zamanında, İfk hadisesi, teyemmüm ve ila' gibi onu etrafında cereyan eden bazı olaylar söz konusu olaylarla ilgili olarak çeşitli ayetlerin gelmesine vesile olmuştur. Özellikle İfk hadisesinde çeşitli kimseler Müslümanlar arasına fitne sokarak o zaman kadar oluşan inanç kardeşliğini bozarak İslam toplumundaki dayanışmayı, birlik ve beraberliği engellemek istemişlerdir. Ancak bu olay Hiz. Aişe'nin adının temize çıkmasıyla açıklığa kavuşmuş ve art niyetli kimseler amaçlarına ulaşamamışlardır. Böylece Hiz. Aişe'nin, insanların nazarındaki konumu bir kat daha artmıştır. Bunların yanı sıra Hiz. Aişe, özellikle ilk dört halife devrinde döneminin siyasi faaliyetlerinde etkin rol oynamış, olaylara müdahale etmekle kalmamış bizzat olayların içerisinde yer almıştır. Halife Ebu Bekir ve Ömer'in halifeliğini desteklediği gibi Osman ve Ali döneminde de muhalefeti açıkça ortaya koymuştur.

Kimilerinin söylediği gibi hata yapmış olsa bile, o bildiği yolda yürümekten ve savunduğu fikirlerin arkasında durmaktan asla vazgeçmemiş zaman zaman yaptıklarından dolayı duyduğu pişmanlığı dile getirmekten de çekinmemiştir. Bu çerçevede tezimiz boyunca ortaya koymaya çalıştığımız gibi Hiz. Aişe, İslam siyasi ve fikri düşüncesinin şekillenmesinde zannedildiğinden daha fazla bir etkiye sahiptir. Ondan sonraki dönemlerde Müslümanların yöneticilerinin erkeklermiş gibi algılanmasının ve erkek egemen bir yapının oluşturulmasının, kadınların statü kaybına yol açtığı ve insanların, kadınların İslam dini çerisindeki yeri konusunda yanlışya uğratıldıkları kanaatini taşımaktayız.

Burada son olarak bir hususun daha altını çizmekte fayda görmekteyiz. Hiz. Muhammed'in vefatının hemen akabinde cereyan etmeye başlayan bir takım olaylar daha sonraları itikadi alana taşınarak kelami bir boyut kazanmıştır. Hiz. Aişe'nin de içinde bulunduğu bu olayların bu açıdan da ayrı bir dikkatle okunması gerekmektedir. Bu noktada Hiz. Aişe'nin toplumsal ve siyasi olayların yanı sıra itikadi alanın şekillenmesinde de kısmen etkisi olduğunu ifade etmek durumundayız.

KAYNAKÇA

- Abdurrezzak, Ebu Bekr Abdurrezzak b. Hemmame's-Sa'ni (1970-1972/ 1390-1392), *el-Musannef*, Beyrut.
- Ağaoğlu, Ahmet (Trz.), *İslamlıkta Kadın*, İstanbul: Nebioğlu Yayınları.
- Ağırakça, Ahmet (2000), *Şamil İslam Ansiklopedisi*, yrz.
- Ahmed b. Hanbel (Trz.), Ebu Abdillan eş-Şeybani, *Müsned'ü Ahmed*, Mısır.
- Ahmet Cevdet Paşa (1981), *Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa (Peygamberler ve Halifeler Tarihi)*, İstanbul: Çile Yay.
- Algül, Hüseyin& Şahin, Ahmet (1986), *Dört Halife ve İslam Büyükleri*, İstanbul.
- Algül, Hüseyin (2000), "İslam Tarihinden Örneklerle İftira Olayına Tahlili Bir Bakış", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.9, S.9, Bursa.
- Akbulut, Ahmet (2001), *Sahabe Dönemi ve İktidar Kavgası*, Ankara: Pozitif Matbaacılık.
- Aksu, Ali (2004), "İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme" *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 8./ 1, ss.1-19, Sivas.
- Arsel, İlhan (1991), *Şeriat ve Kadın*, İstanbul.
- Aslantürk, A. Hümeýra (2004), "Kur'an'ın 'İfk Hadisesi'ni Beyanı Bağlamında İnsanlığa Sunduğu Evrensel Mesajlar", *Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler)*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, C.7, ss. 215-235, Isparta.
- Aşık, Nevzat (1981), *Sahâbe ve Hadîs Rivayeti*, İzmir.
- Aydın, M. Akif (1989), "Aile" mad., *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul.
- el-Bağdadi, Abdulkahir b. Tahir b. Muhammed (Trz.), *el-Fark Beyne'l-Fırak*, Thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Kahire.
- _____ (1981), *Usûlu'd-Din*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye.
- el-Bağdâdi, Hatib Ebu Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit (Trz.), *el-Kifâye fi İlmi'r-Rivâye*, Medine.

- el-Bakillâni, Ebu Bekr Muhammed b. et-Tayyib (1414/1993), *Kitâbu Temhidu'l-Evâil ve Telhisu'l-Delail*, Beyrut.
- el-Belazuri, Ahmed b. Yahya b. Cabir (2002), *Futuhu'l-Buldan*, Çev. Mustafa Fayda, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (1985), *Hukuki İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul: Bilmen Yay.
- Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim (1410/1990), *Sahihu'l-Buhâri*, Beyrut: Daru İbn Kesir.
- _____ (1987), *Halku Efali'l-İbâd ve'rredi Ale'l-Cehmiyye ve Ashâbi't-Ta'til*, Beyrut: Müessesetü'l-Risale.
- Bursalı, Mustafa Necati (1980), *Saadet Devrinde Mübarek Hanımlar, (Büyük İslam Hamınlarının Örnek Hayatları)*, İstanbul.
- el-Buti, Muhammed Said Ramazan (1991), *Fıkhu's-Sîreti'n-Nebeviyye*, Beyrut.
- Çağatay, Neşet (1971), *İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliyye Çağı*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay.
- _____ (1993), *İslam Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Ebu Davud, Süleyman b. el Eşhas es-Sicistani (1409/1988), *Sünen-i Ebi Davud*, Thk. Kemal Yusuf Elhud, Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye.
- Demirel, Harun Reşit (2000), “Hz. Aişe ve Siyaset” (Hadis- Haber ve Tarihi Bilgiler Işığında), *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.3, ss.124-148, Van.
- Derveze, İzzet (1989), *Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Hayatı*, Çev. Mehmet Yolcu, İstanbul.
- ed-Dîneveri, Ahmet b. Davud Ebu Hanife (Trz.), *el-Ahbâru't-Tıval*, Thk. Ömer Faruk, Beyrut.
- Doğrul, Ömer Rıza (Trz.), *Büyük İslam Tarihi Asr-ı Saadet*, yz.
- el-Ezraki, Ebu'l-Velid Muhammed b. Abdullah b. Ahmed (1979), *Ahbâru'l-Mekke Vemâ Cae Fihâ Mine'l-Âsar*, Beyrut.

- Eskicioğlu, Osman (1994), “İslam’da Kadının Yeri” S. 8., *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir.
- Eş’ari, Ebu’l-Hasan Ali b. İsmail (1980), *Makalatu’l-İslamiyyin ve İhtilâfu’l-Musallîn*, Thk. Helmut Ritter, Wiesbaden.
- Fayda, Mustafa (1989), “Aişe” mad., *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul.
- Fâyiz, Sâid (1989), *Mevsuâtü Fıkh-ı Aişe Ümmü’l-Mü’minin*, Beyrut: Dâru’n-Nefâis.
- Fığlalı, Ethem Ruhi (1998), *İmam Ali (Ali İbn Ebi Talib)*, Ankara.
- Göze, Ergun (1969), *Peygamberimiz ve Dört Halifesi*, İstanbul.
- Hasan, İ. Hasan (1991), *Siyasî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, İstanbul.
- _____ (1991), *İslam Tarihi Hz.Peygamber’in Hayatı Hülafe-i Raşidin Dönemi-Emeviler*, İstanbul: Kayıhan Yay.
- Hamidullah, Muhammed (1981), *İslam Müesseselerine Giriş*, Çev. İhsan Süreyya Sırma, İstanbul.
- _____ (1993/1414h.) *İslam Peygamberi*, İstanbul: İrfan Yay.
- _____ (1995), *İslam Anayasa Hukuku*, (Editör: Vecdi Akyüz), İstanbul: Beyan Yay.
- Hayyat, Halife b.(2001), *Tarih*, Çev. Abdulhalık Bakır, Ankara.
- el-Heysemi, Nuruddin Ali b. Ebi Bekr (1967), *Mecmau’z-Zevâid ve Menbâu’l-Fevâid*, Beyrut.
- Hitti, Philip (1989), *Siyâsî ve Kültürel İslam Tarihi*, Çev. Salih Tuğ, İstanbul: Boğaziçi Yay.
- _____ (1995), *İslam Tarihi*, Çev. Salih Tuğ, İstanbul.
- Hizmetli, Sabri (2001), *İslam Tarihi*, Ankara.
- İbn Abdilber, Ebu Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed el Endülisi (1939), *el- İsti’ab fi Ma’rifeti’l-Ashab*, Kahire.
- İbn Abdirabbih, Ebu Ömer Ahmed b. Muhammed el-Endülüsî, (1954/1373), *el-Ikdu’l-Ferid*, Yrz.

- İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Ali b. Hasen b. Hibetullah b. Abvdillah eş-Şâfi'i (1982), *Târihu Medineti Dimaşk (Terâcimu'n-Nisâ kısmı)*, Thk. Sekine eş-Şihabi, Dimaşk: Dâru'l-Fikr.
- İbn Bekkar, el-Abbas ed-Dabbi, *Ahbâru'l-Vafıdâ Mine'n-Nisâ Ala Muaviye b. Ebi Süfyan* (1403/1983), Thk. Sekine eş-Şihabi, Beyrut.
- İbn'ül Cevzi, Cemaleddin Ebu'l-Ferec (1987), *Menâkıbu Emiri'l-Mü'minin Ömer b. el-Hattab*, Beyrut.
- İbn Ebi Şeybe, Abdullah b. Ebi Şeybe İbrahim b. Osman b. Ebi Bekr el-Kufi (1989), *Musannef-ı Ebi Şeybe fi'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*, Thk. Said el-Lahm, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İbnü'l-Esir, İzzüddin Ebul Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî (1994), *Usdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, (Neşr. Ali Muhammed-Adil Ahmed Abdulmevcud), Beyrut.
- İbn Hacer, Şihabuddin Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed el-Askalâni (1327h.), *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Ahmed b. Hanbel (1994), *Sünen*, (Thk. Muhammed b. Said el-Kahtani) Dammam, S.Arabistan.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed (1320h.), *Kitabu'l-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehva'i ve'n-Nihal*, Mısır.
- İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdulmelik b. Hişam b. Eyüb el-Himyari, (1994), es *Siretü'n-Nebeviyye*, (Ter. Hasan Ege), İstanbul.
- İbn İshak, İbrahim b. Muhammed (1401/1981), *Siyeru İbn İshak*, Konya.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer (1994), *el-Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslam Tarihi*, Çev. Mehmet Keskin, İstanbul: Çağrı Yay.
- İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim (1969), *el-İmâme ve's-Siyâse*, Kahire: Mustafa el-Halebi Neşri.
- _____ (1992), *el-Meârif*, Thk. Servet Ukkâşe, Mısır.
- İbn Mace, Ebu Abdillah, Muhammed b. Yezid el-Kazvini, *Sünen-i İbn Mâce* (Trz.), (Thk. Muhammed Fuad Abdulbaki,), Kahire: Dâru'l-Hadis.

el-İsfahâni, Ebu Nuaym, Ahmed b. Abdillâh (1967), *Hilyetü'l-Evliya ve Tabakâtü'l-Esfîyâ*, Lübnan.

İslam Âlimleri Ansiklopedisi, İstanbul: Trz.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem el-Ensari (Trz.), *Lisanü'l-Arab*, Beyrut.

İbn Sa'd, Ebu Abdillâh Muhammed b. Sa'd (1996/1417), *et-Tabakâtu'l-Kübra*, Beyrut.

İbnu'l-İmad, Ebi'l-Felah Abdulhayy el-Hanbeli (Trz.), *Şezeratü'z-Zeheb fi Ahbari men Zeheb*, Beyrut.

Kara, Seyfullah (2001), "İfk Olayının Etkileri ve Olayla İlgili Ortaya Konan Tavrılar", C.15, ss. 343-380, Erzurum: *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.

Karaman, Hayrettin (1999), *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul: İz Yay.

_____ (1995), *İslam'da Kadın ve Aile*, İstanbul.

el-Kettâni, Muhammed Abdülhayy b. Abdülkebir, *et-Terâtibu'l-İdâriyye* (Hz. Peygamber'in Yönetimi), Çev. Ahmet Özel, İstanbul 1993: İz Yay.

Kınar, Kadir (1995), "Hz. Aişe'nin İctihat Metodları ve Kaynakları", *Yüksek Lisans Tezi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Editör: Hakkı Dursun Yıldız (1992), İstanbul: Çağ Yay.

Köksal, M.Asım (1966), *İslam Tarihi Hz. Muhammed ve İslamiyet Mekke Devri*, Ankara: Öğretmenler Mat.

_____ (1981), *İslam Tarihi*, İstanbul: Şamil Yay.

Lings, Martin (2000), *Hz. Muhammed'in Hayatı*, Çev. Ali Çavuşoğlu, Ankara: Akçağ Yay.

el-Malati, Ebu'l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed b. Abdurrahman eş-Şafî (1968), *et-Tenbih ve'r-Redd ala Ehli'l-Ehvâ' ve'l-Bida'*, Thk. Muhammed Zahid el-Kevseri, Beyrut.

el-Maverdi, Ebu'l-Hasan (1966), *el-Ahkâmu'l-Sultâniyye*, Mısır: Mustafa el-Babi el-Halebi Matbaası.

- el-Mes'ûdi, Ali b. el-Hüseyin (1417/1997), *Murûcû'z-Zeheb ve Meâdinu'l-Cevher*, Thk. Said Muhammed el-Lezham, Beyrut, Matba'atu's-Sa'ade.
- el-Mevdûdi, Ebu'l- A'la (1972), *Hilafet ve Saltanat*, Çev. Ali Genceli, İstanbul.
- Miras, Kamil (1973), *Tecrid-i Sarih Tercüme ve Şerhi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccac el-Hüseyri (Trz.), *Sahih*, Beyrut.
- en-Nesâi, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Sinan (1412/1990), *es-Sünen*, Beyrut.
- Nevin A. Mustafa (1990), *İslam Siyasî Düşüncesinde Muhalefet (el-Mu'arada fi'l-Fikri's-Siyasiyyi'l-İslâmî)*, Ter. Vecdi Akyüz, İstanbul: İz Yay.
- Nevevi, Muhyiddin Ebu Zekeriyâ Yahya b. Şeref (Trz.), el-Ezkâr, *el-Mektebetü'l-İslâmiyye*, İstanbul.
- er-Razi, Fahrüddin Muhammed b. Ömer (1993), *Tefsiru'l-Kebir, Mefâtihi'l-Gayb*, (Ter. S.Yıldırım-L. Cebeci-S. Kılıç-S.Doğru), Ankara.
- Salih, Ahmed (1999), *İslam Dünyasının Bugünkü Durumu ve Çözümü*, Bursa.
- Sarıçam, İbrahim, (2004), *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara.
- Savaş, Hamdi (1995), *İslam Tarihi I Hiz. Muhammed ve Dört Halife Devri*, Kayseri: Erciyes Üniv. Yay.
- Savaş, Rıza (1996), *Raşit Halifeler Devrinde Kadın*, İstanbul: Ravza Yay.
- _____ (1994), *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, (Editör: Vecdi Akyüz), İstanbul: Beyan Yay.
- el-Savvaf, Mahmud (1966), *Resulallah'ın Pak Zevceleri ve Bir Oluşunun Hikmeti*, Çev. Ali Aslan, Ankara.
- Seligsohn, M. (Trz.), "Aişe"mad, *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, yrz.
- Sezikli, Ahmet (1994), *Hiz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, yrz.
- Suruç, Salih (1993), *Peygamberimizin Hayatı*, İstanbul.
- Suyuti, Abdurrahman Ebu Bekr b. Muhammed Celalüddin (1383/1964), *Târihu'l-Hulefa*, Thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Mısır.

- Süleyman Ateş (1990), *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul.
- Süleyman Nedvi (1346/1928), *İslam Tarihi Asr-ı Saadet*, Ter. Ömer Rıza, İstanbul: Gündoğdu Mat.
- Şah Velîyullah, Ahmed b. Abdurrahim ed- Dehlevî (Trz.), *İzâletu'l-Hafa an Hilafeti'l-Hulefa*, Karaçi, yrz.
- eş-Şehristani, Ebu Feth Muhammed b. Abdilkerim (1996), *el-Milel ve'n-Nihal*, (Thk. Abdülemir Ali Mehna-Ali Hasan Faur), Beyrut: Dâru'l-Mearife.
- Şibay, Halim Sabit (1988), "Cihad" mad, C.3, İstanbul, *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*.
- Şibli, Mevlana (1978), *Asr-ı Saadette İslam Tarihi*, İstanbul.
- et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir (1967/ 1387), *Târihu'l-Umem ve'l-Mülük*, (Thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Beyrut.
- _____ (1954), *Camîu'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an*, Mısır.
- et-Taftazânî, Sa'duddîn Mes'ud b. Ömer b. Abdillâh (1980), *Şerhu'l-Akâid, Kelam İlmi ve İslam Akaidi*, Haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yay.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî (Trz.), *Sünen*, (Thk. Ahmed Muhammed Şakir), Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Tütün, Sevgi (1999), "et-Taberî'nin Camîu'l-Beyan İsimli Eserinde Hz. Aişe'den Yapılan Rivayetlerin Tespiti ve Değerlendirilmesi", *Yüksek Lisans Tezi* Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Topaloğlu, Bekir (1980), *İslam'da Kadın*, İstanbul: Yağmur Yay.
- _____ (1988), *Kelam İlmi*, İstanbul: Damla Yay.
- Uğur, Mücteba (1994), "*Asr-ı Sadette Sosyal Hayat*" *Bütün Yönleriyle Asr-ı Sadette İslam*, İstanbul.
- Uslan, Pınar (2003), "Hz. Aişe'nin Bayan Öğrencileri", *Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Vakidi, Muhammed b. Ömer, (1966), *Kitâbu'l-Meğazi*, Thk. Marsden Jones, London.
- el-Ya'kubî, Ahmed b. Ebu Ya'kub b. Cafer b. Vehb (1413/1993), *Târihu'l-Ya'kûbî*, Thk. Abdülemir Mühenna, Beyrut.

Yavuz, Yusuf Şevki (1993), “Cemel Vak’ası” mad., İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.

Yazır, Elmalılı Hamdi (1968), *Hak Dini Kur’an Dili*, İstanbul: Nebioğlu Yay.

_____ (1993), *Kur’an-ı Kerim ve Meali*, İstanbul: İslamoğlu Yay.

Yılmaz, Nimet (1998), “Hz. Aişe’nin İlk Müslüman Topluma Sosyolojik Etkileri, (Din Sosyolojisi Açısından Karizmatik Tip Araştırması)”, *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yücel, İrfan (1992), *Peygamberimizin Hayatı*, Ankara.

ez-Zehebi, Ebu Abdillah Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (1402/ 1982), *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ’*, Beyrut: Müessesetü’r-Risâle.

ez-Zemahşeri, Ebu’l- Kasım Cârullah Mahmud b. Ömer (Trz.), *el-Keşşâf an Hakâiki’t-Tenzil ve Uyûni’l-Ekâvîl*, Beyrut: Daru’l-Fikr.

ez-Zerkeşî, Bedruddin (1970), *İcâbe li İradi Me’s-Tedrekethu Aişe Ale’s-Sahâbe*, Beyrut.

Zettersteen, K.V. (1978), *İslam Ansiklopedisi* (İslam Alemi Tarihi, Coğrafya, Etnoğrafya ve Bibliyografya Lügati), “Aişe” mad., İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı-Soyadı : Sevde İLA
 Doğum Yeri ve Yılı : Osmaniye /16.09.1978
 Medeni Hali : Bekar
 Ev Adresi : Tüysüz Beldesi Toprakkale/ OSMANİYE
 İş Adresi : Orhangazi İlköğretim Okulu /ADİYAMAN
 Telefon (Ev) : 0 328 6268041
 Telefon (İş) :
 E-Posta :

Eğitim Durumu

2003 – 2007 : Yüksek Lisans, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler
 Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Adana
 1998-200 : Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din
 Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği
 1989-1995 : Osmaniye İmam Hatip Lisesi Orta ve Lise Bölümü
 1984-1989 : Tüysüz İlköğretim Okulu
 Yabancı Dil : İngilizce, Arapça

İş Tecrübesi

2007-2007 : Osmaniye Dumlupınar İlköğretim Okulu ücretli öğretmenlik
 2007- : Orhangazi İlköğretim Okulu /ADİYAMAN